

**Univerzita Palackého v Olomouci  
Cyrilometodějská teologická fakulta**

**Katedra křesťanské sociální práce**

*Sociální a humanitární práce*

Markéta Nešporová

*Etické podnikání jako možný prostředek mezinárodní  
sociální práce v oblasti oděvního průmyslu Kambodži*

Bakalářská práce

vedoucí práce: Ing. Ester Danihelková

2012

„Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.“

Mé poděkování patří především Ing. Ester Danihelkové za trpělivé a pečlivé vedení a podporu. Dále děkuji Mgr. Simoně Šafaříkové a Haně Urbanové za umožnění přístupu k potřebné literatuře a dalším užitečným zdrojům. Děkuji také Petru Schmiedovi a Mgr. Anně Lazorové za cenné připomínky k práci i dalším, kteří mi pomohli dovést práci do této podoby.

# Obsah

Seznam zkratk	- 1 -
Úvod	- 2 -
1. Vymezení základních pojmů	- 4 -
1.1. Etika podnikání	- 4 -
1.1.1. Charakteristika etiky podnikání	- 4 -
1.1.2. Význam etického podnikání	- 6 -
1.1.3. Formy etického podnikání	- 8 -
1.2. Mezinárodní sociální práce	- 10 -
1.2.1. Význam Mezinárodní sociální práce	- 12 -
1.2.2. Propojení mezinárodní sociální práce a etického podnikání	- 13 -
2. Základní východiska	- 15 -
2.1. Oděvní průmysl	- 15 -
2.1.1. Historický kontext	- 15 -
2.1.2. Ekonomické aspekty	- 16 -
2.1.3. Sociální aspekty	- 18 -
2.1.4. Oděvní průmysl Kambodži	- 21 -
2.2. Etické obchodování s oděvy	- 25 -
2.2.1. Etické obchodování s oděvy v České republice	- 28 -
2.2.2. Etická produkce oděvů v Kambodži	- 29 -
3. Kontext	- 31 -
3.1. Historie Kambodži	- 31 -
3.2. Ekonomika Kambodži	- 33 -
3.3. Společnost a kultura Kambodži	- 34 -
3.4. Občanský sektor Kambodži	- 36 -
3.5. Vztahy Kambodži a České republiky	- 37 -
4. Výzvy pro sociální práci	- 39 -
4.1. Ústřední problémy	- 39 -
4.2. Zranitelné skupiny	- 42 -
5. Návrh intervence	- 44 -
5.1. Model řešení	- 44 -

5.2. Využití sociální práce.....	- 46 -
5.3. Principy a rizika.....	- 48 -
6. Podmínky v Kambodži.....	- 51 -
6.1. Právní rámec.....	- 51 -
6.2. Lidské zdroje .....	- 54 -
7. Podmínky v České republice .....	- 56 -
7.1. Prodej výrobků.....	- 56 -
7.2. Právní rámec.....	- 58 -
Závěr .....	- 61 -
Použité zdroje .....	- 63 -
Příloha 1: Problémový strom.....	- 70 -
Příloha 2: Výsledky ankety .....	- 71 -

## Seznam zkratek

AAC	Artisans association of Cambodia
BFC	Better Factories Cambodia
CCC	Clean Clothes Campaign
CDC	Council for Development of Cambodia
CSR	Corporate Social Responsibility, Společenská odpovědnost firem
ETI	Ethical Trading Initiative
EU	Evropská unie
GMAC	Garment Manufacturers Association in Cambodia
HDP	Hrubý domácí produkt
NGO	Non-Governmental Organisation, Nevládní organizace
OSN	Organizace spojených národů
UN	United Nations, Organizace spojených národů
UNDP	United Nations Development Programme, Rozvojový program OSN
UNICEF	United Nations Children's Fund, Dětský fond OSN
WFP	World Food Programme, Světový potravinový program
WHO	World Health Organisation, Světová zdravotnická organizace

## Úvod

Oděvní průmysl je jedním z mnoha odvětví, jehož výroba se přesouvá do zemí s levnou pracovní silou. Tato „nová mezinárodní dělba práce“ je způsobena především snahou nadnárodních oděvních společností o maximalizaci zisku za každou cenu (Špačková, 2005, str. 12-16). Důsledky jsou patrné v marginalizaci sociálních skupin i celých států, prohlubující se propasti mezi bohatými a chudými a v celkovém prohloubení globální chudoby (Hendersonová, 2001, str. 10), jednotlivce je ovlivněn především v oblasti pracovních podmínek, které jsou v oděvním průmyslu považovány za jedny z nejhorších vůbec (Špačková, 2005, str. 1). Pro efektivní spolupráci se třetím světem je nutné zahájit hospodářské i sociální reformy a zavést celosvětově akceptovatelná pravidla tržní ekonomiky (Rolný, Lacina, 2004, str. 24). Boj s negativními externalitami světového trhu probíhá na úrovni firem prosazováním tzv. podnikatelské etiky, která se snaží o zavedení etických principů do podnikání a zdůraznění potřeb člověka jako primárního cíle podnikání (Fiala, 2005, str. 36). Dalšími iniciativami jsou spotřebitelské kampaně a systémy certifikace, umožňující nakupujícím větší zodpovědnost při výběru zboží (Špačková, 2005, str. 52). Pro efektivní pomoc jednotlivcům, zapojeným do výroby oděvů v rozvojových zemích, považuji za vhodnou také intervenci mezinárodní sociální práce. Sociální práce klade důraz na jednotlivce, lidskou důstojnost a potřeby konkrétní komunity (Borrmann, Klasse, Spatscheck, 2007, str. 9-10), jejichž nastolení je klíčové právě pro zlepšení podmínek obyvatel rozvojových zemí, zapojených do oděvní výroby.

Ve své práci se budu nejprve věnovat obhajobě navrhovaného propojení mezinárodního podnikání a mezinárodní sociální práce. Pokusím se jej zdůvodnit a ukotvit v principech, o něž se sociální práce opírá. Dále se na základě rozboru kontextu a zranitelných skupin pokusím navrhnout konkrétní podobu využití etického podnikání v mezinárodní sociální práci. Cílem mé práce je popsat podmínky v této oblasti a na jejich základě navrhnout doporučení pro budoucí konstrukci konkrétního projektu.

V práci se zaměřím na oblast Kambodže, a to ze dvou hlavních důvodů. Kambodža je jednou z nejchudších zemí světa poznamenanou válečnou historií (Schmied, 2011, str. 3), ale také státem, který měl v minulosti vřelé vztahy s Československem (Nožina, 2007, str. 263). Ekonomika Kambodži je prakticky závislá na vývozu oděvů. Oděvy a textil představují téměř 80% celkového vývozu ze země, a kromě USA, které jsou největším obchodním partnerem země, míří velká část z nich také na trhy Evropy (BFC, 2011a). Obchodní spolupráce České republiky a Kambodži je v současnosti omezena především na dovoz oděvů, které tvoří ve vzájemném

vývozu největší obchodní položku (Businessinfo, 2010, str. 13 ). Je proto výzvou využít této poptávky a nabídky k rozvoji další, hlubší spolupráce (Easterly, 2010, str.201). Kambodža je také jednou z projektových zemí pro Českou rozvojovou spolupráci (Horký, 2010, str. 59), vyhlášených Českou rozvojovou agenturou, se zaměřením na oblast sociální a zdravotní a rozvoj infrastruktury. V zemi již nyní probíhají některé sociální, humanitární a rozvojové projekty, při spolupráci je tedy možné těžit z historické i probíhající spolupráce, dostupnosti informací i financí (Česká rozvojová agentura, 2009).

Při tvorbě práce jsem vycházela z dostupné literatury české a anglické. Dále jsem využívala materiály českých organizací, zapojených v oblasti etického obchodování, a to jak tištěné, tak elektronické. Nápomocí mi byly také internetové články a webové stránky kambodžských organizací, z nichž jsem čerpala informace o kontextu v zemi a zákony České republiky i Kambodži. Díky organizaci Člověk v tísni jsem získala přístup také k materiálům týkajícím se jejich projektů v Kambodži a občanského sektoru v zemi. Veškeré parafráze a citace původně anglických zdrojů uvádím ve vlastním překladu.



# 1. Vymezení základních pojmů

V této úvodní kapitole se pokusím definovat klíčové pojmy a tím svou práci teoreticky ukotvit. Nejprve se budu věnovat vymezení etického podnikání, jeho základním charakteristikám, formám a obhajobě tohoto konceptu. Dále pak definuji mezinárodní sociální práci, jakožto přístup, vycházející z teorií sociální práce. V závěru uvedu možnosti prolnutí a vzájemné spolupráce mezi podnikatelským sektorem a sociální prací v mezinárodním kontextu.

## 1.1. *Etika podnikání*

Etika podnikání, jinak nazývaná také podnikatelská etika, hospodářská etika nebo etika managementu (Fiala, 2005, str. 19), je běžně užívaný termín, označující interdisciplinární obor, zkoumající působení etických principů a standardů v rámci ekonomiky a hodnotící morální kvalitu tržních subjektů a jejich chování (Rolný, Lacina, 2004, str. 130). Jako základní hodnotící kritérium slouží etické normy, tedy nepodmíněná a nezávislá pravidla, dovolující nebo zakazující určité chování. Cílem podnikatelské etiky je prosazení norem spravedlivého a dobrého života do všech sfér hospodářství (Fiala, 2005, str. 118-130).

### 1.1.1. Charakteristika etiky podnikání

Základním východiskem etiky podnikání je sociální etika, zdůrazňující pozici jednotlivce, plnění určitou funkci při dosahování obecného dobra. Tento motiv obecného dobra má pak vést k omezení aktivit ovlivňujících společenský život pouze na ty, které jsou pro danou společnost obecně přínosné. Normy sociální etiky mají být uplatňovány ve společenském životě, politice, zákonodárství a podle etiky podnikání také v hospodářství. Toto uplatnění společenských norem a posouzení specifického chování často probíhá prostřednictvím sdělovacích prostředků nebo prostřednictvím zájmových skupin a profesních organizací, do nichž se částečně promítá také individuální etika jejich jednotlivých členů (Fiala, 2005, str. 69). Předpokladem pro dodržování etických norem je odpovědnost podniků při rozhodování o svém jednání v konkrétní situaci a prostředí (Rolný, Lacina, 2004, str.208). V souvislosti s otázkami naplňování etických norem se mluví také o společenské zodpovědnosti podniků. Mnoho autorů označuje podniky jednající podle etických pravidel jako společensky zodpovědné, budu tedy tato dvě označení považovat prakticky za synonyma.

Remišová (podle Fiala, 2005, str. 75) rozlišuje čtyři základní funkce podnikatelské etiky: odhalení fungujících etických norem a principů, jejich konfrontace s lidskými hodnotami,

formulace nových etických norem a vypracování přístupů na jejich aplikaci do podnikatelské sféry.

Právě v ekonomické sféře dochází k častému konfliktu etických norem s ekonomickou racionalitou – dobrem a zodpovědností a touhou po maximalizaci zisku. Podle Fialy (2005, str. 76) však hospodářství musí přihlížet k potřebám člověka reprezentovaným etickými normami, protože je samo o sobě dějinným a kulturním výtvorem lidské civilizace. Jestliže se hospodářství od reality člověka odklání, mívá se svým účelem, a tedy ztrácí smysl. Rolný a Lacina (2004, str. 25) zdůrazňují, že řídí-li se trh pouze logikou cen, nemohou být nikdy vyčísleny základní sociální hodnoty. Připustíme-li hodnotu a důstojnost každého člověka, přijmeme jako součást ceny výrobku také jeho lidskou osobnost a snahu zajistit si práci živobytí, a tím vyloučíme jakoukoli formu diskriminace.

Podnikatelská etika v dnešní podobě<sup>1</sup> vznikla v šedesátých letech v USA, kde hraje klíčovou roli při studiu ekonomie i školení manažerů. Do České republiky se tento přístup dostává postupně v devadesátých letech, a to i díky vlivu médií (Fiala, 2005, str. 66). Český právní řád upravuje oblast etiky v podnikání, určuje však pouze mantinely pro zákonné chování, které může mít ještě řadu podob s různou morální hodnotou (Putnová, nedatováno, str. 2). Fiala (2005, str. 69) poukazuje na nutnost rozlišovat mezi právem a etikou a ptá se, zda by do oblasti podnikání neměly být zavedeny normy přísnější, protože ovlivňují větší množství lidí a mají celospolečenský a globální dopad. Podle Rolného a Laciny (2005, str. 135) se musí každá forma spolupráce zakládat na hodnotách jako je důvěra, úcta a respekt, které překračují legislativní rámec.

Jako etické podnikání tedy můžeme označit takové, které odpovídá zásadám podnikatelské etiky, které se v průběhu času neustále vyvíjejí. Mezi současné trendy patří apel na změnu orientace firem z krátkodobé na dlouhodobou a z maximálního zisku na zisk optimální. Fokus Praha (Fokus, 2007a) pak za eticky jednající firmu považuje takovou, která „přispívá k ekonomicky udržitelnému růstu a zároveň se zasazuje o růst kvality života zaměstnanců a jejich rodin stejně jako lokální komunity a společnosti jako celku“. Podle Kohlberga (podle Rolný, Lacina, 2005, str. 61) je etický podnik pátým závěrečným stupněm morálního růstu, který je charakteristický zahrnutím etické analýzy do podnikatelských záměrů a strategického plánu, snahou o předvídání etických problémů a volbou adekvátních alternativ, firemní kulturou odrážející etické zásady, transparentností a loajalitou všech zaměstnanců, zahrnutím etického aspektu do všech dokumentů, a orgány, které se etickými dopady podnikání přímo zabývají.

---

<sup>1</sup> Podle Fialy (2005, str. 66) lze uvažování o etice podnikání najít už v díle Aristotela. V širší míře se etikou podnikání zabýval J. Kalvín (1509-1564), který definoval volbu mezi úsporami a šetrností jako jednu ze základních otázek etiky, a pracovitost a maximalizaci výroby jako nové ctnosti.

Fiala (2005, str. 61) rozlišuje při zkoumání ekonomické aktivity na základě hodnot tři základní úrovně. Těmi jsou: člověk-příroda, člověk-společnost, člověk-člověk. Ve své práci zdůrazním druhou a třetí z nich - úroveň vztahu člověka ke společnosti a člověku. I když připouštím, že environmentální úroveň podnikání je stejně důležitá jako sociální a humanitní, nebudu se jí věnovat, protože i obor sociální práce, v němž je má práce zakotvena, tuto oblast prakticky přehlíží. Navíc odborné posouzení vlivu hospodářských aktivit na životní prostředí mi neumožňuje ani mé vzdělání.

### **1.1.2. Význam etického podnikání**

Nutnost odpovědného chování podniků vzrůstá úměrně míře celosvětové globalizace<sup>2</sup>. Ta má, mimo jiného, za následek přesouvání výroby do zemí s levnou pracovní silou (Rolný, Lacina, 2005, str. 312). To je umožněno díky neomezenému toku informací, deregulaci ekonomiky, privatizaci financí a rozvoji elektronického obchodování. Tyto globální sítě působí destruktivně na místní společenství, kulturu i ekosystém celé planety. Ekonomické toky se stále vzdalují státní moci i běžnému životu jednotlivce a platné politické normy mají jen velmi omezenou možnost je regulovat. Na druhou stranu je přístup k informacím motivací pro jednotlivé zákazníky k odpovědnosti směrem k podpoře etického podnikání a pro třetí sektor k zapojení do otázek globální ekonomiky. (Hendersonová, 2001, str. 9-50).

Hospodářství, jako takové, stojí na velmi křehkých morálních standardech. Je proto nutné investovat do morální kultury prostoru, v němž se odehrává, aby bylo zajištěno jeho samotné přežití (Novák in Kořenek, Bugel, 2008, str. 61). Stanovením univerzálních pravidel a závazáním se k jejich dodržování, získává ekonomika atributy svobody a spravedlnosti. V oblasti mezinárodního obchodu je podnikatelská etika podle Rolného a Laciny (2005, str. 134) přímo nutností, protože právě mezinárodní korporace realizují nejvíc finančních transakcí a jsou nejsilnějšími hráči světového trhu.

Prvním obhájcem konceptu společenské odpovědnosti a etiky podnikání byl Oliver Sheldon, zdůrazňující lidskou stránku podnikání a službu veřejnosti jako primární cíl všech hospodářských aktivit. Ekonomická síla a nezávislost dávají hospodářským subjektům moc, která nesmí být zneužita pouze k maximalizaci zisku (Rolný, Lacina, 2004, str. 18). Jak uvádí tyto autoři, neviditelná ruka trhu není vždy dostatečným regulativem, a proto je dobrovolná odpovědnost politiků, ekonomik i jednotlivých podniků nutná. Zásada volného trhu dosáhnout maximálního zisku při minimálních nákladech je bez dalších etických limitů zdrojem mnohých nebezpečí.

---

<sup>2</sup> Pojem globalizace definují Rolný a Lacina (2005, str. 13) jako "dlouhodobý proces vzájemného sblížení zájmů lidí celé planety na všech úrovních společenského života – kulturního, politického, ekonomického."

„Absolutizace honby za ziskem v dnešním globalizovaném světě již není hrozbou pouze lokálních ekonomik, ale může být zdrojem celosvětových morálních otřesů a konfliktů“ (Rolný, Lacina, 2005, str. 38). Jak uvádí Easterly (2010, str. 84-90), jakákoliv dobrovolná směna, jako je například obchodování, je vždy výhodná pro obě strany, ale ne vždy ale pro obě stejně. Neviditelná ruka trhu je účinná jen tehdy, existují-li regulativy umožňující rovnocenné podmínky všech obchodních partnerů.

Zatímco samotný kapitál je eticky neutrální, jeho zdroje, nabytí a účel mohou mít různé etické kvality. Samotný charakter výrobních faktorů – půda, práce a kapitál kladou povinnost etického jednání a zodpovědnosti na jednotlivé účastníky hospodářských procesů. Pracovník není jen nástrojem k plnění hospodářských cílů, ale lidská osobnost s vlastní důstojností (Rolný, Lacina, 2005, str. 35-38). Podle papeže Jana Pavla II. „lidský kapitál je ta nejdůležitější forma kapitálu. Bohatství industrializovaných národů je založeno daleko více na tomto druhu vlastnictví, než na přírodních zdrojích“ (Centesimus annus podle Kořenek, Bugel, 2008, str. 46)

Jonh Ruggie, zvláštní zmocněnec generálního tajemníka OSN pro lidská práva a nadnárodní společnosti, ukládá podnikům zodpovědnost za lidská práva, především za právo sdružovací a vyjadřovací. Úlohou podniků je podle něj také podpora zrušení otroctví a dětské práce, odstranění diskriminace a podpora práva obyvatel na půdu. Hospodářství, jako takové, musí vycházet z respektu a snahy neškodit, proto spolupráce s podniky, porušujícími etická pravidla, znamená díl spoluviny pro všechny členy obchodního řetězce. Každý obchodní vztah má podle Ruggieho stát na třech pilířích – ochraně, respektu a nápravě. (Harrison, 2010).

Postupem času se celkové vnímání podnikání mění směrem k většímu naplňování konceptu odpovědnosti a etických norem. Firmy už nejsou vnímány jen jako subjekty produkující výrobky a služby a dosahující zisku. Naopak cílem společnosti je, aby firmy reflektovaly sociální rozměr prostředí, v němž působí (Jones in Kořenek, Bugel, 2008, str. 52). Nová ekonomická struktura, tvořená sítěmi mezinárodních podniků, se má podílet na řešení globálních problémů, tlak na odpovědné chování postupně sílí. Podnik má být podle Rolného a Laciny (2005, str. 91) nositelem morálních hodnot a svým nediskriminujícím přístupem ke všem účastníkům podnikání plnit funkci morálního garanta. Podle výzkumů European Fair Trade association je 54% zákazníků ochotno platit více za eticky vyrobený výrobek (Boonman, 2010, str. 25). Podle Hendersonové pak dvě třetiny občanů chtějí, aby firmy překročily historickou úlohu tvorby zisku a zapojily se také do řešení sociálních cílů<sup>3</sup> (Hendersonová, 2001, str. 57). Mezi trendy současnosti už nepatří přijít s nejnižší cenou, ale s originálním výrobkem. Vedení firem dodávajících pro

---

3 Citovaný výzkum byl proveden v roce 1999 mezi 25 000 řadovými občany 24 zemí (Hendersonová, 2001, str. 57)

široký trh zákazníků se snaží budovat dobré jméno (goodwill) své firmy, které je mimo jiné výrazem odpovědnosti. Pro firmy s vysokým goodwillem je charakteristická právě epikie, tj. chování vysoce společensky zodpovědné, které Rolný a Lacina (2005, str. 141) charakterizují jako „dát vždy víc, než jsme povinni“. Podniky, zvyšující své sociální standardy, tím výrazně zlepšují svou reputaci a tím snižují své náklady na reklamu a PR (ILO, 2011, str. 2). Pozitivním důsledkem etického podnikání je pak také „morální zisk“, který autoři charakterizují především sdíleným dobrým pocitem zaměstnanců z pomoci dobré věci navzdory ekonomické ztrátě (Rolný, Lacina, 2005, str. 135-161). Zatímco ekonomické ztráty lze snadno měřit, zisky spojené s etickým podnikáním jsou jen těžko měřitelné, avšak pro podniky i společnost neméně důležité (Rogovsky, Schuler, 2007, str.1). Morální společnost jako celek je ekonomicky výhodnější díky snižujícím se nákladům na donucovací a kontrolní aparát a na nápravu škod (Rolný, Lacina, 2005, str. 141).

### **1.1.3. Formy etického podnikání**

Fiala (2005, str. 136) rozlišuje tři základní úrovně průniku etiky do ekonomiky. (1) Mikroúroveň klade odpovědnost na jedince – kupujícího, prodávajícího nebo podnikatele. Z podstaty člověka vychází jeho svoboda volby a s ní spojená odpovědnost za konkrétní jednání. (2) Meziúroveň obsahuje odpovědnost institucí a podnikatelských subjektů. Klíčový je na této úrovni vztah zaměstnavatele k zaměstnancům a ekonomickým partnerům. (3) Makroúroveň je ovlivňována především státem a nadnárodní politikou. Zahrnuje společenskou etiku, charakteristickou pro danou oblast, orientaci hospodářství a ekonomiky, daňový systém a sociální politiku.

Na mikroúrovni leží podle Fialy (2005, str. 67) i Rolného a Laciny (2005, str. 139-147) tíha zodpovědnosti především na manažerech podniků. Manažeři mají podle nich vytvářet prostor pro reflexi etické roviny jednání a sami být vzorem, protože jejich jednání je nejviditelnější<sup>4</sup>.

Na meziúrovni můžeme vysledovat širokou škálu projevů etického podnikání. Mezinárodní organizace pro certifikaci ISO uvádí sedm oblastí, v nichž je potřeba zvažovat odpovědnost podniků. Jsou jimi organizace a management, lidská práva, pracovní podmínky, životní prostředí, korektnost podnikání, péče o spotřebitele a zapojení a rozvoj místních komunit (CSR, 2008). Základním projevem společenského závazku je etický kodex nebo jiný systém

---

<sup>4</sup> Naopak Putnová (nedatováno, str.3) považuje vývoj morálních hodnot dospělých manažerů i vysokoškolských studentů managementu za uzavřený a jeho další rozvoj tedy za bezcenný.

standardů, který se podnik dobrovolně zaváže dodržovat. Dalším stupněm je zapojení podniku do konkrétních obecně prospěšných aktivit, a to buď prostřednictvím finanční podpory, nebo přímou aktivitou.

K měření a kontrole míry společenské odpovědnosti podniku slouží systém certifikací a značek, z nichž každá aplikuje vlastní různě přísné standardy. Jako příklad nejvyššího etického standardu v mezinárodním obchodování lze uvést certifikaci Fair Trade. Pod tímto označením se sdružují podniky záměrně spolupracující s vyloučenými producenty a pracovníky s cílem změnit jejich sociální postavení a dosáhnout stability a jistoty v dané komunitě a jejího zapojení do globálního obchodu a podpořit účast pracovníků v řízení organizace<sup>5</sup> (Boonman, 2005, str. 4). Uznávaným měřítkem aplikovatelným v menších národních podnicích mohou být závazky společenské odpovědnosti firem stanovené organizací Fokus Praha<sup>6</sup>. Ty kladou důraz především na nadřazenost jednotlivce nad ziskem, solidaritu a demokratické řízení (Fokus Praha, 2007a).

Na úrovni mezinárodního obchodu je vnímáno jako problematické především dodržování standardů během celého dodavatelského řetězce. Tzv. outsourcing, neboli zajišťování části výroby jinou organizací, využívá stále více podniků. Subdodavatelé přebírají veškerou zodpovědnost za včasné dokončení, kvalitu i zajištění pracovní síly. Z hlediska monitoringu původu zboží je proto důležité, je-li etický kodex přijatý firmou platný i pro všechny její subdodavatele. Šance podniků kontrolovat dodržování etických zásad i u svých subdodavatelů je sice omezená, ale ne nemožná (NaZemi, 2010a, str. 9). Je k tomu nutný užší vztah se subdodavatelem a dlouhodobější spolupráce, vedoucí k možnosti ovlivnit podmínky výroby (Oka, 2009). Sílicí tlak spotřebitelů i nevládních organizací vede k postupným změnám směrem ke garanci etického původu zboží, problematika výrobků z rozvojových zemí je však v oblasti etiky podnikání stále nejpálčivějším tématem.

---

<sup>5</sup> European Fair Trade Assotiation klade na své členy tyto konkrétní požadavky: spolupracovat s ekonomicky znevýhodněnými obyvateli, transparentní vedení a zahrnutí zaměstnanců do rozhodovacího procesu, přátelský vztah s dodavateli bez snahy maximalizace zisku na jejich úkor, prodej výrobků za ceny, s nimiž souhlasí všichni účastníci obchodu, účast dětí monitorována a neohrožuje jejich vývoj, vzdělání a čas na hru, bezpečné pracovní podmínky, pomoc zaměstnancům ke vzdělání, nákup lokální suroviny a snižování dopadů na životní prostředí, (Boonman, 2010, str.5)

<sup>6</sup> Závazky společenské odpovědnosti firem podle Fokusu Praha zahrnují dodržování etického kodexu, transparentnost, odmítnutí korupce, dobrý vztah s akcionáři, zákazníky, spotřebiteli, dodavateli a investory, ochrana duševního vlastnictví, filantropie, zdraví a bezpečnost zaměstnanců, rozvoj lidského kapitálu, dodržování pracovních standardů, vyváženost pracovního a osobního života zaměstnanců, rozmanitost na pracovišti, dodržování lidských práv, rovné příležitosti pro všechny zaměstnance a ohleduplnost k životnímu prostředí (Fokus Praha, 2007)

Na makroúrovni slouží k dosahování cílů společenské odpovědnosti především legislativa a mezinárodní smlouvy. Mezi platformy celosvětových standardů patří Konvence Mezinárodní organizace práce o zaměstnanosti<sup>7</sup> a Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod. Celkový systém kontroly je ale pro spotřebitele nepřehledný a netransparentní. Neexistují žádné mezinárodní právně vynutitelné standardy, týkající se podnikání, ani povinnost firem informovat o míře dodržování standardů společenské odpovědnosti. Způsob monitoringu podniků má velký vliv na celkový výsledek, proto je srovnávání etického rozměru firem, a to především mezinárodních, téměř nemožné (Hendersonová, 2001, str. 55-56).

Iniciativy ke zlepšení etického rozměru podnikání vycházejí většinou z vyspělých zemí, ale i ze zemí rozvojových, v nichž se odehrává většina výroby. Vlády rozvojových i rozvinutých zemí mohou svou politikou rozvoj neetických praktik buď podporovat, nebo přispívat k jejich zmírnění. Klíčová v této oblasti je možnost zakládání odborových organizací, zastupujících práva pracovníků, a aktivity nestátních neziskových organizací i jednotlivců. Ty mohou prostřednictvím lobbingu a dalších činností ovlivňovat vlády v daných zemích, jejichž postoj je v oblasti prosazování etických standardů naprosto zásadní (Špačková, 2005, str. 65).

Řada firem se etickým rozměrem svého jednání nezabývá vůbec. Především ty, které se nesnaží proniknout na globální trh, k tomu nemají důvod. Tlak trhu jednoznačně neprosazuje etické praktiky, jinak by již etické standardy byly univerzálně uznávanými pravidly (Hendersonová, 2001, str. 56). Podle Easterlyho (2010, str. 89) je určitá míra smyslu pro čest a férové jednání dána lidem biologicky. Zodpovědnost a solidarita firem tedy vychází především z jejich zodpovědnosti, což na druhou stranu alespoň vede k jejímu trvalejšímu a přirozenějšímu charakteru (Topolánek in Kořenek, Bugel, 2008, str. 61).

## **1.2. Mezinárodní sociální práce**

Definovat pojem mezinárodní sociální práce je náročné, protože vymezení této disciplíny je dost nejasné. Mezinárodní sociální práce bývá oprávněně zaměňována s rozvojovou spoluprací a humanitární intervencí, protože hranice, která tyto různé typy intervence odděluje, není pevně dána. Podle Mezinárodní federace sociální práce (podle Borrmann, Klasse, Spatscheck, 2007, str. 9) je sociální práce profesí, zabývající se řešením problémů v mezilidských vztazích, posílením a osvobozením klientů, s cílem dosažení jejich zdatu. Sociální práce vychází z principů lidských práv a sociální spravedlnosti a při své praxi využívá teorie o lidském chování a sociálních

---

<sup>7</sup> Mezinárodní organizace práce upravuje svými standardy celkem 22 oblastí, k nimž patří právo na sdružování a kolektivní vyjednávání, nucená práce, ochrana dětí, rovné zacházení, mzdy, pracovní doba, boj proti nezaměstnanosti, bezpečí při práci, ochrana zranitelných skupin a sociální dialog (ILO, 2009)

systemech. Jelikož se ale v kontextu globalizace mnohé problémy stávají mezinárodními, je výzvou pro sociální práci reagovat na tuto situaci a pokoušet se nastolit sociální změny směrem k sociální spravedlnosti v globálním měřítku. Mezinárodní sociální práce je tedy sociální prací v mezinárodním kontextu (Borrmann, Klasse, Spatscheck, 2007, str. 9-15).

Tématu mezinárodní sociální práce bylo věnováno také číslo 4/2009 časopisu Sociální práce s názvem „Sociální práce a rozvojová pomoc“. Princová a Oláh (in Sociální práce, 2009, str. 2) v něm zdůrazňují význam sociální práce jako druhu přístupu ke klientovi. Pracovník není pouhým koordinátorem spolupráce, ale snaží se porozumět problémům příjemců a podívat se na svět jejich očima. Každá intervence je pak odlišná kontextem, v němž se odehrává. Autoři v úvodu vznášejí argumenty pro mezinárodní intervenci, rozvinuté země přirovnávají ke šlechtě hodující na zámku, zatímco rozvojové státy k hladovějícím poddaným. Pomoc těmto lidem, poníženým chudobou, je největší výzvou pro soudobou sociální práci, protože vztahy na Zemi jsou stále provázanější a nikdo z nás se nezasloužil o to, co od života dostal. Empatie s chudými může chránit i naši vlastní společnost od konzumu, a je trvalým bohatstvím, které se mnohonásobně vrátí každému člověku i společnosti (Princová, Oláh in Sociální práce, 2009, str. 2).

Hlavním posláním sociální práce je naplňovat potřeby dané společnosti. Jelikož se však jednotlivé kultury liší svými reakcemi na sociální problémy, je i sociální práce kulturně podmíněná. Metody a přístupy, používané v sociální práci, jsou ovlivňovány politikou, ekonomikou, kulturou a náboženstvím konkrétní společnosti a vždy musí zapadat do lokálního kontextu. I když se sociální práce prováděná v mezinárodním prostředí v mnohém liší, musí neustále odpovídat požadavkům profesionality a vědeckosti (Borrmann, Klasse, Spatscheck, 2007, str. 9-10).

Koncept mezinárodní sociální práce se opírá o hodnoty lidské důstojnosti, svobody, rovnosti, nediskriminace, spravedlnosti a solidarity, vycházející z lidsko-právních principů a z ekologické perspektivy. Ta vidí lepší řešení ekologické krize v nastolení sociálních změn, než v použití technologií. Z ekologické perspektivy čerpá mezinárodní sociální práce hodnoty participace, udržitelnosti a sociální integrace (Cox, Pawar podle Princová, 2011, str. 38).

Mezinárodní sociální práce nejčastěji využívá komunitní práci na místní úrovni, realizovanou lokálními nebo zahraničními pracovníky (Princová, 2011, str. 38). Hlavními cíli intervence pak bývá zvyšování kapacit, vzdělání, podpora zdraví, zavedení systémů péče a svépomocných skupin, redukce chudoby a podpora zranitelných skupin obyvatel. Mezi základní postupy v mezinárodní sociální práci patří zapojení dobrovolníků pro zlepšení komunikace,



spolupráce s místními institucemi, dialog s vládou a místními autoritami a snaha o kulturní a sociální transformaci komunit (Borrmann, Klasse, Spatscheck, 2007, str. 15).

### **1.2.1. Význam Mezinárodní sociální práce**

I přesto, že míra chudoby celosvětově klesá, rozdíly mezi bohatými a chudými se neustále prohlubují. K mezinárodní sociální práci, především práci komunitní, se proto obrací stále více pozornosti (Princová, 2011, str. 37-38). Vysoké částky, které jsou vynakládány na rozvojovou spolupráci, jsou často neefektivně využity nebo končí v rukou místních zkorumpovaných vlád. V takovém případě se pomoc mění v překážku demokracii a peníze určené na pomoc chudým v konečném důsledku vedou ke zhoršení vládnutí a politických podmínek v jejich zemi. Mezinárodní finanční pomoc „shora“, podle průzkumů<sup>8</sup>, rozvojovým zemím v růstu nijak nepomáhá a jako účinnější se jeví plány stavěné „zdola nahoru“, tedy zaměřené na podporu konkrétních jedinců (Easterly, 2010, str. 50-145). Podle Easterlyho (2010, str. 40) není cílem zahraniční pomoci „odstranit veškerou chudobu světa (...), když však zjistíte, že něco funguje i s nejskromnějšími prostředky a dokáže to život chudých změnit k lepšímu, musíte se do toho pustit.“

Podle Princové (2011, str.38) je Mezinárodní sociální práce jedním z prostředků rozvojové spolupráce. Česká rozvojová spolupráce se od roku 2010 řídí novou koncepcí a zákonem, do nichž pronikly některé principy mezinárodní sociální práce, především zahrnutí potřeb rozvojových zemí a zahrnutí příjemců do rozhodovacího procesu<sup>9</sup>. Mezinárodní sociální práce, na rozdíl od rozvojové spolupráce, je spojována výhradně s neziskovým sektorem. I přesto, že je podíl nestátních neziskových organizací na intervenci v zahraničí v rámci rozvojové spolupráce České republiky asi třetinový, je tato jejich pomoc nejviditelnější, nejlépe koordinovaná a také nejefektivnější (Horký, 2010, str. 59-62).

Na rozdíl od jiné rozvojové spolupráce je sociální práce cílena na nižší úroveň, má přesně určenou cílovou skupinu a klade velký důraz na kontext dané komunity (Princová, 2011, str. 38). V centru zájmu stojí člověk, jednotlivý člen zranitelné komunity, který je sám součástí

---

<sup>8</sup> Easterly (2010, str. 43) uvádí průzkum, v němž se porovnávaly země rozdělené z hlediska příjmu mezinárodní finanční pomoci na dvě poloviny – podprůměrné a nadprůměrné. Obě poloviny vykazovaly v letech 1950-2001 shodný hospodářský růst. Z výzkumu jasně vyplývá, že mezinárodní finanční pomoc nepomáhá odstranit finanční stagnaci rozvojových zemí, a že chudé země mohou hospodářsky růst a rozvíjet se samy.

<sup>9</sup> Ostatní cíle české rozvojové spolupráce jsou nastavené velmi široce a obecně. Jsou jimi snižování chudoby, ekonomicko-průmyslový rozvoj, rozvoj zemědělství, rozvoj a upevnění demokracie a lidských práv, veřejné správy a právních principů, a řízený rozvoj migrace (Horký, 2010, str. 62)

rozhodovacího procesu. Intervence směřuje k řešení denních problémů více než k boji za systémové změny, i když těch může být následně také dosaženo (Borrmann, Klasse, Spatscheck, 2007, str. 61). Růst společnosti může, ale nemusí s růstem jednotlivců souviset, někdy ale může vést činnost jednotlivců k tomu, že se ze stagnace vymaní i celá část společnosti (Easterly, 2010, str. 117).

### **1.2.2. Propojení mezinárodní sociální práce a etického podnikání**

Jak uvádí Fokus Praha (2007b), práce má v životě každého člověka důležitou úlohu a je podmínkou důstojné existence každého jednotlivce. Kromě materiálního zajištění, které práce přináší, je také prostředkem k zařazení člověka do společnosti, uspokojení jeho potřeby sebenaplnění a dosažení pocitu důstojnosti. Listina základních práv a svobod, k níž se mezinárodní sociální práce odvolává, ve svém 28. článku stanoví právo „na spravedlivou odměnu za práci a na uspokojivé pracovní podmínky“ (Listina základních práv a svobod, 2011). Hodnoty důstojnosti, rovnosti a nediskriminace, k jejichž porušování v podnikatelském prostředí nezřídka dochází, jsou společné mezinárodní sociální práci i podnikatelské etice. Veškeré dění ve společnosti musí podle Easterlyho (2010, str. 97) směřovat k rozvoji neformálních společenských vazeb. Mezinárodní sociální práce tedy musí s otázkami etiky podnikání přicházet do kontaktu a reagovat na ně.

Vzhledem k současnému stavu ekonomického rozvoje, vedoucího k nerovnostem mezi vyspělými a rozvojovými zeměmi, se stává vnesení etické roviny do obchodování výzvou, a to jak etickou, tak také pro sociální práci (Rolný, Lacina, 2005, str. 28-45). Samuelson (podle Easterly, 2010, str. 141) popisuje tzv. „bludný kruh chudoby“, tedy nízký produkt vyvolávající nízké úspory a nízkou akumulaci kapitálu, které opět vedou k nízkému produktu. Tento koncept vysvětluje polarizaci chudoby v rozvojových zemích, která může být řešena prostřednictvím etiky v podnikání nebo intervencí mezinárodní sociální práce, jejich propojení však může vést k neefektivnějšímu řešení. V rozvojových zemích má navíc hospodářství významnou úlohu při kontrole záležitostí, které má jinde v rukou vláda (Oka, 2009). Jak poukazuje Easterly (2010, str. 86), „trh se stal historicky největším systémem pro uspokojování lidských potřeb, fungujícím zdola nahoru“, je tedy výzvou pro mezinárodní sociální práci využít jeho vlastností k dosahování sociálních cílů.

Rozdíly mezi ziskovým a neziskovým sektorem se v oblasti etického podnikání smývají. Obojí má své vnitřní zásady, transparentní pravidla a sociální cíle, kterých se snaží dosáhnout (Jones podle Kořenek, Bugel, 2008, str. 72). Zvláštní postavení mezi ziskovým a neziskovým sektorem v České republice zaujímá Asociace pro Fair Trade (Horký, 2010, str. 97), která v sobě

spojuje zájmy mezinárodní sociální práce i etiky podnikání. Fair Trade je celosvětové hnutí, které se snaží zavést systém obchodování založeného na dialogu, transparentnosti a respektu. Tím, že producentům nabízí lepší pracovní a obchodní podmínky, přispívá k udržitelnému rozvoji. Hlavním problémem chudých komunit jsou nedostatečné zisky, které brání svépomoci a rozvoji dalšího podnikání. Fair Trade proto výrobcům garantuje férovou cenu výrobku, která umožňuje část zisků investovat do rozvoje komunity, především rozvoje školství, zdravotnictví a systému mikropůjček. Organizace propagující Fair Trade<sup>10</sup>, kontrolují pracovní standardy, dětskou práci a vliv na životní prostředí, aby mohly zaručit etický původ výrobku (Boonmann, 2010, str. 5-32).

K celosvětově známému konceptu Fair Trade existuje mnoho národních alternativ vycházejících ze stejných myšlenek – propojení etického podnikání a sociální práce<sup>11</sup>. I v Česku využívají sociální a humanitární organizace etické podnikání jako prostředek své práce. Například organizace Berkat v rámci projektu Šťastné létající koberce prodává oděvy vyrobené afgánskými ženami, utržené peníze posílá zpět a motivuje místní obyvatele, aby případné přebytky věnovali na rozvoj komunity (Berkat, nedatováno). Dalším příkladem je organizace Člověk v tísni, která založila chráněnou dílnu v Namíbii v rámci projektu Nama. Rukodělné výrobky z této dílny se prodávají v Česku na internetu i v síti kamenných obchodů a vybrané peníze jsou určeny na podporu HIV pozitivních v místní komunitě (Nama, 2012).

Oba uvedené projekty v sobě nesou prvky mezinárodní sociální práce i etického podnikání – jsou neziskové, všechny vybrané finance jsou tedy určeny na podporu komunity v rozvojových zemích. Obě organizace vycházejí ze zákonů nabídky a poptávky a na volném trhu, nabízejí zboží svým zákazníkům, přičemž stavějí na dobrém jménu organizace a garanci etického původu produktu. Zatímco Berkat vystupuje pouze jako prostředník mezi zákazníkem a výrobcem podobně, jako je tomu u obchodníků s Fair Trade výrobky, organizace Člověk v tísni byla iniciátorem založení dílny, kterou později předala do rukou místnímu vedení. Obě organizace svým působením podporují rozvoj jednotlivců, zapojených do projektu, tvorbou pracovních míst a možností důstojné práce místní komunity přispívají i k hospodářskému růstu země.

---

<sup>10</sup> Existují dvě ústřední organizace věnující se vytváření Fair Trade standardů, značení výrobků, jejich propagaci - Fairtrade Labelling Organisation (FLO, 2011) a World Fair Trade Organisation (WFTO, nedatováno). Obě se opírají o koncept Fair Trade a značí výrobky odpovídající jejich kritériím, liší se však v nastavení některých konkrétních standardů.

<sup>11</sup> V České republice není žádná tolik rozšířená, jako Fair Trade. Například v Mexiku a Latinské Americe se větší oblibě těší organizace Comercio Justo, která zaručuje podobné standardy jako Fair Trade (Comercio Justo, 2012)

Protože vize etického podnikání a mezinárodní sociální práce se v mnoha bodech prolínají, je výzvou pro mezinárodní sociální práci využít zákonitostí nabídky a poptávky k naplňování sociálních cílů. Mezinárodní sociální práce se odvolává na princip subsidiarity a prosazuje práci s konkrétní cílovou komunitou, její posílení a osvobození. Stejně jako mezinárodní obchod, musí i mezinárodní sociální práce vycházet ze znalosti lokálního kontextu a kultury, být prováděna se zapojením místních obyvatel do procesu rozhodování, a postavena na hodnotách důstojnosti, svobody a rovnosti.

## **2. Základní východiska**

V této kapitole popíšu podmínky, které panují v oděvním průmyslu, abych tak zdůvodnila potřebu intervence mezinárodní sociální práce v této oblasti. Nejprve se zaměřím na toto odvětví v globálním měřítku a popíšu jeho základní charakteristiky. Dále se budu věnovat specifikám oděvního průmyslu v Kambodži. Krátce nastíním jeho historický vývoj, ekonomický a sociální kontext a specifika oděvního průmyslu této země. V závěrečné části kapitoly se zaměřím na etické podnikání v oblasti oděvního průmyslu. Popíšu některé fungující systémy certifikace a klíčové organizace činné v tomto sektoru. To vše jak v globálním měřítku, tak se zaměřením na prostředí Kambodži.

### **2.1. Oděvní průmysl**

Oděvní průmysl je odvětví, s nímž přichází do styku denně většina populace rozvinutých zemí. Textil a oblečení tvoří asi 7% světového vývozu, přičemž jen v roce 2000 utratili lidé za produkty tohoto odvětví asi 1 trilion amerických dolarů (Alwood, 2006, str. 8). Podle Českého statistického úřadu (podle Hralová, 2009, str. 13) utratí průměrný Čech za oblečení bez bot ročně 4222 Kč. Tato částka odpovídá asi 15 kg textilu a postupem času se zvyšuje. Na začátku minulého století byla móda určena jen hrstce bohatých, ostatní pořizovali nové oděvy jen několikrát za život. Dnes již rozhodně nemůžeme tvrdit, že máme oděvu nedostatek (Na Zemi, 2010a, str.5), lidé jsou zvyklí obměňovat oblečení podle sezóny a módních trendů, chtějí mít různě oblečení pro různé příležitosti a jsou zvyklí pravidelně obměňovat obnošené kusy oděvů (Hralová, 2009, str. 15).

#### **2.1.1. Historický kontext**

Česká republika byla v minulosti významným producentem oděvů a textilu, její produktivita v této oblasti však postupně klesala, a to jak kvůli nízké podpoře oděvnictví ze strany vlády, tak i díky nedostatečným investicím do nových technologií a neschopnosti specializovat se.

V současné době už v Česku nefunguje žádná z velkých oděvních firem, domácí produkce textilu markantně klesá a výroba se přesouvá do zemí jihovýchodní Asie, severní Afriky i sousedních států<sup>12</sup> (Hralová, 2009, str.8).

Rozmáhající se oděvní průmysl v asijských a latinskoamerických zemích byl zpomalen v roce 1973 Ujednáním o mezinárodním obchodě s textilem (Multi-Fibre Agreement). Tím byly dány kvóty pro vývoz textilu na trhy Evropy a Spojených států Amerických. Ten se podle dohody mohl zvedat jen o 6%, tedy o více než polovinu méně, než požadovaly rozvojové státy. Kvóty se týkaly jednotlivých oděvních a textilních výrobků, přičemž každá rozvojová země, významně zapojená do produkce textilu, měla přidělený maximální limit vývozu do jednotlivých vyspělých zemí. Ujednání bylo po vypršení čtyřleté platnosti ještě čtyřikrát prodlouženo, takže jeho platnost definitivně skončila až v roce 1995. Dopad Ujednání se projevil především na oděvních gigantech – Číně a Indii. Jestliže firmy dosáhly limitů pro tyto země, rozdělily svou výrobu do dalších států, v nichž kvóty ještě nebyly vyčerpány, nebo nebyly vůbec stanoveny. Tím došlo k rozšíření oděvního průmyslu, a to především jeho technologicky a kapitálově nenáročných částí, do ekonomicky zaostalých regionů a vytvoření širšího dodavatelského řetězce (Špačková, 2005, str. 18-19).

Na Ujednání o mezinárodním obchodě s textilem navázala v roce 1995 Dohoda o textilu a oděvech (Agreement of Textile and Clothing), zadávající kvóty pro dovoz výrobků z vlny, bavlny a umělých vláken do vyspělých zemí. Cílem dohody bylo chránit trh a pracovní místa vyspělých zemí, restriktce tedy platily i pro chudé rozvojové země. Platnost dohody vypršela v roce 2005, čímž se trh s oděvy a textilem prakticky liberalizoval (Alwood, 2006, str. 51).

Od března 2001 podobu oděvního průmyslu a jeho lokalizace formuje dohoda Vše kromě zbraní (Everything but Arms), která 49 nejchudším zemím světa umožňuje bezcelní přístup na trh Evropské unie (Špačková, 2005, str. 19). Jedná se o nařízení komise Evropského společenství v rámci programu všeobecných celních preferencí, které se týká veškerého zboží<sup>13</sup> vyrobeného nebo zpracovaného v těchto 49 zemích (European Commission Trade, 2009).

### **2.1.2. Ekonomické aspekty**

Oděvní průmysl je podle Špačkové (2005, str. 19) ukázkou sociálních a ekonomických dopadů globalizace na rozvojové země. Aby mohli výrobci dosáhnout vysoké spotřeby svého zboží, potřebují dosáhnout co nejnižších cen. Přitom nejdůležitějším faktorem, určujícím cenu,

---

<sup>12</sup> V roce 2007 byly podle Českého statistického úřadu (podle NaZemi, 2010a, str. 22) na českém trhu nejčastěji prodávány oděvy z Číny, Turecka, Německa, Polska, Itálie, Slovenska, Bangladéše a Indie.

<sup>13</sup> S výjimkou zbraní a munice. Omezení platí také na banány, rýži a cukr (European Commission Trade, 2009)

zboží je místo a způsob výroby (NaZemi, 2010a, str. 5). Proto mnoho oděvních značek přesouvá svou výrobu do zemí s nižšími výrobními náklady. Wright (podle Špačková, 2005, str. 16) mluví o „nové mezinárodní dělbě práce“ – vyspělé země postupně ztrácejí výsadní pozici v průmyslové výrobě, která byla typická v koloniální a post-koloniální době<sup>14</sup> a na jejich trhy vniká produkce z rozvojových zemí. Finanční, materiální a informační toky jsou však neustále kontrolovány jádrem, tedy vyspělými zeměmi (Dicken podle Špačková, 2005, str. 16). Tato nová dělba práce je nápadná především u manuálně náročné práce a v odvětvích náročných na lidské zdroje, k nimž patří i oděvní průmysl. Nová lokalizace výroby je do značné míry také odevzvu na vyvíjející se systém cel a dovozních kvót a na pracovní právo a jeho dodržování a kontrolu v zemích výroby. Ekonomicky jsou tyto podmínky vnímány jako komparativní výhoda, mnozí sociálně zaměřeni ekonomové však dodávají, že za cenu přetrvávající chudoby a absence pracovních práv v dané zemi. Tato snaha o maximalizaci zisků na úkor pracovních podmínek a práv zaměstnanců se obecně označuje jako „závod ke dnu“ (race to the bottom) (Špačková, 2005, str. 16-20).

I přesto, že jsou mzdy v oděvním průmyslu nízké, tvoří největší část výrobních nákladů. Přesunout výrobu do země s nižšími mzdovými náklady se tedy vyplatí i přes zvýšení nákladů spojených s dopravou (Špačková, 2005, str. 31). V oblasti textilního průmyslu se největší část výroby přesunula do jihovýchodní Asie a Číny. Čína je v současné době největším producentem oděvu na světě, vytvářejícím asi čtvrtinu celé jejich produkce. Díky ekonomickému potenciálu, který oděvní průmysl skrývá, nenáročným technologiím a know-how, se do textilní výroby pustila řada továren po celém světě (NaZemi, 2010a, str. 8-9). V roce 2006 zaměstnával oděvní průmysl přímo asi 25 miliónů lidí, přičemž nespočet jich bylo na tomto odvětví nepřímo závislých. Asi 70%<sup>15</sup> z tohoto počtu tvořily ženy, které jsou v naprosté většině pracovníci ve výrobě textilu (Alwood, 2006, str. 10).

Většina nadnárodních firem, obchodujících s textilem, přistoupila k systému subkontraktování. V praxi to znamená, že v rukou korporace je pouze ziskovější část řetězce, tedy design a marketing. Samotná manuální výroba je formou zakázek zadávána subdodavatelům, kteří ji někdy přenechávají dalším dodavatelům, čímž vzniká složitý systém vícevrstvého subkontraktování (Špačková, 2005, str. 13–17). Samotné módní značky tedy v naprosté většině žádné výrobní továrny nevlastní a továrny v rozvojových zemích zpracovávají zakázky pro různé značky podle aktuálních zakázek (NaZemi, 2010a, str. 12).

---

<sup>14</sup> Špačková (2005, str. 3) ji charakterizuje jako systém jádra a periferie, kdy nezpracované suroviny proudí do rozvinutých zemí a hotové produkty zpět do kolonií.

<sup>15</sup> Špačková (2005, str. 35) uvádí až 80% žen pracujících v oděvním průmyslu.

Se snahou o zvýšení prodeje je spojen trend rychlé módy, tedy takové, která se v obchodech obměňuje v intervalech několika týdnů, a tím neustále nutí spotřebitele měnit svůj šatník (Alwood, 2006, str. 9). Aby mohla být reakce módních korporací na aktuální trendy co nejpohotovější, je potřeba zhotovit nové zakázky co nejrychleji. Cílem zadavatelů je přitom dosažení minimální ceny výstupního výrobku, a to i za cenu snížené kvality výrobku nebo pracovních standardů dělníků. V důsledku obrovské konkurence se textilní továrny v rozvojových zemích snaží získat zadavatele nízkou cenou, vysokou kvalitou a rychlým zpracováním, které jsou často až za hranicemi jejich možností (NaZemi, 2010a, str. 8-12).

Vlády rozvojových zemí podporují nadnárodní módní koncerny v jejich činnosti a mají sklon akceptovat jimi navržené podmínky i přesto, že neodpovídají jejich ani mezinárodní legislativě (Špačková, 2005, str. 8). Oděvní průmysl představuje pro tyto země obrovské ekonomické investice, na nichž jsou některé z nich zcela závislé<sup>16</sup> (NaZemi, 2010a, str. 8). Rozvojové země se snaží vycházet investorům vstříc také zakládáním zón volného obchodu nebo nabízením zvýhodněných daní a cel.

### 2.1.3. Sociální aspekty

Práce v oděvních továrnách má charakter dělnické práce – nevyžaduje žádnou kvalifikaci, je špatně placená, spočívá v monotónně se opakujících úkonech, šance na kariéerní postup je mizivá a každý zaměstnanec může být snadno nahrazen jiným. V oděvních továrnách rozvojových zemí jsou zaměstnané zpravidla nevzdělané mladé ženy. Ty migrují do průmyslových zón z vesnických oblastí často kvůli tlaku své rodiny a komunity. Jejich mzda bývá hlavním peněžním příjmem celé rodiny, která se jinak živí samozásobitelstvím. Návrat zpět do tradičního vesnického prostředí a uplatnění těchto pracovníků v jiné oblasti je velmi náročné vzhledem k jejich nízké kvalifikaci a novým postojům a návykům, které během svého působení v průmyslových zónách získaly. I pro ženy, žijící se svými rodinami v blízkosti továren, má jejich dlouhá a náročná práce důsledky v oblasti vztahů s rodinou a místním společenstvím (Špačková, 2010, str. 30-36).

V zemích s vysokým počtem obyvatel a velkou nezaměstnaností jsou tato pracovní místa v továrnách velmi žádaná, protože i pro nekvalifikované jedince představují možnost výdělku<sup>17</sup> (Alwood, 2006, str. 34-58). Otázkou však je, zda se práce v oděvních továrnách při současné výši mezd vůbec vyplatí. Vysoké poptávky po práci využívají zaměstnavatelé, kteří v oděvních továrnách udržují nepřijatelné podmínky, proti kterým se jejich zaměstnanci nedokážou bránit

---

<sup>16</sup> Například v Kambodži nebo Bangladéši představují výrobky oděvního průmyslu asi 80% exportu země (NaZemi, 2010a, str.8)

nebo se bránit nechtějí ze strachu o své pracovní místo. Nízká gramotnost pracovníků a neznalost základních práv vede ke snazší manipulaci a zneužívání zaměstnanců ze strany zaměstnavatele (Špačková, 2005, str. 41). K porušování pracovních podmínek dochází především v oblastech délky pracovní doby, mzdy, přesčasů, sociálního zabezpečení, bezpečnosti práce, pracovních smluv a jiných dokumentů, bránění sdružování, násilí, diskriminace a dětské práce (NaZemi, 2010a, str. 11).

Pracovní doba v továrnách může dosahovat i patnácti hodin denně sedm dní v týdnu, mezi jednotlivými směnami nebývá dostatek času na odpočinek. Zaměstnanci bývají nuceni pracovat přes čas, ale zákonem stanovené příplatky jim za tyto hodiny vypláceny nebývají. Přestávky nebývají dodržovány, zaměstnancům bývá často bráněno odejít na toalety nebo se napít. Zaměstnavatelé tento režim zavádějí, především pokud potřebují rychle dokončit zakázku, protože termíny domluvené s módními korporacemi bývají za hranicemi jejich možností (NaZemi, 2010a, str. 9-11).

Přesto, že minimální mzda, daná zákonem, často nepokrývá ani náklady na živobytí, mzda vyplácená pracovníkům oděvních továren bývá ještě nižší (NaZemi, 2010a, str. 11). Zaměstnavatelé ze mzdy často odečítají náklady na bydlení nebo stravu bez vědomí zaměstnanců nebo strhávají pokuty podle vlastního uvážení (China blue, 2005, 25. min). Dokumenty o počtech odpracovaných hodin, přesčasech a mzdě jsou často zfalšované nebo se jimi zaměstnavatelé neřídí. Spořicí fondy, na které mají zaměstnavatelé zaměstnancům připlácet, buď neexistují, nebo bývají rozkrádány a údaje o nich opět falšovány (NaZemi, 2010a, str. 11). Sociální dávky jako podpora v nezaměstnanosti, mateřská dovolená nebo starobní důchod, bývají často strhávány ze mzdy bez toho, že by je zaměstnavatel ve skutečnosti odváděl, nebo bývají úplně opomíjeny (Špačková, 2005, str. 24).

Zaměstnanci často pracují bez platné pracovní smlouvy nebo uzavřená smlouva není dodržovaná. Smlouvy se zaměstnanci bývají pouze na dobu určitou, většinou jen na krátký časový úsek, potřebný pro dokončení zakázky. Oděvní průmysl je velmi ovlivněn sezónností, během roku se potřeba zaměstnanců neustále proměňuje (Oka, 2009). Zaměstnanci proto žijí v neustálé nejistotě ze ztráty zaměstnání, která by pro ně i jejich rodiny měla vážné socio-ekonomické následky (NaZemi, str. 11). Zranitelnější a manipulovatelné ženy bývají diskriminovány, ponižovány nebo slovně i fyzicky napadány (NaZemi, str. 11). Protože na vyšších pracovních postech v továrnách často pracují muži, nebývá výjimkou sexuální harašení, obtěžování a zastrahování (China blue, 2005, 30-40. min). Špačková (2005, str. 30) také zmiňuje případy, kdy se zaměstnavatelé snažili narušit solidaritu a soudržnost mezi pracovníky s využitím kastovních,



náboženských, věkových, etnických nebo třídních rozdílů. Napětí může vznikat také při budování hierarchie v továrně mezi manuálními pracovníky a kontrolory nebo těmi, kteří práci zadávají<sup>18</sup>.

V některých zemích je formování odborů zakázáno zákonem, tam kde jsou odbory legální, jsou často zakazovány přímo zaměstnavateli. Právo na sdružování a kolektivní vyjednávání je přitom jedním ze základních prvků mezinárodního pracovního práva a pro pracovníky továren je jedinou možností k vyjednávání o zlepšení pracovních podmínek (Špačková, 2005, str. 31). Pro zaměstnavatele odbory představují riziko, proto jejich členy a vedení finančně postihují, vyhrožují jim propuštěním nebo násilím. V zemích, kde je právo na odbory zakotveno v zákoně, se stává, že zaměstnanci zřídí fiktivní odbor, do něhož přihlásí všechny své zaměstnance a do čela dosadí vlastní vedení. Tam kde odbory fungují, dosahují při vyjednávání dobrých výsledků. V regionu jihovýchodní Asie spolu jednotlivé odborové organizace spolupracují, vyměňují si své zkušenosti a pořádají společné aktivity (NaZemi, 2010a, str. 17-18).

Důsledkem nedostatečné bezpečnosti práce, chybějících bezpečnostních školení a ochranných pomůcek bývají časté pracovní úrazy a nemoci. Nebezpečné jsou především pozice, na nichž zaměstnanci pracují s ostrými nůžkami nebo jehlami bez jakýchkoli ochranných pomůcek a ve spěchu (NaZemi, 2010a, str. 11). Výroba některých druhů oblečení také vyžaduje použití chemikálií, s nimiž nechránění a neproškolení zaměstnanci manipulují. Důsledkem jsou chronická onemocnění, která mohou vést až k předčasné smrti<sup>19</sup>. Problémem továren také bývá zvýšená prašnost, hluk, nedostatečné osvětlení, chybějící protipožární zajištění a nouzové východy, nedostatek toalet a pitné vody (Špačková, 2005, str. 28).

Zfalšované dokumenty a pracovní smlouvy ulehčují zaměstnavatelům zaměstnávat děti a mladistvé, a to buď přímo v továrnách, nebo v rámci domácí práce. Mezinárodní organizace práce přitom dokumentem Worst Forms of Children Labour Convention vylučuje práci dětí do 12 let a práci starších dětí upravuje (International Issues..., 2010, str. 41). Často sami mladiství falšují své osobní dokumenty, aby mohli získat zaměstnání, a tím finančně podpořit svou rodinu (China blue, 2005, 42. min). Děti pracují ve stejných podmínkách jako ostatní zaměstnanci bez nároku na zkrácenou pracovní dobu a upravené pracovní podmínky, což vylučuje jejich další vzdělání, rozvoj nebo čas na hru.

---

<sup>18</sup> Jedná se tedy pouze o popis nejvíce problematických oblastí, pracovní podmínky se v jednotlivých oděvních továrnách liší a nelze říct, že popsaná situace panuje ve všech oděvních továrnách.

<sup>19</sup> Příkladem může být pískování džínů, které se provádí, aby bylo dosaženo „ošoupaného“ vzhledu. Dělníkům, kteří tuto činnost provádějí se drobný prach usazuje v plicích, čímž způsobuje nemoc zvanou silikóza (NaZemi, 2010b, str. 38)

Lepší pracovní podmínky lze najít v továrnách, které dodávají své výrobky značkám stavějícím na dobrém jméně své firmy<sup>20</sup>. Díky větší pravděpodobnosti inspekce ze strany zadavatele, nezávislého monitoringu nebo auditoringu, je na tyto továrny vyvíjen větší tlak k dodržování pracovních standardů. Mezi pracovními podmínkami v továrnách, dodávajících prestižním značkám, a v těch dodávajících velkořetězcům, tedy vzniká stále se prohlubující propast (Oka, 2009). Obvyklou praxí bývají podvody během monitoringu a auditoringu. Kontroly bývají hlášeny dopředu, takže se na ně mohou továrny dobře připravit. V den kontroly jsou na pracovišti pouze zaměstnanci se smlouvami, pracoviště je čisté a zaměstnanci používají ochranné pomůcky. Vybraní zaměstnanci vědí, co mají odpovídat na otázky úředníků, a tak vše probíhá zpravidla hladce. Vzhledem ke špatným platům úředníků a jejich velkému vlivu na továrny také bývají auditoři často zkorumpovaní a jejich kontroly neprobíhají vůbec nebo jsou nedůsledné (NaZemi, 2010a, str. 15).

Fenoménem, spojeným s větším dohledem na pracovní podmínky v továrnách, je přesun výroby do domácího prostředí. Zaměstnanci manuální práci vykonávají přímo v domácím prostředí, přičemž musí dodržovat pracovní limity dané zaměstnavatelem. Snaha o naplnění těchto limitů může vést v mnoha domácnostech k zapojování dětí do výroby a k neúměrně dlouhé pracovní době, narušující rodinné a osobní vztahy (Špačková, 2005, str. 36).

#### **2.1.4. Oděvní průmysl Kambodži**

Během vlády Rudých Khmerů<sup>21</sup> došlo k celkovému poklesu kambodžského průmyslu, který začal být opět obnovován v roce 1980 s pomocí Vietnamu a komunistického bloku. Většina produkce v následujících deseti letech tedy mířila buď do těchto zemí, nebo na místní trh (Cambodia Development Research Centre, 2011).

S postupným otevíráním kambodžského trhu od začátku devadesátých let souvisí také rozvoj oděvního průmyslu v zemi. Zatímco v roce 1994 byly v zemi čtyři oděvní továrny, v roce 2008 už jich bylo 310 (Cambodia Development research centre, 2011) a statistiky za loňský rok uvádí počet 273 (BFC, 2011a). Oděvní průmysl v Kambodži velmi profituje z dohody Everything but Arms, která umožňuje bezcelní dovoz textilu, oděvů i ostatních výrobků na trhy EU (BFC, 2011b).

Díky lobbingu Garment Manufacturers Assotiation in Cambodia má země také bezcelní přístup na trh s oblečením v USA, protože jí bylo uděleno prioritní označení Most Favoured Nation (GMAC, 2011) v roce 1997. V téže roce započala také spolupráce Kambodži

---

<sup>20</sup> U některých značek (např. Adidas, Nike) tvoří dobré jméno až 40% hodnoty firmy (Oka, 2009)

<sup>21</sup> Viz část 3.1

s Evropskou unií v rámci obecného systému preferencí (Generalised System of Preferences). V roce 1999 byla podepsána dohoda US-Cambodia Textile and Apparel Trade Agreement, zvyšující kvóty na vývoz do USA. Právě podpis této smlouvy považují Arnold a Han Shih (2010, str. 406) za zlomový bod ve formování oděvního průmyslu v Kambodži. Podmínkou zvýšení limitů ze strany USA bylo zlepšení pracovních podmínek v zemi, proto ve spolupráci s Mezinárodní organizací práce započal projekt Better Factories Cambodia (viz dále) a země se začala prezentovat jako producent dbající na etiku podnikání. Tyto preference v přístupu na trh USA i EU a zároveň limity pro konkurenční země dané dohodou Multi-Fibre Agreement, která se však Kambodži nedotýkala, podpořily rozvoj a zkvalitnění oděvního průmyslu v zemi i hospodářský růst celého státu (Arnold, Han Shih, 2010, str. 405-406).

Po vypršení dohody v roce 2004 musel kambodžský oděvní průmysl prokázat svou samostatnost a konkurenceschopnost (Arnold, Han Shin, 2010, str. 406). Kvůli ukončení systému limitů panovaly obavy z propadu vývozu. Nakonec se ale nepotvrdily a export oděvů ze země na trhy USA a Evropské unie nadále rostl, i když pomalejším tempem (Businessinfo, 2010, str. 14).

Pokles počtu továren v letech 2008-2009 byl způsoben především finanční krizí v USA, které jsou hlavním odběratelem textilu z Kambodži. Kvůli nižší poptávce ze strany USA vzrostla konkurence mezi jednotlivými továrnami, mnohé z nich byly uzavřeny kvůli nedostatku zakázek a asi 62 000 zaměstnanců přišlo o práci (BFC, 2008). Finanční krize měla za následek také zhoršení pracovních podmínek. Propuštění zaměstnanci odcházeli bez odškodného a na ty stávající byl vyvíjen tlak se snahou zvýšit produktivitu továren. Pracovníci museli zvládat za stejný čas více práce a přibývalo neplacených přesčasů. Po období krize v letech 2008 a 2009 došlo v k opětovnému rozmachu v následujících letech. V roce 2010 došlo k nárůstu oděvního průmyslu o 26% a pracovní místa, která během krize zanikla, byla částečně znovu obnovena. Kambodža se stala druhým největším vývozcem oděvů do USA ihned po Číně, které lze v této oblasti jen těžko konkurovat. Zaměstnanost v zemi je i přes to stále nižší než před finanční krizí. (BFC, 2011b). Nyní je Kambodža zemí, jejíž export je závislý na vývozu oděvů do rozvinutých zemí. Oděvy a textil představují asi 80% celkového exportu (NaZemi, 2010a, str. 8), přičemž naprostá většina tohoto zboží míří na trh Evropské unie a Spojených států amerických<sup>22</sup>.

Velikost oděvních továren v Kambodži se postupně zvětšuje. To je dáno především konkurenčním bojem – malé továrny jsou zranitelnější a mnoho z nich období krize nezvládlo. Podíl malých továren, tzn. těch zaměstnávajících méně než 500 zaměstnanců, klesl z 29% před

---

<sup>22</sup> 70% vývozu míří do USA a 21% do Evropské unie (Better Factories Cambodia, 2008) a podíl vývozu do EU oproti USA postupně klesá (Cambodia Development Research Centre, 2011)

krizí na 21% na konci roku 2010 (BFC, 2011b). Asi 2% továren zaměstnávají nyní více než 5000 pracovníků a lze je tedy považovat za velké podniky. Předpokládá se, že tento podíl velkých továren se bude v budoucnu ještě zvětšovat (BFC, 2011a). Asi 90% existujících továren je nyní v rukou zahraničních investorů, a to především z Taiwanu, Hon Kongu, Číny, Malajsie a Singapuru (Cambodia Development Research Centre, 2011). Mnoho investorů uvažuje o stěhování výroby do zahraničí kvůli nižším nákladům na produkci. Kambodža má nejdražší elektřinu v regionu a v porovnání s ostatními zeměmi jihovýchodní Asie i vyšší pracovní standardy (Business in Asia, 2011). Pro investory lákavé jsou naopak jedny z nejnižších mezd v regionu a také úspory za vytápění, jehož v Kambodži není potřeba. Vláda se snaží přilákat zahraniční investory a tím zvýšit konkurenceschopnost země na globálním trhu. Snižuje ceny energií, nabízí daňová i celní zvýhodnění a zakládá zóny volného obchodu, čímž se snaží vycházet požadavkům investorů vstříc (BFC, 2011b).

Oděvní průmysl v Kambodži přímo zaměstnává asi 352 000 obyvatel, přičemž 91,2% tvoří ženy (BFC, 2011a). Celkový počet lidí, kteří jsou v Kambodži na tomto průmyslu přímo nebo nepřímo závislí, se ale odhaduje asi na 1,7 miliónu. Charakter pracovníků se podobá ostatním asijským zemím, zaměstnané jsou především chudé nekvalifikované ženy, které migrují za prací v továrnách do zón volného obchodu a dalších průmyslových oblastí. Dá se říci, že zaměstnávání těchto chudých žen přispívá k boji s chudobou v zemi (Cambodia Development Research Centre, 2011), otázkou však je, zdali současná výše mezd může vůbec přispět k lepším životním podmínkám zaměstnanců. Právě mzdy jsou podle Anny Lazorové z organizace NaZemi nejpalčivějším problémem země. Zatímco pracovní podmínky se díky níže popsanému nezávislému monitoringu podařilo dostat nad úroveň ostatních zemí regionu, mzdy jsou v Kambodži stále jedny z nejnižších<sup>23</sup>.

Od roku 2001 probíhá v Kambodži ojedinělý projekt na ochranu lidských práv zaměstnanců v oděvním průmyslu, který zastrešuje Mezinárodní organizace práce. Iniciativa nesoucí název Better Factories Cambodia se věnuje především nezávislému monitoringu, ale také poradenství, tréninkům a vyjednávání. Minimálně jedenkrát ročně provádí monitoring ve všech továrnách v Kambodži, výsledky vyhodnocuje a uchovává. Díky organizaci Better Factories Cambodia vznikla první databáze oděvních továren na světě, v níž si mohou nakupující a investoři vyhledat konkrétní továrnu a seznámit se s výsledky monitoringů, které v ní byly provedeny (BFC, 2011a). Jak poukazují Arnold a Han Shih (2010, str. 402), jedná se o první projekt monitoringu, který Mezinárodní organizace práce zorganizovala, a to na popud Spojených

---

<sup>23</sup> Názor sdělen při osobním rozhovoru 12.1.2012

států Amerických, částečně jako rozvojový experiment na podporu pracovních podmínek i ekonomiky země. Jeho hlavní předností jsou kontroloři pocházející přímo z Kambodži, avšak v porovnání s místními úředníky a pracovními inspektory nezávislí a objektivní. Organizace pečlivě sleduje vývoj pracovních podmínek v oděvním průmyslu, které zveřejňuje ve svých zprávách.

Zpočátku devadesátých let byly pracovní podmínky v oděvních továrnách strašné. Zájemci o práci museli platit, aby získali místo v továrně, čímž se mnoho z nich zadlužilo, dětská práce, nucené přesčas a rasismus ze strany zahraničních manažerů nebyly výjimkou (Arnold, Han Shih, 2010, str. 406). Díky ekonomickému i politickému rozvoji země, působení nevládních iniciativ a organizace Better Factories Cambodia se mnohé změnilo k lepšímu. Podle Zprávy o pracovních podmínkách v kambodžském oděvním průmyslu z roku 2011 (BFC, 2011a) existují v 76% továren odborové organizace, zatímco zaměstnancům 5% organizací bylo v zakládání odborů bráněno. Fungování odborů je často komplikováno korupcí ze strany vedení továren, které podplácí vedení odborů nebo dosazuje vlastní, takže svoboda sdružování se stává jen relativní. Více než polovina zaměstnanců továren používá při práci ochranné pracovní pomůcky<sup>24</sup> a více než 65% z nich bezpečnou a správně fungující techniku<sup>25</sup>. Státem garantovaných 18 dní dovolené má možnost si vybrat 97% pracovníků a čtvrtina továren omezuje rozsah přesčasů na dvě hodiny denně. Alespoň minimální mzdu dostává za svou práci 97% pracovníků, 73% zaměstnankyň má možnost pobírat mateřskou dovolenou a 77% nemocenskou. Nucená ani dětská práce nebyla při monitoringu zjištěna, její prokazování je však velmi obtížné, protože mnoho zaměstnanců nemá osobní dokumenty nebo tyto dokumenty falšuje. Jestliže se prokáže věk pod 15 let, musí být zaměstnanec přeřazen do odborného výcviku, za který mu přísluší nižší mzda. Obtížně kontrolovatelné je také sexuální harašení a obtěžování, které přiznalo asi 25% zaměstnanců, 5% pak uvedlo, že bývá napadáno nebo obtěžováno i fyzicky. Zatímco v některých oblastech dochází k pozitivním změnám, jiné, především bezpečnostní, se naopak mění k horšímu<sup>26</sup>, obecně nedošlo za poslední rok k žádným výrazným změnám (BFC, 2011a).

Pracovní podmínky v zemi jsou legislativně upraveny Pracovním zákonem z roku 1997, ten však považují představitelé občanského sektoru za nedostatečný (Hoshi, Winslade, 2010, str. 13). Pracovní právo výslovně vylučuje diskriminaci pracovníků na základě rasy, barvy, pohlaví, víry,

---

<sup>24</sup> Například brýle, rukavice, špunty do uší, helmy, kombinézy (BFC, 2011a)

<sup>25</sup> Například zabezpečení jehel (BFC, 2011a)

<sup>26</sup> Zpráva uvádí jako hlavní zlepšení: používání správných kurzů pro přepočty mezd, zřízení odpočinkových místností a podpora vedoucích odborů. Ke zhoršení došlo v oblastech zdravotní péče, bezpečnosti technologií, práce s chemikáliemi, chybějícího osvětlení na toaletách (BFC, 2011a)

náboženství, sociálního původu, politické příslušnosti a příslušnosti k profesním skupinám nebo asociacím, stejně jako sexuální harašení a zneužívání. Zaměstnancům je tímto zákonem dáno právo zakládat unie, jejichž činnost nemůžou zaměstnavatelé nijak kontrolovat, a kterých se ani nemohou stát členy. Zaměstnancům je také příznáno právo stávkovat, pokud je stávka poklidná a ohlášená (On the Labor Law, 1997). Právo na oficiální stávku zaměstnanci oděvních továren využívají stále méně. Nejčastějším důvodem stávky jsou chybějící pracovní smlouvy zaměstnanců. Podle údajů z roku 2007 se konalo celkem 80 ohlášených stávek (BFC, 2008), alespoň jednu stávku už zažilo 21% továren v zemi (BFC, 2011a), což svědčí o tom, že si zaměstnanci začínají uvědomovat svá práva a bojovat za ně. Rozmáhají se také divoké, tzn. neohlášené stávky<sup>27</sup>, které se do oficiálních statistik nepromítají (Beaugé, 2010).

## **2.2. Etické obchodování s oděvy**

Zájem o pracovní podmínky v rozvojových zemích a tlak na jejich zlepšení se začal objevovat v 90. letech. Příčinou byly z velké míry některé skandály v této oblasti, především nařčení prestižních oděvních korporací Nike, GAP a Levi Strauss z porušování lidských práv při výrobě. Tyto i další firmy byly veřejností nuceny k přijímání etických kodexů a k důslednější kontrole svých dodavatelských řetězců. Toto nucené zpřísnění etických norem však nejde považovat za etické podnikání v pravém slova smyslu. Etické kodexy jsou často jen marketingovým trikem a obsah kodexu není do praxe vůbec zaveden (NaZemi, 2010a, str. 25). I kdyby se módním korporacím podařilo dosáhnout přijatelných podmínek pro výrobu oblečení, bude to jen s cílem očistit dobré jméno své značky a prostřednictvím toho dosáhnout vyšších zisků (Oka, 2009). Konvenční módní korporace také v zásadě nedodržují pravidlo spravedlivého rozložení zisků z prodeje. Většina výdělků slouží na marketing a design výrobků a jako zisk pro podílníky společností, zatímco pouhého 1,5% slouží jako plat výrobcům a 15% na provoz továrny v zemi výroby<sup>28</sup> (NaZemi, 2010a, str. 20).

Jednotlivci i módní korporace mohou mít velký vliv na úroveň dodržování pracovních standardů, a to především pokud formují asociace nebo sítě požadující politiku zodpovědnosti (Oka, 2009). Jejich aktivity lze rozdělit do tří hlavních oblastí – (1) spotřebitelské kampaně, (2) certifikace a značení a (3) samotná výroba a prodej.

---

<sup>27</sup> Největší série divokých stávek probíhala v Kambodže v roce 2010, kdy na 200 000 zaměstnanců oděvních továren protestovalo za zvýšení minimální mzdy (Beaugé, 2010)

<sup>28</sup> Společnost NaZemi (2010a, str. 20) uvádí jako příklad tričko, které se prodává za cenu 200 Kč. Z této ceny slouží 2,50 Kč jako plat pro dělníky, 29 Kč na administrativní náklady v zemi výroby, 18,50 Kč na materiál a zbylých 150 Kč na marketing v zemi prodeje a jako marže.

(1)Hlavní náplní spotřebitelských kampaní je monitoring, osvěta a lobbying. Cílem je informovat spotřebitele o podmínkách výroby a obchodu v konvenčním oděvním průmyslu a přimět je tak k pozitivnímu uplatňování jejich spotřebitelské síly. Módní korporace, jakožto zadavatelé zakázek, jsou označovány za hlavní viníky přetrvávajících nedůstojných pracovních podmínek. Poukazují přitom na nepřiměřené požadavky na termíny dodání, ceny a materiál a tlačí zadavatele zakázek k nápravě. Kampaně zdůrazňují především zodpovědnost účastníků obchodu, tedy spotřebitelskou zodpovědnost a společenskou zodpovědnost módních korporací. Kampaně se zaměřují především na známé značky, které může spotřebitel snadno identifikovat, a které si zakládají na dobrém jméne své firmy (Špačková, 2005, str. 69-75). Faktem ale zůstává, že nejhorší pracovní podmínky setrvávají v továrnách vyrábějících pro méně známé odběratele, kteří neusilují o expanzi na mezinárodní trh. Kampaně tedy můžou do jisté míry propast mezi podmínkami v oděvních továrnách ještě prohloubit.

Příkladem spotřebitelských kampaní jsou celoevropská Clean Clothes Campaign, americká Sweatshop Watch a kanadská Maquila Solidarity Network (Na Zemi, 2010a, str. 26). Clean Clothes Campaigne neboli Kampaň za čisté oblečení je v současné době aktivní v 15 evropských zemích. Vznikla v roce 1989 v Nizozemí a v současné době sdružuje asi 200 organizací na národní i mezinárodní úrovni. V jednotlivých zemích se pod hlavičkou této kampaně sdružují nevládní organizace, odbory a jejich partneři, na mezinárodní úrovni pak přibývají ještě odborové a nevládní organizace z rozvojových zemí. Clean Clothes Campaign vydala modelový kodex pracovních praktik pro oděvní a sportovní průmysl, který je odvozený z dohod Mezinárodní organizace práce (CCC, nedatováno). Své principy, které zároveň vystihují podstatu principů ostatních kampaní (Špačková, 2005, str. 72-73), shrnuje jako právo všech pracovníků na dobré a bezpečné pracovní podmínky bez ohledu na jejich pohlaví, věk, zemi původu, legální nebo zaměstnanecký status a lokaci, právo pracovníků znát svá práva, právo spotřebitelů znát původ svého oblečení, aktivita veřejnosti k podpoře práv pracovníků, aktivita pracovníků k obhajobě svých práv<sup>29</sup>, řešení genderových problémů, povinnost mezinárodních autorit a národních vlád implementovat legislativu souhlasící s dohodami Mezinárodní organizace práce, provádění kampaní v konzultaci s pracovníky a jejich reprezentanty (CCC, nedatováno).

Spotřebitelské kampaně kladou důraz především na transparentnost a možnost verifikace dat. Některé provádějí vlastní nezávislý monitoring a výzkum, jiné pouze přebírají výsledky, protože monitorování továren v rozvojových zemích není v jejich finančních možnostech

---

<sup>29</sup> Clean Clothes Campaign obecně nepodporuje stávky a bojkoty, čímž se odlišuje od ostatních spotřebitelských kampaní (NaZemi, 2010a, str. 26)

(Špačková, 2005, str. 70-75). K dalším jejich aktivitám patří vydávání informačních materiálů, pořádání debat, seminářů, mediálních kampaní a petic (NaZemi, 2010a, str. 25-27).

(2) Cílem certifikace a značení je odlišení firem, přijímajících etické kodexy pouze jako nástroj marketingu, a těch, které skutečně usilují o zlepšení podmínek výroby. Různým systémům značení a certifikací v oblasti oděvnictví a textilu se věnuje mnoho organizací, jejichž požadavky a transparentnost jsou navíc neporovnatelné. Tento systém je tedy pro spotřebitele v mnohém nepřehledný a matoucí. Zatímco systémy certifikace hodnotí celé firmy, značení se zaměřuje na jednotlivé výrobky, které tedy buď splňují, nebo nesplňují stanovené standardy. Krokem vpřed jsou v této oblasti iniciativy se širším spektrem zainteresovaných skupin (multi-stakeholder initiatives), které kromě firem spojují také nevládní organizace, odbory, komunity i vlády s cílem hledat společná řešení a zaručit spotřebitelům důvěryhodnost a transparentnost (Špačková, 2005, str. 59-60).

Nejznámější a obecně uznávanou pro oblast oděvnictví je v Evropě certifikace organizace Fair Wear Foundation. Tato nezisková iniciativa pochází z Nizozemí a je založena na spolupráci širokého spektra zainteresovaných skupin. Uděluje certifikaci firmám splňujícím osm standardů směřujících k zodpovědnosti za celý dodavatelský řetězec. Zároveň organizace shromažďuje data a monitoruje situaci v zapojených zemích (Fair Wear, 2009). Další iniciativy, z nichž za zmínku stojí například Fair Labor Association nebo Social Accountability International jsou rozšířené především ve Spojených státech. Zvláštní postavení zaujímá původem britská Ethical Trading Initiative (ETI), která neuděluje firmám certifikaci, ale pouze vyžaduje detailní zprávu o tom, v jakých oblastech se přibližují jejím standardům, a kde mají ještě mezery. ETI argumentuje tím, že konvenční firmy v současné době nemohou označovat své oblečení za eticky vyrobené, certifikace by tedy byla jen obelháváním zákazníků (Špačková, 2005, str. 60-63).

K systému značení jednotlivých výrobků patří především již zmiňovaný Fair Trade. I když oděvy nepatří k hlavním produktům, s nimiž se pod značkou Fair Trade obchoduje, vydobily si mezi Fair Trade výrobky své místo. Fair Trade Labeling Organisation vytvořila v roce 2005 standardy pro bavlnu a bavlněné oblečení<sup>30</sup>, které usnadnily jejich další distribuci i do maloobchodních sítí (Špačková, 2005, str. 69). Tyto standardy specifikují pouze podmínky pro nákup bavlny na výrobu oblečení, pracovní podmínky a podmínky dalšího obchodování u Fair

---

<sup>30</sup> Standardy Fair Trade Labelling Organization určují cenu pro výkup bavlny v jednotlivých regionech, která nesmí být nižší než tržní cena, nakupující navíc platí 5 amerických centů za kilo na podporu sociálního a ekonomického rozvoje komunity, prodávajícím je poskytnuta finanční záloha před dodáním bavlny a bavlna je vypěstována udržitelným způsobem bez použití agrochemikálií (Fair Trade Labelling Organization, 2011).



Trade oděvů pak vychází pouze z obecných zásad Fair Trade (Fair Trade Labeling Organisation, 2011).

(3)Výroba a prodej oděvů s primárním důrazem na etický aspekt podnikání jsou spojeny především se známkou Fair Trade. Tvorbě Fair Trade oblečení a textilu se věnují organizace především v Africe, kde jich bylo v roce 2009 celkem 88 (Boonman, 2010, str. 34). Fair Trade se snaží o podporu tradičních řemesel a zachování krejčovských a tkalcovských výrobních postupů. Důraz je kladen také na zachování co největší části výroby v producentské zemi. U některých Fair Trade organizací produkujících oděvy můžeme vidět i propojení s komunitní sociální prací, a to především v oblasti zvyšování kapacit komunity, zajišťování školení, vzdělávání a podpory zaměstnanců. Fair Trade oblečení je často určeno jen pro úzkou komunitu zákazníků, a to kvůli důslednému používání etnických vzorů, barev a přírodních materiálů, které neosloví střední proud hledající módní oděvy (Špačková, 2005, str. 69-70). Praxe v zahraničí však ukazuje, že lze propojit módní vzhled, etický původ i podporu komunity v místě výroby. Ukázkou je například britská značka Nomads original<sup>31</sup> nebo značky Marigold<sup>32</sup> a Revive ze Spojených států amerických. Jelikož Fair Trade obecně se zaměřuje na produkty řemeslné výroby, jsou také Fair Trade oděvy vyráběny především ručně a v malých sériích. Proto jsou dílny produkujících Fair Trade oděvy v měřítku globálního oděvního průmyslu konkurence neschopné.

### **2.2.1. Etické obchodování s oděvy v České republice**

Myšlenka eticky vyrobeného textilu se postupně dostává i do povědomí českých spotřebitelů. Na českém trhu však existuje jen minimum značek, které jsou schopné tyto zodpovědné spotřebitele uspokojit. Jedná se pouze o zahraniční firmy, jejichž výrobky pronikly do českých prodejen, žádná česká značka etický původ svých výrobků nezaručuje.

V oblasti sportovního oblečení jsou v Česku k dostání například značky Tako, Mammut, Odlo a Jack Wolfskin, které jsou držiteli certifikace Fair Wear Foundation (Fair Wear, 2009). Na dovoz a prodej zahraničních značek oblečení etického původu se specializuje rodinná firma Ecovoice. Ta dodává zboží označené jako Fair Trade maloprodejcům a nabízí ve vlastním

---

<sup>31</sup> Výrobky firmy Nomads original vznikají v Indii a jsou držiteli značky Fair Trade. Firma se navíc odvolává k přísným environmentálním standardům, podporuje výzkum o biobavlně a finančně podporuje výstavbu škol v okolí Dillí (Nomads clothing, nedatováno)

<sup>32</sup> Firma Marigold přímo spolupracuje s producenty biobavlny a zřizuje oděvní továrny v Indii. V nich jsou zaměstnané ženy ulice, které šijí pro domácí i zahraniční trh. Organizace Marigold v místě výroby provozuje komunitní centrum, dětský klub a věnuje se prevenci HIV/AIDS. Její výrobky také nesou značku Fair Trade (Marigold, nedatováno).

internetovém obchodě, sama však není držitelem žádné certifikace ani značky (Ecovoice, nedatováno). Další oděvy s garancí etického původu jde nakoupit pouze v internetových obchodech<sup>33</sup>.

Jako partner kampaně Clean Clothes Campaign funguje v České republice kampaň Ušili to na nás. Ta je realizována společností NaZemi<sup>34</sup>, která se věnuje otázce pracovních podmínek i v dalších průmyslových odvětvích. Cílem kampaně je jak osvěta mezi spotřebiteli, tak mezi samotnými oděvními společnostmi. Kampaň se snaží zprostředkovat oděvním společnostem odezvy od spotřebitelů, motivovat je k zájmu o původ svých výrobků, a především je přesvědčit, aby tyto informace o původu zboží zveřejňovaly. Spotřebitele se kampaň snaží informovat a vyvolat mezi nimi diskusi o způsobu produkce zboží v rozvojových zemích (NaZemi, 2010a, str. 23-24), těm se zájmem o oděvy etického původu však nenabízí žádnou konkrétní alternativu.

### **2.2.2. Etická produkce oděvů v Kambodži**

V Kambodži existuje platforma firem, které se zaměřují na etickou produkci oděvů, textilu, doplňků a řemeslných výrobků nesoucí název Artisans Assotiation of Cambodia (AAC). Organizace je členem Federation for Alternative Trade a Asia Fair Trade Forum a samotná nese známku Fair Trade. Hlavní úlohou AAC je podpora členských organizací při vstupu na národní i mezinárodní trh, při rozvoji a marketingu. Organizace má úlohu férového překupníka, který komunikuje s odběrateli a zajišťuje dodávky zboží. Asociace slouží také jako garant dodržování standardů Fair Trade a pořádá v této oblasti školení. Další úlohou Asociace je komunikace s vládou a místními autoritami a politiky, kteří s myšlenkami etického obchodu většinou nejsou vůbec obeznámeni (AAC, 2011).

Členy Asociace mohou být malé nebo střední podniky poskytující práci znevýhodněným skupinám a věnující se produkci výrobků z bavlny, hedvábí, stříbra, keramiky, dřeva nebo podobných materiálů. Podmínkou členství je také naplňování obecných standardů Fair Trade, a to i přes to, že většina členských podniků známku Fair Trade nemá. V současnosti má Asociace 41 členů, z nichž většina jsou nestátní neziskové organizace, část z nich zahraničního původu (AAC, 2011).

Členské organizace se nejčastěji věnují zaměstnávání zranitelných žen, fyzicky nebo psychicky postižených, dětí ulice a sirotků, chudých rodin, oběti sexuálního násilí, HIV pozitivní nebo svou činností přispívají k ochraně životního prostředí, přičemž podnikání s oděvy a doplňky

---

<sup>33</sup> K českým internetovým obchodům s eticky vyrobenými oděvy a doplňky se řadí například Ona Fair (Ona Fair, 2012) nebo Everygreen butik (Everygreen butik, nedatováno)

<sup>34</sup> Organizace NaZemi nesla dříve název Společnost pro Fair Trade

má naprostá většina z nich pouze jako doplňkovou činnost. Podle informací dostupných na internetových stránkách členských organizací se jen dvě z nich věnují tvorbě oděvů, konkrétně šatů a tradičních tunik. Ostatní organizace se zaměřují především na oděvní doplňky z hedvábí, jako jsou šátky a kabelky nebo výrobky z rákosí, jako koberce nebo matrace, výjimečně také produkci z bavlny, dřeva nebo odpadových materiálů. Výrobky jsou určeny jak pro místní trh, především jako suvenýry, tak pro vývoz do zahraničí, zejména do Spojených států, Velké Británie, Francie, Austrálie a Japonska (AAC, 2011).

Informace o dalších etických producentech oděvů v Kambodži se mi najít nepodařilo. I přesto, že se podmínky v některých továrnách působením organizace Better Factories Cambodia i dalších nestátních organizací od počátku 90. let v mnohém zlepšily, stále je nelze považovat za odpovídající etickým normám a podporující lidskou důstojnost. Panují také obavy z opětovného upouštění od dosažených pracovních standardů s cílem dosáhnout větší konkurenceschopnosti země v porovnání s konkurenčními státy v regionu jihovýchodní Asie (Oka, 2009).

Špatné pracovní podmínky v oděvním průmyslu a jejich širší socioekonomické dopady na pracovníky, jejich rodiny i komunity vnímám jako výzvu pro mezinárodní sociální práci. Existující projekty, zejména ty sdružené pod značkou Fair Trade, mohou být inspirací k etické produkci oděvů, jako způsobu získávání financí pro podporu komunity, rodin i rozvoj jednotlivců.

Příklady ze západní Evropy a Spojených států ukazují možnost podnikání s oděvy etického původu, spojeného s mezinárodní sociální prací, které může být funkční a konkurenceschopné. Spotřebitelská zodpovědnost a diskuse o původu zboží mají sice v těchto zemích delší tradici, i v České republice se však dostává do povědomí spotřebitelů, a to především díky spotřebitelským kampaním. I přesto, že v Česku funguje spotřebitelská kampaň Ušili to na nás, zaměřená přímo na problematiku oděvů, neexistuje dostatečná alternativa pro jedince se zájmem o eticky vyrobené oděvy. Eticky vyrobené oděvy zahraničních značek jsou dostupné pouze v několika kamenných obchodech a na internetu, oděvy, jejichž dovoz do Česka zajišťuje nezisková organizace Berkat jsou špatně dostupné a svým vzhledem navíc určené jen úzkému okruhu spotřebitelů.

V Kambodži existují určité kapacity pro rozvoj etické výroby oděvů, které jsou ale místními i zahraničními organizacemi málo využívány. Asociace Artisans Assotiation of Cambodia nabízí podporu při rozvoji etického obchodování s oděvy, existující organizace navíc mohou být vzorem a inspirací. Vyšší povědomí o etice podnikání a kapacity v této oblasti mezi obyvateli Kambodži, vytvořené díky práci organizace Better Factories Cambodia i dalších

nestátních neziskových organizací, mohou být dobrým startovním můstkem pro další iniciativy v oblasti etické výroby oděvů.

### **3. Kontext**

Kontext země a kultury má být odrazovým můstkem pro mezinárodní sociální pracovníky k naplánování a provedení efektivní a vhodné spolupráce. V následující kapitole proto popíšu kontext Kambodži, země, v níž předpokládám intervenci. Nejprve se pokusím stručně vystihnout historii této země, dále její ekonomiku, sociální a kulturní rozměr a na závěr poukážu na existující spolupráci mezi Českou republikou a Kambodžou. Vzhledem k obrovskému rozsahu informací, které jsou o Kambodži v těchto oblastech dostupné, se zaměřím pouze na ty, které považuji za užitečné při plánování mezinárodní sociální intervence.

#### **3.1. Historie Kambodži**

Od pravěku až do přelomu našeho letopočtu se Kambodža formovala pod silným indickým vlivem, který je v mnohém patrný dodnes. Během 1. - 8. století našeho letopočtu se na území dnešní Kambodže nacházela řada malých států, které byly sjednoceny roku 802 králem Džajavarmanem. Tímto sjednocením Khmerů byl dál počátek výjimečného období Angkorské říše trávající po dalších 700 let. Svobodným občanům tehdejší Kambodži byli v této době podřízeni otroci z řad zajatců a obyvatel horských oblastí, kteří jsou dodnes považováni za společensky podřadné (Zelenda, 2009, str. 3-30). Říše v tomto období od 8. do 15. století zažívala svůj největší rozkvět, bylo postaveno mnoho chrámů, z nichž nejznámější Angkor Vat byl Portugalci považován za jeden z divů světa, a je dodnes vyhledávaným místem (Mabbett, Chandler, 2000, str. 8)

Od 15. století se Kambodža postupně začala zapojovat do mezinárodního obchodu (Zelenda, 2009, str. 33), do země začali přijíždět evropské obchodníky i misionáři, především z Portugalska a Španělska. Na síle od 16. století nabýval sousední Vietnam, který spolu s Thajskem začínal zemi decimovat. Tento stav útisku sousedními státy přetrval až do 18. století a dodnes je patrný v uzavřených postojích Kambodžanů vůči Vietnamcům. V 19. století byla Kambodža pod Vietnamským patronátem, kde hledala ochranu proti Thajcům. Běžní obyvatelé o politiku nejevili zájem, jejich obživou bylo především zemědělství, kterému spolu s rodinou a náboženskými obřady věnovali všechn svůj čas (Mabbett, Chandler, 2000, str. 13-20).

Bezvládní způsobené povstáním muslimské menšiny od roku 1860 využili Francouzi k vylodění a „průzkumné výpravě“, která přešla nejprve ve dvacet let trávající vojenskou pomoc a po sesazení krále Norodoma i kontrolu nad územím. Podle Mabbett a Chandlera (2000, str. 214)

byl francouzský kolonialismus „záležitostí v podstatě bezbolestnou. Z kambodžské perspektivy pravděpodobně převažovaly jeho výhody nad jeho nedostatky.“ Kambodža žila po mnoha letech v míru, došlo k velkému rozvoji infrastruktury, měst i zemědělství, které bylo zaměřeno na vývoz rýže a kaučuku. Ve 30. letech 20. století začal především mezi buddhistickým duchovenstvem narůstat nacionalismus a díky oslabení Francie druhou světovou válkou se Kambodža z francouzského vlivu takřka vymanila. K moci se stále více dostával Sihanuk, který v roce 1955 konečně převzal vládu v zemi (Mabbett, Chandler, 2000, str. 5-14).

Během vlády Norodoma Sihanuka v letech 1955-70 zažívala země hospodářský i civilizační pokrok, avšak za cenu cenzury a potlačování lidských práv. Kambodža stále více inklinovala k Číně a SSSR, toto období Mabbett a Chandler (2000, str. 10-20) označují jako „buddhistický socialismus“. V období 60. a 70. let docházelo k masové migraci obyvatel Kambodži do zahraničí, především do Thajska, kde se uprchlíci usídlovali poblíž státních hranic. Naprostá většina z nich se dobrovolně vrátila zpět do Kambodži na začátku devadesátých let (D'Neher, 2002, str. 251). Díky vlivu Vietnamu v zemi získával komunismus stále větší moc, až došlo v roce 1975 k převratu a zabrání hlavního města Phom Penhu tzv. Rudými Khmery řízenými Pol Potem, který se tímto ujal vlády (Mabbett, Chandler, 2000, str. 14).

Během vlády Rudých Khmerů v letech 1975-1979 klesl počet obyvatel země přibližně o 2 milióny. Lidé byli zabíjeni nebo umírali na podvýživu a nemoci. V zemi bylo zrušeno soukromé vlastnictví, svoboda stěhování, peníze, volný trh i školy (Mabbett, Chandler, 2000, str.76). Během tohoto období byla vyvražděna téměř celá intelektuální elita země, většina vysokoškolsky vzdělaných obyvatel, lékařů i umělců (D'Neher, 2002, str. 252) Po pádu Rudých Khmerů se Kambodža nacházela v podstatě v roce nula, bylo nutné obnovit základní infrastrukturu, instituce i hospodářství země (Pavelka in Lidé a země, 2009), na této rekonstrukci země se podílely nestátní organizace i OSN<sup>35</sup>, následky vlády Rudých Khmerů jsou však patrné dodnes (D'Neher, 2002, 255).

Vládě Rudých Khmerů učinila v roce 1979 přítrž Vietnamská invaze, která přešla v deset let vietnamské kontroly v zemi. Po rozpadu sovětského bloku, který Vietnam finančně podporoval, roku 1989 si už Vietnam tuto okupaci nemohl dovolit a stáhl své okupační jednotky (Zelenda, 2009, str. 50-75). Díky snaze OSN se na Pařížské konferenci v 1991 rozhodlo o konání demokratických voleb v Kambodži, jejichž průběh OSN v roce 1993 kontrolovala a financovala. Od roku 1994 je Kambodža stabilním státem (Mabbett, Chandler, 2000, str. 8), který ovšem stojí

---

<sup>35</sup> Na obnově se podle D'Nehera (2002, str. 254) podílelo 27 zahraničních organizací s celkovým rozpočtem asi 10 miliónů amerických dolarů za rok a také UNICEF, UNDP, WFP a WHO.

na křehkých základech a jehož vláda stále drží moc v zemi pevně ve svých rukou z obavy před útoky z vnější (D'Neher, 2002, str. 252).

### **3.2. *Ekonomika Kambodži***

Kambodži podle Organizace spojených národů náleží podle úrovně rozvoje 124. místo mezi 169 státy světa (Schmied, 2011, str.1). Ekonomiku zdevastovanou během vlády Rudých Khmerů se doposud nepodařilo plně obnovit, což brání také efektivnímu boji s chudobou v zemi (D'Neher, 2002, str. 250-255). HDP země v roce 2009 bylo 693 amerických dolarů na hlavu, což řadí Kambodžu na 130. místo světového žebříčku (Businessinfo, 2010, str. 12). Přibližně třetina obyvatel země žije pod hranicí chudoby. Největší podíl chudých obyvatel je na severovýchodě země a v řídké osídlených Kardamomových horách na západě. Počet chudých je nejvyšší ve vesnických oblastech, v nichž žije přibližně 80% obyvatel, a propast mezi vesnickými oblastmi a městy se neustále prohlubuje. Ekonomické přínosy země nejsou mezi její obyvatele rozděleny rovnoměrně. Kambodža sice vykazuje ekonomický růst, z něj však těží především průmyslové oblasti (Schmied, 2011, str.1).

Přibližně třetinu příjmů země tvoří zahraniční pomoc, přičemž největším bilaterálním dárcem zůstává Japonsko. I přesto, že jsou ekonomické i sociální reformy kambodžské vlády donory hodnoceny vesměs pozitivně, zůstává efektivnost rozvojové spolupráce nízká<sup>36</sup>. Důvodem je hlavně málo funkční a zkorumpovaná státní správa, právní systém a státní instituce, a to především na provinční a místní úrovni (Businessinfo, 2010, str. 22). Vláda také investuje nepřiměřenou část rozpočtu<sup>37</sup> na obranu země, zatímco na vzdělání je vyhrazeno pouhých 6% a na zdravotnictví 0,1% státních financí (Minogue, 2005, str. 172).

Měnou v zemi je Riel (KHR), jehož kurz kolísá mezi 4 a 5 českými korunami za 1000 rielů (Kurzy měn, 2012). Běžně se ale v zemi platí americkými dolary. Mezi hlavní ekonomická odvětví země patří stavebnictví, turismus a textilní, především oděvní, průmysl. Výroba oděvů se rozběhla díky zahraničním investicím, představuje dnes hlavní exportní oblast země a stále patří k nejdynamičtěji se rozvíjejícím odvětvím. Ekonomického růstu je dosahováno především díky Generalised System of Preferences<sup>38</sup> podporujícího export země. V 90. letech došlo k velkému přílivu investic především z Thajska a Číny. Vláda má však nad zahraničními investicemi jen omezenou kontrolu, proto dochází k častým spekulacím s pozemky a rozvoji černého trhu.

---

<sup>36</sup> Podle údajů Zastupitelského úřadu v Bangkoku (podle Businessinfo, 2010, str. 13) je efektivně využito jen 60% nabízených fondů.

<sup>37</sup> 6,1% (Minogue, 2005, str. 172)

<sup>38</sup> Více o systému v části 2.1.4.

Většina podniků v zemi je v současnosti v rukou zahraničních investorů (D'Neher, 2002, str. 252-255). Tento fakt na jednu stranu přispívá k rozvoji mezinárodního obchodu, zahraničním investorům však méně záleží na podpoře země i svých zaměstnanců, a takovéto podnikání pak nepřispívá k rozvoji kapacit místních obyvatel, jak poukazují Rolný a Lacina (2005, str. 59).

Přibližně 68% obyvatel je zaměstnáno v zemědělství, jeho produktivita je však nízká vinou chybějící infrastruktury, chudoby vesnických obyvatel i četných přírodních katastrof. Limitujícími faktory jsou také nejasné vlastnictví půdy, omezený přístup k úvěrům a hnojivům a korupce (Businessinfo, 2010, str.18). Produkce potravin a efektivita zemědělství se postupně zvyšují (UN, 20012), rozvoj venkova je však stále považovaný za jednu z priorit země (Businessinfo, 2010, str.18). Mezi hlavní oblasti zemědělství patří pěstování rýže, kaučuku, bavlny a sóji, které probíhá v tříměsíčních cyklech a je ovlivněno monzunovými přílivy v období května až listopadu. Důležité je také rybářství, a to především podél řeky Mekong, která se táhne od severu k jihu středem země (Mabbett, Chandler, 2000, str. 32-40).

Zranitelnost země způsobuje především úzká výrobní a exportní základna a také konkurence ostatních asijských států, to vše činí zemi závislou na vývozu oděvů (Schmied, 2011). Rozvíjejícím se potenciálem země je cestovní ruch (Businessinfo, 2010, str. 4), který podle údajů Organizace spojených národů (2011, str. 2) vykazuje výrazný růst. Jako klíčový pro ekonomický i sociální rozvoj země spatřují Mohd Noor Mohd, Chea a Juhari (2010) rozvoj malých a středních podniků. Ty mohou podle autorů přispět k boji s chudobou a být zdrojem zaměstnanosti, vyšších příjmů, rozvojem podnikatelských dovedností obyvatel, jejich sociálních hodnot a kolektivní soudržnosti. Zakládání malých a středních podniků se osvědčilo například v Taiwanu, Číně nebo Singapuru jako možný způsob boje s extrémní chudobou.

### **3.3. Společnost a kultura Kambodži**

V Kambodži žije téměř 15 milionů lidí s průměrnou hustotou 81,1 obyvatel na km<sup>2</sup> (UN, 2012). Úředním jazykem země je khmerština<sup>39</sup>, při styku s úřady je používána také angličtina a částečně francouzština. Obyvatelstvo je velmi homogenní, přibližně 90% tvoří Khmerové, původní obyvatelé země, významné menšinové zastoupení mají Vietnamci, Číňané a Thajci (Businessinfo, 2010, str. 2). Původním náboženstvím země je animismus, jehož prvky v uvažování Khmerů přetrvávají dodnes zejména v představách duchů předků žijících v lesích (Mabbett, Chandler, 2000, str. 106). Většinovým náboženstvím je v současnosti buddhismus,

---

<sup>39</sup> Na rozdíl od vietnamštiny a thajštiny je khmerština netonální jazyk s vysokým podílem dvojslabičných výrazů. Khmerština používá vlastní khmerské písmo patřící k písmům typu abugida (Mabbett, Chandler, 2000, str. 42)

který vyznává přibližně 90% obyvatel<sup>40</sup> a který tvoří rámec kambodžské společnosti (Lee, 2007, str. 2). Zatímco mniši a starší generace obyvatel buddhismus stále aktivně praktikují, mladším generacím v současnosti slouží spíše pouze jako kulturní základ<sup>41</sup>.

Kambodžská společnost se nerozděluje na třídy, její stratifikace vychází z konceptu prestiže. Prestiž je člověku určena jeho věkem a genderem, tím že člověk svůj status přijme a dodržuje daná pravidla, získává zásluhy, které se promítnou v jeho dalším životě (Lee, 2007, str. 3-4). Vztahy mezi jednotlivci jsou hierarchizované na základě jejich prestiže, starší jsou nadřazeni mladším a muži ženám. Svou pokoru tradičně vyjadřuje podřazený fyzickým snížením svého těla při kontaktu s nadřazeným. Z této hierarchie vyplývají také přisuzovaná práva, která jsou přirozeně vyšší pro jedince vyššího postavení (Glen, Nigel, 2007, str. 384-390). Prestiž jedince je do velké míry dána také jeho majetkem. Bohatší obyvatelé mají přirozeně lepší přístup k autoritám a vládě a také lepší status v porovnání s ostatními<sup>42</sup>.

Při boji s dětskou prací může být problematické, že se předpokládá pomoc dívek v domácnosti, u starších dětí pak finanční pomoc rodičům (Lee, 2007, str. 25). Podřízenost žen mužům se v tradiční khmerské společnosti projevuje různě. Mladé dívky potřebují ochranu, poněvadž jejich základem je jejich čistota. Jakmile dívka tuto svou čistotu ztrácí, její tělo a tím i celý život ztrácí význam. Tato představa vede na jednu stranu k péči o dívky a jejich ochraně před sexuální aktivitou, na stranu druhou i k mnohým sebevraždám těch, které o svou čistotu přišly. Hodnota čistoty je v rozporu s postupující modernizací kambodžské společnosti projevující se mimo jiné šířením pornografie a sexuálního průmyslu. Zatímco ženy mají povinnost dbát o svou sexuální čistotu, muži se své touhy a sexuality vzdát nemůžou. Kvůli této představě dochází k častým znásilněním mladých dívek a velkému rozvoji nucené prostituce (Glenn, Nigel, 2007, str. 384-385). Vdaná žena je podřízená svému manželovi, jemuž je nakloněná i v případě, že se on k ní chová neuctivě a hrubě. Ekonomická aktivita žen je vítaná, a to především při prodeji na trzích, očekává se však především péče ženy o domácnost (Lee, 2007, str. 2). Rozvoj oděvního průmyslu znamenal zaměstnanost velkého počtu žen a tím i narušení tradičního patriarchálního modelu společnosti. Povinností ženy je však obstarat domácnost i přes náročnou a dlouhou práci v továrně (Arnold, Han Shih, 2010, str. 401).

---

<sup>40</sup> Dále se asi 2% obyvatel hlásí k islámu a ostatní k jiným náboženstvím, především křesťanství a hinduismu (Lee, 2007, str. 2).

<sup>41</sup> Tuto informaci mi poskytl Petr Schmied, pracovník organizace Člověk v tísni působící v Kambodži při e-mailové korespondenci v prosinci 2011.

<sup>42</sup> Viz předchozí poznámka



Posláním každého člověka je podle buddhistické filozofie boj s vlastní touhou, která je původcem lidského utrpení. Neváženějším povoláním je mnišství, které je určeno výhradně mužům<sup>43</sup>, a je považováno za úplné odmítnutí pozemských vášní (Lee, 2007, str. 10-18). Lidé jsou vedeni k pokoře a skromnosti, která může vést až v potlačení vlastních potřeb. Není zvykem mluvit o svých problémech před ostatními, těžkosti se spíše přecházejí. Kritika druhých zvnějšku bývá špatně přijímána, protože by znamenala ztrátu hrdosti a vlastní tváře stejně jako veřejná omluva. Novinky musí být tedy prosazovány citlivě a nenápadně, aby nebyly vnímány jako něco vnuceného, cizího a ponižujícího<sup>44</sup> (Glenn, Nigel, 2007, str. 390).

Kambodžská společnost byla tradičně založena na rodinných a komunitních vazbách. Ty však byly v období Rudých Khmerů z velké části zničeny separací dětí od rodičů, nucením k udavačství a zavrhováním významu rodiny. Rodiny jsou v důsledku hromadného vyvražďování neúplné a mnoho lidí ze současné střední generace vyrůstalo bez rodičů (Glenn, Nigel, 2007, str. 383). I přesto je rodina stále základní buňkou kambodžské společnosti. Průměrná rodina v Kambodži je pětičlenná, průměrný věk obyvatel je 30 let. Rodiny žijí v cihlových nebo dřevěných domech o průměrné velikosti 35 m<sup>2</sup> (Cambodia development research centre, 2011, str.17). Na venkově se staví domy na kůlech, pod nimiž žijí zvířata nebo se uschovávají nástroje. Kambodžané na venkově mají dobrý vztah k půdě, zemědělství je základní obživou každé rodiny. Rodiny vlastní nebo si pronajímají pole a živí se samozásobitelstvím, především pěstováním rýže, dále pak kukuřice, brambor, zeleniny, ovoce a sóji. V období sucha od ledna do dubna dochází k útlumu zemědělství. V listopadu se konají oslavy ústupu vody, v dubnu pak oslavy nového roku, v květnu se zemědělci opět vrací na pole (Mabbett, Chandler, 2000, str. 20-45).

### **3.4. Občanský sektor Kambodži**

Během období kolonialismu a vlády Rudých Khmerů byl potlačen také význam občanské společnosti v zemi. Přírozené autority tvořily, a stále tvoří, důležitého prostředníka mezi obyvateli a státem. Model občanské společnosti v dnešním slova smyslu byl do jihovýchodní Asie s úpravami převzat z Evropy a Latinské Ameriky (Lee Hock, 2004, str. 1-3). Přestože v zemi dnes působí mnoho místních i zahraničních nestátních neziskových organizací, Kambodža postrádá demokratický kulturní a politický základ jako takový. Aktivní a lobující organizace jsou vnímány

---

<sup>43</sup> Starší ženy, které už vychovaly děti, mohou za určitých podmínek vstoupit do klášterů také. Nosí bílé roucho, holí si vlasy a žijí mnišským životem, nikdy však nemohou dosáhnout takové spirituality jako muži. Žádná žena se mnicha nemůže dotknout, její úlohou je připravovat a přinášet mnichům almužny (Lee, 2007, str. 20).

<sup>44</sup> Glenn a Nigel (2007, str. 390) uvádí, že například Organizace spojených národů, jako taková, je místními nestátními neziskovými organizacemi považována za diktátorskou.

vládou spíše jako nepřítel, než jako partneři ke spolupráci (Glenn, Nigel, 2007, str. 387), a jsou financovány převážně zahraničními donory. Kambodžská lidová strana, která se dostala v roce 2008 k moci, se snaží omezovat vliv občanského sektoru v zemi a připravuje zákon ztěžující působení nestátních neziskových organizací (Nowaczyk, 2011, str. 2).

Na konci roku 2010 bylo v zemi registrováno 2675 nestátních neziskových organizací, přičemž mnoho komunitních organizací fungovalo bez registrace. Tyto komunitní organizace hrají důležitou roli při distribuci pomoci a navazování spolupráce v jednotlivých oblastech, jsou však slabé v prosazování svých požadavků na politické úrovni a lobbingu. Jako koordinátor činnosti nestátních organizací slouží Government-Development Partners Coordination Committee, výbor scházející se třikrát ročně, a koordinující vládní a nevládní spolupráci a dárcovství. Zatímco v oblasti školství a zdravotnictví je zapojení nestátních neziskových organizací do rozhodování dobré, v ostatních oblastech je jejich činnost opomíjena. Fórem nestátních neziskových organizací je Cooperation Committee for Cambodia, pracující na rozvoji a posílení občanského sektoru a prosazování dobrého vládnutí (Nowaczyk, 2011, str. 2-7).

Mezi klíčové nestátní neziskové organizace patří Cambodian Centre for Human Rights, která se snaží o podporu a rozvoj občanské společnosti v zemi. Jednou z probíhajících aktivit je projekt Business and Human rights, zaměřený na zlepšování podmínek zaměstnanců průmyslových továren v zemi (Cambodian Centre for Human Rights, 2011). Další důležitou organizací je Cambodia Development Research Centre, zabývající se výzkumem v oblasti rozvoje a lidských práv a pořádáním konferencí o těchto tématech (Cambodia Development Research Centre, 2012).

Kvůli složitému a neprůhlednému státnímu aparátu se organizace často vyhýbají poskytování pomoci prostřednictvím státního systému. Nowaczyk (2011, str. 8) kritizuje nedostatečnou koordinaci zahraniční spolupráce a dárcovství ze strany státu. Vláda přijímá každou pomoc, byť je neúčinná a systém pomoci se tak stává řízený poskytovajícími organizacemi a státy. Velkou část pomoci představuje technická pomoc dovezená z donorských států, čímž je omezen možný rozvoj místního trhu.

### **3.5. Vztahy Kambodži a České republiky**

Česko-kambodžské diplomatické vztahy byly navázány v roce 1956 a udržovány i během okupace Vietnamem. Úzké vztahy těchto dvou zemí byly dále rozvíjeny díky přátelství prezidenta Novotného a Norodoma Sihanuka, jehož syn, současný kambodžský král, studoval v Praze. Na základě Dohody o hospodářské spolupráci byl Kambodži v roce 1961 poskytnut úvěr 100

milionů korun a spolupráce pokračovala obchodními styky v 50. a 60 letech<sup>45</sup>. Po roce 1970, kdy byl král Sihanuk nucen odejít ze země, diplomatické styky ochladly a byly znovunavázány po porážce Rudých Khmerů v roce 1979. Československo pomáhalo rozvrácené zemi s rekonstrukcí závodů, ve spolupráci s Červeným křížem byla v Kambodži postavena a vybavena nemocnice a pokračovaly také obchodní styky obou zemí (Nožina, 2007, str. 283-287).

Po roce 1989 přestaly být společné vztahy poháněny společnou politickou ideologií obou zemí a, jak uvádí Nožina (2007, str. 302), „klesly hluboko pod svůj potenciál“. Česká republika poskytla v roce 2004 Kambodži humanitární pomoc ke zmírnění dopadů extrémního sucha (Nožina, 2007, str. 302) a zařadila tuto zemi mezi projektové země v rámci své zahraniční rozvojové spolupráce<sup>46</sup>. Tato oficiální rozvojová spolupráce má být realizována také z financí, které půjčilo Kambodži tehdejší Československo. Tři čtvrtiny tohoto dluhu byly odpuštěny, 800 tisíc amerických dolarů by však měla země vrátit, aby za ně Česká republika následně v zemi realizovala rozvojové projekty (Horký, 2010, str. 57)<sup>47</sup>. Horký (2010, str.57-58) tento systém spolupráce kritizuje a domnívá se, že projekt realizovaný za tyto peníze přímo kambodžskou vládou nebo nestátními organizacemi by mohla dosáhnout větší efektivity. Jako forma spolupráce se uplatňují studijní pobyty kambodžských studentů v Česku, které však, jak tentýž autor uvádí, často končí jejich migrací a vedou tak paradoxně k odlivu mozků.

V roce 2004 nastoupil na trůn král Sihamoni, bývalý student pražské AMU, který mluví plynule česky a zajímá se o českou kulturu (Nožina, 2007, str. 302). Česká republika nevyužívá tohoto potencionálu a nemá v zemi své diplomatické zastoupení, a tak je Kambodža v oblasti působení zastupitelského úřadu Bangkok. V Kambodži nemají své zastoupení žádné české instituce (Businessinfo, 2010, str. 4) a vzájemné obchodní styky jsou omezené na vývoz oděvů a obuvi z Kambodži a papíru, silničních válců a šicích strojů z České republiky (Nožina, 2007, str. 303). Čeští občané potřebují pro cestu do Kambodži platné cestovní vízum a pas (Businessinfo, 2010, str. 3). Jak český zastupitelský úřad v Bangkoku uvádí, Kambodža je sice chudou zemí s omezenými finančními zdroji, možnosti spolupráce ale existují. Za dobrý odrazový můstek

---

<sup>45</sup> Československo dodávalo do Kambodži za zvýhodněné ceny rafinérii cukru, elektrárnu, závod na výrobu pneumatik, munice a traktorů a pomáhalo se stavbou přehrady v Mekongu. Při požáru v Phom Penhu poskytoval Český Červený kříž finanční pomoc, československá vláda dále dovezla do země zdravotnické a školní zařízení. Kambodža vyvážela do Československa zemědělské produkty, především rýži a koření (Nožina, 2007, str. 285).

<sup>46</sup> Kromě Kambodži patří mezi projektové země Palestinské autonomní území, Kosovo, Etiopie, Afgánistán a Gruzie (Horký, 2010, str. 57).

<sup>47</sup> Okolnosti ohledně vypořádání česko-kambodžského dluhu stále nejsou dořešeny. Obě vlády se nedokážou dohodnout o podmínkách realizace rozvojových projektů, pravděpodobně půjde o projekty realizované českými organizacemi, které budou schváleny českou i kambodžskou vládou (Schmied, 2012).

považuje rozvojový projekt, který by se stal základem budoucí obchodní spolupráce (Businessinfo, 2010, str. 40).

Na poli zahraniční rozvojové spolupráce působí v Kambodži v současné době dvě české organizace – Člověk v tísni a Magna, děti v nouzi. Obecně prospěšná společnost Magna se v Kambodži zaměřuje na pomoc HIV pozitivním dětem, zajišťuje lékařskou péči, poradenství, prevenci, vzdělání a péči o sirotky<sup>48</sup> (Magna, 2011). Organizace Člověk v tísni realizuje v Kambodži několik projektů zaměřených především na oblast zdravotnictví a rozvoje venkova<sup>49</sup> (Člověk v tísni, 2011).

## 4. Výzvy pro sociální práci

V této kapitole nastíním klíčové problémy země, způsobující zranitelnost a chudobu obyvatel. Dále se pokusím identifikovat nejvíce zranitelné skupiny v Kambodži, jimž by mohla být cílena mezinárodní sociální práce. Pomocí problémového stromu v závěru zanalyzuji vztahy mezi problémy a zranitelnými skupinami, abych se dále mohla pokusit nabídnout účinný způsob intervence.

### 4.1. Ústřední problémy

Článkem 31 ústavy přijala Kambodža Listinu základních práv a svobod jako jeden ze svých zákonů, základní práva a svobody jsou dále vtěleny ve třetí kapitole ústavy, a země podepsala také všechny důležité listiny týkající se ochrany lidských práv. Všechny zmíněné dokumenty jsou však jen zřídka využívány ke skutečnému boji za lidská práva (Bunthoern, 2011, str.1).

Klíčovým problémem země je vysoká míra chudoby, z níž pramení mnohé sociální problémy. Nejvíce chudých obyvatel žije v zemědělských oblastech, kde se podle Chatuma (nedatováno, str. 2) míra chudoby odhaduje na 43%, přičemž ostatní zde žijí většinou jen mírně nad hranicí chudoby. V porovnání s příjmy jsou životní náklady obyvatel Kambodži velmi vysoké,<sup>50</sup> a i přes stoupající ekonomiku země se spotřeba chudých zvedá jen o 1,7%, zatímco u nejbohatší pětiny o

---

<sup>48</sup> V Kambodži působí tři české pracovnice spolupracující s lokálním personálem (Magna, 2011)

<sup>49</sup> Člověk v tísni spolupracuje se třemi lokálními nestátními neziskovými organizacemi a s irskou rozvojovou organizací Concern Worldwide. Mezi hlavní aktivity patří poskytování mikroúvěrů, podpora lokálních organizací, terénní práce s chudými rodinami, podpora vzniku spořicíh fondů, rozvoj infrastruktury, vzdělávání a osvěta v oblasti těhotenství a porodu, zajištění zdravotní péče pro chudé a zdravotního vybavení. Organizace se také podílela na pomoci po povodních v roce 2011 (Člověk v tísni, 2011).

<sup>50</sup> K nákupu jídla potřebují obyvatelé měst denně v průměru 1185 rielů a na vesnicích 881 rielů. Včetně nepotravinových položek je pak k životu nad hranicí chudoby potřeba v průměru 1578 rielů ve městě a 1117 rielů na vesnici (Chantum, nedatováno, str. 1-2).

17,9%. Tato čísla jasně ukazují, že chudí obyvatelé Kambodži nemají možnost profitovat z ekonomického růstu země. Chudí obyvatelé mají nižší podíl na rozhodování ve svých komunitách, čímž dochází k jejich sociálnímu vyloučení (Chantum, nedatováno, str. 1-5). Chudoba úzce souvisí s místem života obyvatel – v některých vesnicích žije výhradně chudé obyvatelstvo, zatímco v jiných se chudoba téměř nevyskytuje. K postupnému přirozenému poklesu chudoby nedochází, z účastníků výzkumu týkajícího se rozvoje venkova v Kambodži se povedlo vymanit se z chudoby podobnému počtu domácností, jako do ní za stejnou dobu upadlo (Fitzgerald, Sovannarith, 2007). Mezi hlavní problémy související s chudobou patří slabá infrastruktura, riziko katastrof, systém institucí, to vše, navíc podpořeno nízkou schopností svépomoci obyvatel, pak způsobuje jejich vysokou zranitelnost.

Infrastruktura země výrazně ovlivňuje možnosti lidí vymanit se z chudoby vlastními silami. Podle výzkumu chudoby kambodžských vesnic, mnohem lépe prosperují ty, které se nacházejí blízko velkých silnic, kde je dostupná pitná voda, elektřina a sanitace<sup>51</sup>. Chronicky chudé vesnice se nacházejí v oblastech bez infrastruktury a úrodné půdy (Fitzgerald, Sovannarith, 2007). Špatná infrastruktura znemožňuje dostupnost chudých míst, dovoz jakéhokoliv zboží nebo pomoci a naopak dostupnost školských a zdravotnických institucí odtud (Chantum, nedatováno, str. 6-7).

Chudí obyvatelé jsou velmi zranitelní kvůli své závislosti na povodních, suchu, hmyzu a rozdílech v kvalitě půdy. Většina domácností přitom zažila nějakou krizi v podobě katastrofy, zničení úrody nebo ztráty či nemoci živitele. Většina takovýchto situací je předvídatelná, díky nedostatečné prevenci a možnosti připravit se na ně však mají každoročně vážné následky<sup>52</sup>. Jako dobrá příprava na katastrofu se ukázalo zajištění více zdrojů obživy jedné domácnosti. Zatímco zemědělství ani dělnická práce nepřináší rodinám dostatečné příjmy, jejich kombinace může vést k navýšení příjmů i ke snížení zranitelnosti (Fitzgerald, Sovannarith, 2007).

Systém školství, zdravotnictví a finančních služeb v zemi je chudým obyvatelům velmi špatně uzpůsobený. Zdravotní situace v zemi je následkem toho špatná, mezi hlavní problémy patří šířící se nákaza virem HIV<sup>53</sup> a tuberkulózou (Chantum, nedatováno, str. 8) a vysoká úmrtnost matek při porodu a dětí do pěti let,<sup>54</sup> která je způsobena z velké části neodborným

---

<sup>51</sup> Jen 1% nejchudší pětiny obyvatel má přístup k elektřině, 6% z nich žije více než 5 km od nejbližší silnice (Chantum, nedatováno, str. 6-7)

<sup>52</sup> V roce 2011 zažila Kambodža sezónní povodně nejsilnější za posledních deset let, které postihly asi 1,5 miliónu obyvatel. S následky katastrofy se země stále vyrovnává (Schmied, 2011, str.1).

<sup>53</sup> V zemi se nyní odhaduje 2,4% HIV pozitivních a toto číslo se neustále zvyšuje (Chantum, nedatováno, str. 9).

<sup>54</sup> Úmrtnost dětí pod 5 let tvoří více než 11%, 18% dětí má nízkou porodní váhu (Chantum, nedatováno, str. 8), další děti umírají na následky infekcí a průjmů (Člověk v tísní, 2011).

vedením porodu (Člověk v tísní, 2011). Jelikož stát na zdravotnictví přispívá pouze minimálně a v zemi neexistuje systém zdravotního pojištění, nemohou si chudí lidé zdravotnickou péči dovolit (Schmied, 2011, str. 1). Náklady na zdravotnictví tvoří v průměru 30% příjmů domácností, síť zdravotnických zařízení je nedostatečná<sup>55</sup> a asi 47% obyvatel nemá dostatečný přístup ke zdravotnictví, což v případě nemoci vede k jejich neschopnosti vydělávat, prodeji půdy a úplné ztrátě příjmů (Chantum, nedatováno, str. 7). Podobné problémy zažívá také školství. Vláda dotuje základní školy, které jsou pro všechny děti do 12 let povinné a zdarma. Náklady však pro rodiče představuje nákup pomůcek, školních uniforem a také opravy školy a doučování.<sup>56</sup> Kvalita škol je ovlivněna jejich umístěním, zatímco v bohatých vesnicích bývají školy dobře vybavené, v těch chudých není dostatek nábytku, učebnic a ve třídě bývá okolo 80 žáků. Z nejchudší pětiny obyvatel navštěvuje základní školy asi polovina, střední školy pak pouhých 5 % dětí. Nízká návštěvnost škol je kromě finančních nákladů spojena s chybějící infrastrukturou, dostupností škol a s genderovými rozdíly<sup>57</sup>. Kambodžským obyvatelům také chybí možnost získat půjčku na rozvoj zemědělství nebo živností. Přesto, že je většina domácností zadlužená, jen málo z nich si půjčuje od finančních institucí, které jsou jim často nedostupné. Většina půjček probíhá mezi známými, kteří sami mají zdrojů nedostatek (Fitzgerald, Sovannarith, 2007).

Nízké kapacity obyvatel jsou z části důsledkem nadvlády Rudých Khmerů, během níž byla vyvražděna téměř celá intelektuální elita země. To se dodnes projevuje v nedostatku lékařů, učitelů a dalších vysokoškolsky vzdělaných v populaci, i psychice obyvatel. Ti, kteří dnes vychovávají vlastní děti, vyrůstali v období Rudých Khmerů, což se odráží v přetrhaných rodinných vazbách a nejistotě (WHO, 2007). Jako další možné následky vlády Rudých Khmerů uvádí Glenn a Nigel (2007, str. 383) větší sklon k agresivitě, špatnou sebekontrolu, nižší sebevědomí a především vysokou ngramotnost obyvatel ve věku mezi 25 a 40 lety. V domácnostech vedených ngramotnou osobou se zvyšuje riziko chudoby, nejchudší a zároveň nejméně gramotné jsou domácnosti rybářů, farmářů, dělníků, menšin žijících v horách a žen samoživitelek (Chantum, nedatováno, str. 1-2).

---

<sup>55</sup> Průměrná vzdálenost kliniky je 3 km od místa bydliště (Chantum, nedatováno, str. 7).

<sup>56</sup> Placené doučování bývá způsobem přivýdělku učitelů k jejich velmi nízkým platům (Chantum, nedatováno, str. 17).

<sup>57</sup> Školy v Kambodži navštěvuje více chlapců než dívek. Rozdíly jsou patrné především na vyšším stupni škol a mezi chudými obyvateli. Průměrně se počet zapsaných chlapců a dívek liší asi o 20%. Důvody Chantum (nedatováno, str. 13) spatřuje v tom, že většina rodin vnímá vzdělání chlapce jako lepší investici, dívky jsou užitečnější při pomoci v domácnosti, rodiče mají strach pouštět dívky do školy, dívky se vdávají dříve, než dokončí vzdělání, většina škol poskytuje ubytování pouze chlapcům a na školách chybí toalety, což je větší překážkou pro dívky především v období puberty. (Chantum, nedatováno, str. 12-14).

## 4.2. Zranitelné skupiny

Vzhledem k popsaným problémům existuje v Kambodži velké množství zranitelných skupin, mezi něž patří ženy, děti, dělníci, nemocní a hendikepovaní a vnitřně vysídlení.

Násilí na ženách a dívkách se objevuje nejčastěji v podobě domácího násilí a sexuálního zneužívání. Způsob vnímání sexuality a kulturní podřízenost žen mužům<sup>58</sup> vedou k častému výskytu domácího násilí, nucené prostituce a znásilněním. Jak upozorňuje Amnesty International (2011), stát nemá dostatečný právní systém k tomu, aby tyto problémy řešil, a síť služeb pro oběti sexuálního i domácího násilí je velmi řídká. Stigma spojené se ztrátou čistoty často způsobí, že rodina obětí zavrhne, což vede k jejímu životu v izolaci, riziku sebevraždy nebo k prostituci. K prostituci jsou dívky často nuceny ekonomickou situací svou nebo své rodiny. Mezi nejvíce zranitelné přitom patří ty s nízkou kvalifikací, které náhle ztratí práci, což se děje často právě pracovním oděvním průmyslu<sup>59</sup>. V jihovýchodní Asii obecně se stále rozrůstá sexuální turismus a s ním spojený obchod se ženami. Kambodžské dívky bývají prodány nejčastěji překupníkovi, kterého rodina osobně zná, a to buď pouze s vidinou příjmu, nebo také se snahou zajistit dívce lepší budoucnost. Tyto dívky končí jako prostitutky v Kambodži, nebo bývají prodány dále především do měst Indonésie (International Issues..., 2010, str. 45). Naopak domácí násilí je podle průzkumu na ústupu (Fitzgerald, Sovannarith, 2007), kambodžští muži, kteří se v minulosti zúčastnili války, však mají větší sklon k násilí v extrémních formách, například k ohrožování zbraní (Glenn, Nigel, 2007, str. 384).

Mnoho dětí vyrůstá na ulici nebo se živí prostitucí, otroctvím, krádežemi a sběrem odpadků (WHO, 2011), a to i přes to, že v zemi funguje velké množství dětských domovů. Ty jsou určeny především sirotkům, často v nich ale nacházejí útočiště také děti chudých rodičů, kteří je nedokážou zabezpečit (Schmied, 2012). V chudých rodinách často dochází k dětské práci, a to buď přímo v průmyslových továrnách, nebo při nepřiměřeně velkém zapojení do domácí práce rodičů<sup>60</sup>. Dětská práce přitom pouze podporuje chudobu rodiny, protože nevzdělané děti mají velmi omezenou šanci se z koloběhu chudoby vymanit a plně rozvinout svůj potenciál (International Issues..., 2010, str. 41).

Dělníci průmyslových továren a jejich rodiny jsou nejchudšími obyvateli Kambodži, a to především pokud nevlastní žádnou zemědělskou půdu a jsou závislí pouze na mzdě z továrny (Fitzgerald, Sovannarith, 2007). Zaměstnanci továren jsou také často obětí násilí nebo zneužívání

---

<sup>58</sup> Viz kapitola 3.3.

<sup>59</sup> Viz část 2.1.3.

<sup>60</sup> Podrobněji v části 2.1.3.

lidských práv ze strany svých zaměstnavatelů. Kromě nepřiměřených pracovních podmínek<sup>61</sup> se jedná také o porušování práva na sdružování a vyjadřování. Stávkující, představitelé odborů nebo jinak aktivní zaměstnanci bývají fyzicky napadáni a zavražďováni, nebo přímo zatčeni a potrestáni státními orgány<sup>62</sup> (Amnesty International, 2011).

Vzhledem k válečné minulosti země a stále se vyskytujícím minám žije v Kambodži velké množství tělesně postižených obyvatel<sup>63</sup>. Budovy však nemusejí být ze zákona vybaveny bezbariérovými přístupy a fyzicky postižení bývají často diskriminováni na trhu práce (Cambodia Economic Studies, 2000). V souvislosti s rozvojem sexuálního turismu dochází také k rozvoji pohlavně přenosných chorob, jejichž léčba je spojena se stigmatizací nakažených obyvatel. Problémem se také stále více stává alkoholismus a závislosti na drogách a s tím spojený obchod s drogami (Fitzgerald, Sovannarith, 2007).

Rostoucím problémem je také vysídlování obyvatel. To se děje přímo za účasti policie nebo vládních orgánů s cílem uvolnit půdu pro podnikatele a investory. Původní obyvatelé jsou vyhnáni z míst, kde dlouhodobě žili bez jakékoliv adekvátní náhrady. Zemí se šíří protesty a petice, které však policie nepřiměřeně silně potlačuje a trestá<sup>64</sup> (Amnesty International, 2011).

Podle výše uvedených faktů jsem sestavila problémový strom<sup>65</sup>. Špatné pracovní podmínky v oděvních továrnách se v něm nacházejí na nejvyšší úrovni mezi ostatními dílčími problémy kambodžské společnosti. Jako hlavní příčina špatných pracovních podmínek i dalších sociálních problémů země se jeví chudoba podpořená nedostatečnými kapacitami obyvatel. Hierarchizací problémů do problémového stromu jsem vyvodila jako hlavní přímé příčiny chudoby nízké kapacity obyvatel, špatnou úroveň finančních služeb, vzdělání a zdravotního stavu obyvatel, zdroje obživy, které nezaručují dostatečný příjem nebo pouze jediný zdroj obživy, lehce narušitelný katastrofami nebo výkyvy ekonomiky, a vlastnictví úrodné půdy vhodné k zemědělství. Příčinami těchto podmínek jsou úroveň prevence a osvěty, infrastruktury a institucí v konkrétním místě. Tuto úroveň hodnotím jako nejnižší možnou, v níž lze snadno

---

<sup>61</sup> Podrobněji v části 2.1.3.

<sup>62</sup> Amnesty International popisuje případ ze září 2010, kdy v Kambodži protestovalo přibližně 200 000 dělníků proti snižování minimální mzdy. Mnoho z protestujících bylo zatčeno policií i přes to, že protest byl legální a poklidný. Představitelé pak byli trestáni za pobuřování a mnozí z nich přišli o práci (Amnesty International, 2011).

<sup>63</sup> Na 250 obyvatel připadá jeden bez končetiny (Cambodia Economic Studies, 2000).

<sup>64</sup> K největšímu vysídlení došlo podle údajů Amnesty International (2011) podél jezera Boeung Kak poblíž hlavního města Phom Penh. Aby mohl být pozemek přidělen soukromé společnosti, bylo vysídleno přibližně 20 000 obyvatel, a to bez adekvátní náhrady.

<sup>65</sup> Viz příloha 1



zasahovat prostřednictvím mezinárodní sociální práce na úrovni komunit. Považuji ji tedy za klíčovou pro případnou intervenci. Vhodnými změnami v uvedených oblastech v konkrétních komunitách jde docílit snížením chudoby a výskytu jednotlivých sociálních problémů, a tím podpořit sociální fungování obyvatel a jejich důstojný život, tedy dosáhnout základních cílů mezinárodní sociální práce. Tyto podmínky mohou být prostřednictvím sociální práce s jednotlivci a rodinami ovlivněny jen v konkrétních komunitách, ke zlepšení na celostátní úrovni je potřeba vládních a mezinárodních kroků.

Problémy popsané v nižší úrovni, tedy ekonomická situace země, vláda a místo života obyvatel, jde ovlivňovat pouze obtížně. Změny na této úrovni by navíc nebyly úkolem mezinárodní sociální práce, ale jiné formy zahraniční spolupráce, jelikož nejsou zaměřené na pomoc konkrétním lidem a komunitám. Historii země, katastrofy a kulturu místních obyvatel nelze ovlivňovat žádným způsobem, lze se jim však přizpůsobit a snažit se jimi spolupráci efektivně řídit.

## **5. Návrh intervence**

Nyní se pokusím nastínit vlastní řešení vycházející z popsaných východisek a faktů. Na základě kontextu země, jejích zranitelných skupin a sociálních problémů navrhnu model mezinárodní sociální práce, založené na etickém podnikání s oděvy. Nejprve popíšu svou představu o propojení etické výroby oděvů a mezinárodní sociální práce v kontextu Kambodži, dále se zaměřím na rovinu mezinárodní sociální práce a v závěru kapitoly zmíním principy, které považuji v tomto modelu spolupráce za klíčové. Při sestavování modelu řešení jsem vycházela z již existujících podniků a organizací, a to jak členských organizací Artisans Assotiation of Cambodia a Fair Trade organizací obchodujících s oděvy, tak také z existujících českých sociálních firem zaměřených na jinou oblast podnikání.

### **5.1. Model řešení**

Ve vybrané komunitě v Kambodže bude založena dílna na výrobu oděvů pracující na základech etického podnikání. Oděvy zde vyrobené budou částečně prodávány na místním trhu a částečně vyváženy do České republiky, popřípadě dalších zemí, kde budou prodávány. Celkově bude projekt koncipován jako neziskový, případný zisk z prodeje tedy bude použit na jeho rozvoj, rozvoj místní komunity, podporu jednotlivců a boj s chudobou. Cílem nebude maximalizace výtěžku z prodeje, nýbrž posílení komunity a jejích jednotlivých členů. Výroba a

prodej oděvů budou tedy pouze prostředkem k vytvoření pracovních míst, získání zázemí a financí potřebných pro rozvoj komunity a vytvoření modelu eticky fungujícího podniku.

Jak zmiňuje Oka (2009), vliv podnikání na rozvoj se zvyšuje, a tvorba vhodného prostředí pro soukromý sektor je podle kambodžské vlády jedním z předpokladů pro rozvoj ekonomiky a podporu zaměstnanosti v zemi. Podnikání je přirozenou finanční oporou občanské společnosti, podporující její samostatnost a nezávislost na vládě (Novak in Kořenek, Bugel, 2008, str. 46). Jak poukazuje Mohd Noor Mohd, Chea a Juhari (2010), zakládání malých a středních podniků v Kambodži je klíčové pro boj s chudobou a hospodářský i socioekonomický rozvoj. Malé podniky mají v komunitách Kambodži sociální i ekonomickou úlohu, k jejich podpoře je však nutný odbyt v zahraničí, a to kvůli nízké kupní síle místních obyvatel. Druhotně může být projekt přínosem také v širším pohledu jako podpora vnitrostátního i mezinárodního trhu, zmenšováním propasti mezi mezinárodními a lokálními podniky a podporou soutěživosti.

Podle Easterlyho (2010, str. 85) je pro podporu chudých zemí zapotřebí investovat do výnosných aktivit a využít volného trhu s výrobky, po nichž je velká poptávka, jako jsou bezesporu i oděvy. Pro úspěšnost prodeje je potřeba vyrábět oděvy, které odpovídají požadavkům trhu, a to jak místního, tak evropského. Je potřeba navrhovat a produkovat oděvy odpovídající módnímu vkusu jak českého, tak kambodžského zákazníka středního proudu. Vzhledem k špatné dostupnosti technologií a charakteru projektu se bude jednat o výrobky nenáročné na výrobu a materiál, tedy především o jednoduché kusy oděvů z bavlny a jiných přírodních materiálů. Projekt nabízí možnost těžit na trhu z výhody prvního hybatele změn (Cambodian Centre for Human Rights, 2010, str. 14), protože podobných iniciativ existuje na trhu jen velmi málo.

Životy občanů Kambodži leží v podstatě v rukou soukromého sektoru, v němž dochází k častému porušování jejich práv (Hoshi, Winslade, 2010, str. 27), je proto potřeba nastavit model spolupráce mezi zaměstnavateli, zaměstnanci a vývozci, založený na vzájemných dobrých a dlouhotrvajících vztazích. Popsaný model se může stát i vzorem ostatním podnikatelům a účastníkům trhu, a to jak v České republice, tak v Kambodži. Podle teorie her je podporou pro „etický optimismus podnikání“ pouhé vědomí existence eticky jednajících podniků na trhu (Rolný, Lacina, 2004, str. 139). Prostřednictvím propagace a budování vztahů s veřejností a odbory dalších továren, může být projekt vzorem, podněcujícím další továrny v zemi k zavádění lepších pracovních podmínek, a podpořit spolupráci se zaměstnanci i odběrateli založenou na dialogu.

## 5.2. Využití sociální práce

Ze zisku z podnikání bude, kromě zaměstnanců dílny zajišťujících výrobu a management, financován také minimálně jeden místní sociální pracovník, zajišťující rozvoj komunity. Samotná oděvní dílna bude podporovat zaměstnanost, trvalé příjmy a vzdělání pro členy komunity. Personál dílny budou tvořit chudí obyvatelé, znevýhodnění na trhu práce, jejichž rodiny nemají dostatečný trvalý finanční příjem. Dílna se bude nacházet přímo ve vesnici, a zaměstnání dostanou výhradně místní obyvatelé, aby nedocházelo k dalším problémům v důsledku pracovní migrace<sup>66</sup>. Zajištění dostatečných příjmů spolu s osvětou obyvatel bude sloužit jako prevence sociálních problémů pramenících z chudoby, jako jsou prostituce, obchod s lidmi, nízká návštěvnost škol a zdravotnických zařízení, obchod s drogami nebo sociální vyloučení. Co největší množství pozic bude obsazeno místními obyvateli, kteří budou postupně dosazováni také na vedoucí pozice v podniku. Všem zaměstnancům bude vyplácena taková mzda, která bude odpovídat životním nákladům jejich a jejich rodinných příslušníků, tedy alespoň odpovídající výši „living wage“<sup>67</sup>. Se zaměstnanci budou uzavřeny dlouhodobé smlouvy, které jim zaručí trvalý příjem. V rámci dílny bude probíhat také vzdělávání. Základem bude školení zaměstnanců pro potřeby dílny, další kurzy budou nabízeny veřejnosti. Ty budou zaměřeny na šití pro pracovnice v oděvních továrnách, samostatné švadleny a management. Náplní kurzů bude, mimo zvládnutí základních dovedností, také šíření povědomí o lidských právech, pracovním právu a zdravotní a sociální prevenci. Na exkurze budou zváni také zaměstnanci, představitelé odborů i vedoucí pracovníci ostatních oděvních továren v zemi a jejich odběratelé.

Pro negramotné pracovníky bude také probíhat kurz základní gramotnosti (podle organizace Afesip Cambodia). Cílem tohoto vzdělávání bude zvyšování kvalifikace a kapacit obyvatel a také rozvoj jejich samostatnosti. Absolventi kurzu managementu budou vedeni k zakládání vlastních podniků, fungujících na etických principech, a šíření myšlenky etického podnikání. Kurzy budou pro účastníky zpoplatněny, ale jen tak, aby tyto ceny nepředstavovaly v kontextu jejich příjmů přílišné investice. Na jejich zaplacení budou obyvatelé také moci požádat o mikropůjčku.

Pokud v místě nebude existovat neformální komunitní organizace, budou obyvatelé podporováni v jejím založení. Ta pak bude sloužit jako platforma pro jednání s místními úřady a ostatními organizacemi i samotné rozhodování v rámci komunity. Součástí podniku bude

---

<sup>66</sup> Více v části 2.1.3.

<sup>67</sup> Výše Living Wage pracovníků oděvního průmyslu v Kambodži se pohybuje mezi 90-120 americkými dolary. Přitom průměrné měsíční platy jsou v současnosti okolo 79 amerických dolarů (Cambodia Institute of Development Study, 2009, str. 4-7)

komunitní centrum sloužící jako místo k setkávání a jednání. Zaměstnanci i další členové komunity budou podpořeni ve shromažďování, rozhodování o nakládání se ziskem z podnikání bude především na nich. Do procesu rozhodování budou zapojeni jak zaměstnanci podniku, tak místní autority a zástupci. Zisky by měly být využity k rozvoji podniku, infrastruktury, institucí, k prevenci a rozvoji sociálních služeb. Prvotními cíli bude rozvinout podnik do takové podoby, aby v něm mohla probíhat co největší část výroby oděvů, a vybudovat dostatečnou infrastrukturu ve vesnici, tedy pitnou vodu, sanitaci, příjezdovou cestu, opatření proti hrožícím katastrofám a elektřinu. Dalším cílem investic bude rozvoj institucí ve vesnici. Zisky budou použity na vybudování a vybavení nebo rozvoj školy, zdravotnického zařízení a proškolení jejich personálu. Počátečním krokem bude alespoň zajištění dostupnosti těchto zařízení například zřízením pravidelné dopravy. Závěrečným krokem bude vybudování zařízení pro zajišťování profesionálních sociálních služeb konkrétní zranitelné skupině podle potřeb a rozhodnutí komunity. Jinou možností je navázání spolupráce s již existující neziskovou sociální organizací v místě. Tato organizace může být finančně podporována ze zisků z prodeje a její klienti mohou navštěvovat kurzy šití, jako způsob rekvalifikace nebo pracovní terapie<sup>68</sup>.

Členové komunity budou vedeni a podporováni v zakládání komunitních fondů, sloužících jako systém sociálního a zdravotního pojištění. V Kambodži již existuje, a rozvíjí se, systém „Health Equity Funds“, které bývají spravovány buddhistickým chrámem a lidé do nich přispívají svými dary (Schmied, 2011). Pokud bude fond ve vesnici již existovat, podnik do něj bude finančně přispívat, pokud ne, bude založen a popřípadě i spravován v rámci komunitního centra při podniku. V komunitě bude zřízen a spravován také fond pro poskytování mikroúvěrů obyvatelům, s cílem podpořit je v rozvoji zemědělství, domácností nebo vlastního podnikání či vzdělání. Obyvatelé budou také vedeni k vytváření hmotných rezerv pro případ katastrofy a k zajištění několika nezávislých příjmů pro sebe a své domácnosti. Klíčový v této oblasti bude rozvoj zemědělství a zúrodnování půdy. V něm budou obyvatelé podpořeni jak finančně, prostřednictvím mikropůjček, tak také zpřístupněním hnojiv a nástrojů, a školením, které budou zpoplatněny jen symbolicky.

V rámci komunitního centra bude probíhat také osvěta a prevence podle aktuálních potřeb v místě. Tématy bude především zdravotní prevence, prevence obchodu s lidmi, rozvoj

---

<sup>68</sup> Využití oděvní výroby jako formy rekvalifikace a pracovní terapie se v Kambodži využívá především při práci se ženami, které byly obětí obchodování nebo sexuálního zneužívání (například organizace Somaly Mam), znevýhodněnými ženami (organizace Leng Khmer Fashion Hand Woven Silk), mentálně i fyzicky postiženými (organizace Yodifree a Watthan Artisans Cambodia), sirotky (organizace Vulnerable Children Assistance Organization), HIV pozitivními (organizace Mad shop) nebo chudými mladými lidmi (organizace Khmer life).

povědomí o lidských a pracovních právech, rozvoj rovnosti pohlaví, podpora vzdělávání, ochrana před katastrofami a hospodaření<sup>69</sup>.

### **5.3. Principy a rizika**

Projekt je založen na principech mezinárodní sociální práce tedy důstojnosti, svobody, rovnosti, nediskriminace, spravedlnosti a solidarity. Důstojnost obyvatel je podpořena samotným nastavením spolupráce, kterou organizace Nomads provozující podobný projekt v Indii vystihuje heslem „Trade not aid“ (Nomads, 2011). Lidé nejsou pasivními příjemci pomoci, nýbrž obchodními partnery a zaměstnanci, kteří za svou práci pouze dostávají zaslouženou dostatečně vysokou mzdu. Princip svobody je obsažen především v samostatném rozhodování o využití zisků podnikání. O nich rozhodují zaměstnanci i ostatní členové komunity podle aktuálních potřeb. Podmínkou je pouze využití takovým způsobem, aby byl podpořen komunitní rozvoj nebo rozvoj podnikání. Naplnění principu rovnosti a nediskriminace spočívá především v zapojení nejzranitelnějších a nejchudších členů komunity jako zaměstnanců. Kromě trvalého příjmu pro sebe a svou rodinu, tyto zaměstnanci získají také možnost podílet se na kolektivním rozhodování, prosazovat své názory a tím zlepšit svůj společenský status. Jako jedno z rizik Fair Trade, které je aktuální i pro tento model projektu, uvádí Štěrba (2004, str. 54) vytvoření „zóny relativního bohatství“ kolem účastníků projektu a jejich rodin. Tomu lze předejít právě použitím principu spravedlnosti a sdílením zisků z projektu v rámci celé komunity a širšího společenství. I lidé, kteří nejsou přímo zaměstnanci podniku a neprofitují z něj tedy finančně, čerpají ostatní výhody v podobě infrastruktury, institucí, možnosti mikroúvěrů, aktivit komunitního centra, vzdělávání a dalších. Tato spravedlnost pak překračuje hranice konkrétní komunity, prostřednictvím podpory místního trhu nákupem a prodejem zboží, a především vzděláváním, pořádáním kurzů, a především spoluprací s ostatními továrnami a šířením myšlenek etického podnikání mezi širší veřejnost. Princip solidarity je základem pro celý tento model spolupráce, a to na dvou úrovních. Především se jedná o solidaritu mezi bohatými a chudými - nakupující vyjadřuje svou volbou výrobku solidaritu a porozumění s výrobcem. Druhou úrovní solidarity je už zmíněná solidarita mezi přímými zaměstnanci podniku a jejich okolím.

---

<sup>69</sup> Materiály a způsob předávání informací je třeba přizpůsobit místní kultuře. Jelikož je mnoho obyvatel negramotných, je lepší pracovat se srozumitelnými obrázkovými materiály. Například k výuce problematiky zneužívání dětí se osvědčily komixy a televizní spoty dotované ambasádou Velké Británie (Glenn, Nigel, 2007, str. 387). V oblasti pracovního práva se osvědčila osvěta lidí prostřednictvím televizního vysílání. V Kambodži byla díky organizace Better Factories Cambodia natočena série telenovel z prostředí oděvní továrny, v níž známí herci propagují boj za zlepšení pracovních podmínek a motivují zaměstnance k aktivitě (At the Factory Gates, 2006).

Pro tento model spolupráce jsem identifikovala další specifické principy. Předně se jedná o princip udržitelnosti. Ten souvisí s maximálním zapojením místních obyvatel na všech úrovních. Místní lidé nejsou jen dělníky, ale od začátku také koordinátory, manažery a sociální pracovníky, popřípadě tyto pozice po proškolení co nejdříve přebírají. Cílem je předat celý podnik do rukou místní komunitní organizaci, která jej bude dále zodpovědně a udržitelně spravovat. Česká část pak bude mít pouze úlohu obchodníka, zajišťujícího prodej výrobků na evropském trhu, popřípadě bude pokračovat v rozšiřování projektu jinde.

S udržitelností projektu velmi souvisí jeho tržní charakter. Jak upozorňuje Štěrbá (2004, str. 54), záruka přežití organizace má často za následek absolutní ztrátu její dynamiky a rozvoje. Mají – li se obyvatelé Kambodži stát rovnocennými obchodními partnery pro místní i zahraniční investory, je potřeba vést je k podnikavosti, inovacím a vlastní zodpovědnosti. Přesto, že je celkově projekt nastaven jako neziskový, je to jen proto, že zisk si rozdělí cílová komunita. Pokud nebude zisku vůbec dosaženo, ztrácí celá tato spolupráce smysl. Příklady v zahraničí<sup>70</sup> ukazují, že obchod s oděvy lze nastavit ziskově a přitom eticky a navíc i dosáhnout podpory lokální komunity. I přesto, že se z prodeje oděvů zřejmě nepodaří plně financovat provoz plánovaných institucí nebo sociálních služeb, cílem může být dosažení finanční udržitelnosti všech ostatních částí projektu. Toho může být dosaženo především efektivní reakcí na poptávku, sledováním trendů a investicemi do inovací. Úplnou samostatnost podniku pak představuje odpoutání se od jediného obchodníka a spolupráce s více odběrateli na národní i mezinárodní úrovni a přijímání zakázek komerčních odběratelů.

Jako klíčové v tomto modelu spolupráce vnímám zapojení místní komunity a její podíl na rozhodování. V silně hierarchizované společnosti Kambodži hrají velkou roli lokální autority, jejichž zapojení je klíčové pro úspěch celé spolupráce. Fitzgerald a Sovannarith (2007) popisují „koncept silných zad“ fungující v Kambodžských společenstvích. Výše postavené domácnosti a jedinci poskytují ochranu těm níže postaveným výměnou za uznání a loajalitu. Tato „silná záda“ komunity je třeba využít k rozvoji a řízení spolupráce, neopomenout však ani zapojení zranitelných a vyloučených skupin a jedinců.

Dalším principem je přesun co největší části výroby do Kambodži. Prostřednictvím nákupu na místním trhu a snahy o zajištění techniky a materiálů z místních zdrojů dochází k podpoře lokální ekonomiky a rozvoji země jako celku. Přitom je nutné navázání dlouhodobé úzké spolupráce s podniky zajišťujícími pěstování a zpracování rostlin k výrobě textilních materiálů.

---

<sup>70</sup> Například Fair Trade organizace nebo v oblasti oděvního průmyslu už zmiňované značky Nomads nebo Marigold, viz část 2.2.1.

Zajištěním všech úrovní výroby a balení bude zajištěna maximální zodpovědnost podniku za finální výrobek a také maximální záruka etického původu na všech úrovních výrobního řetězce.

V neposlední řadě považuji za důležitou provázanost s místním společenstvím a trhem. Důležitou součástí mezinárodní sociální práce je také spolupráce s místními institucemi (Bormann, Klasse, Spatscheck, 2007, str. 65), v tomto případě s ostatními nestátními neziskovými organizacemi sdruženými v asociaci Artisans Assotiation of Cambodia, místními komunitními organizacemi, organizací Better Factories Cambodia a dalšími nestátními neziskovými organizacemi, ale také státními vzdělávacími, zdravotními a finančními institucemi. V oblasti vzdělávání, podpory zdravotní péče a poskytování sociálních služeb je jednou z možností spolupráce s organizací, která tyto služby zajišťuje, rozšíření těchto služeb do cílové komunity a jejich finanční podpora.

Po celou dobu je potřeba vycházet z kontextu místní komunity a systém spolupráce upravovat potřebám místních obyvatel. Jak upozorňuje Mezinárodní organizace práce, při zakládání a správě udržitelného podniku musí veškeré inovace i technika odpovídat hodnotám dané kultury (ILO, 2011, str. 2). Místní obyvatelé musejí sdílet hodnoty a myšlenky spolupráce, a to jak na úrovni výroby, tak na úrovni souvisejícího komunitního rozvoje.

Rozmach etické výroby v malých dílnách by mohl vést ke snížení zájmu o komerční oděvní továrny a jejich větší zranitelnost vedoucí k propouštění zaměstnanců. Přitom ztráta zaměstnání a trvalých příjmů je pro chudé obyvatel největší hrozbou (International Issues..., 2010, str. 40), vedoucí k mnohým sociálním problémům, například k prodeji dětí nebo prostituci. Snahou tedy nesmí být stát se konkurentem komerčních podniků, nýbrž partnerem pomáhajícím v prosazování lidských práv a přijatelných pracovních podmínek do výroby. Jestliže dojde k rozvoji a rozšíření projektu, je třeba navázat spolupráci s ostatními oděvními továrnami v zemi, pořádat školení, týkající se prosazování lidských práv a zlepšování podmínek zaměstnanců, a pomoc s jejich naplňováním. Tato spolupráce bude také prevencí pro vytvoření již zmiňované „zóny relativního bohatství“, protože snahou nebude pouze vytrhnout z chudoby konkrétní vybranou komunitu, ale vést ke zlepšení pracovních i životních podmínek v širším kontextu.

Hlavním rizikem v oblasti jsou katastrofy a také krádeže a přepadení, je proto zapotřebí neustále sledovat situaci v zemi a všechn majetek řádně pojistit. Rizikem jsou také nášlapné miny, které se nepodařilo ještě zcela odstranit (Cambodia Economic Studies, 2000)

Navrhovaný model řešení je propojením etického podnikání a mezinárodní sociální práce, je tedy výzvou převzít výhody obojího a využít jich při podpoře lokální komunity. Pro mezinárodní sociální práci je důležitý především důraz na rozvoj komunity, hodnotu každého

jednotlivce a maximální snahu o přizpůsobení se místnímu kontextu. Tyto aspekty se nesmí ze spolupráce vytrahit, naopak snaha o pochopení se musí prohlubovat a projekt se musí neustále inovovat podle potřeb místních. Výhodou využití etického podnikání je velká míra svobody místní komunity, která se z pasivního příjemce pomoci stává aktivním obchodním partnerem rozhodujícím o svých ziscích. Velkou výhodou je také určitá míra samofinancování projektu a jeho částečně tržní charakter. Ten nutí výrobce i obchodníky k neustálému dynamickému rozvoji, inovacím, sledování poptávky a reakci na ni.

## **6. Podmínky v Kambodži**

V této kapitole stručně nastíním právní podmínky pro zakládání organizací v Kambodži a také oblast lidských zdrojů v zemi. Zaměřím se přitom na konkrétní oblasti klíčové pro rozvoj popsaného modelu spolupráce. Na závěr se pokusím vyvodit doporučení, která by mohla vést k efektivnějšímu průběhu tohoto projektu v Kambodži.

### **6.1. Právní rámec**

Obyvatelé Kambodži mají zákonem zajištěné právo volného sdružování. Aby však mohla mít tato jejich sdružení právní subjektivitu, musí být registrována. Všechny nestátní organizace (NGO), které v Kambodži působí, se řídí Zákonem o nestátních organizacích. Ty zahraniční pak podléhají registraci u Ministerstva zahraniční spolupráce, zatímco místní organizace jsou registrovány u Ministerstva vnitra. NGO se podle zákona rozdělují na Místní asociace, sloužící pouze k naplňování zájmu svých členů, Místní Organizace, které se věnují dosahování obecně prospěšných cílů a Komunitní organizace sloužící k dosahování zájmů vlastní komunity. Zahraniční organizace založené podle zákonů jiného státu pak spadají do kategorie Zahraniční asociace a organizace (NGO Law, 2011, čl. 1-11).

Pro založení místní organizace a její registraci, jsou potřeba minimálně tři občané Kambodži starší 18 let, kteří na Ministerstvo vnitra zašlou status organizace, vyplněný formulář a informace o svém sídle, Ministerstvo pak do 45 dnů rozhodne o registraci organizace. Zahraničním organizacím, které se chystají působit v Kambodži méně než rok, stačí vyrozumět Ministerstvo zahraničních věcí o místě a účelu působení. Ty zahraniční NGO, které chtějí působit v zemi déle, musejí s ministerstvem podepsat memorandum. Nejprve doručí zahraniční NGO informace o své činnosti a představenstvu, návrh rozpočtu<sup>71</sup> na jeden rok, potvrzení ze země původu,

---

<sup>71</sup> Rozpočet musí odpovídat navrhovanému rozsahu pomoci a nesmí v něm být více jak 25% nákladů určeno na režii a personální zajištění (NGO Law, 2011, čl. 15).



potvrzení o spolupráci s místním ministerstvem nebo vládní institucí<sup>72</sup> a výpis z bankovního účtu. Na základě těchto dokumentů rozhoduje Ministerstvo pro zahraniční spolupráci do 45 dnů o podepsání memoranda. Memorandum platí tři roky, po jeho vypršení je však možné jej znovu obnovit. Nestátní organizace řídicí se zákonem o NGO pracují na neziskovém principu. Jejich povinností je vydávat každoročně výroční zprávu<sup>73</sup> a zasílat ji na ministerstvo, u něž jsou registrovány (NGO Law, 2011, čl. 12-25). Zatímco asociace mají pouze jediného ředitele, místní organizace jsou řízeny alespoň třemi osobami, jejichž jména se hlásí příslušnému ministerstvu. Každá registrovaná právnická osoba, tedy i nezisková, má zodpovědnost za způsobené škody (Bunthoeurn, 2011, str. 8).

Ke koordinaci a jednání o mezinárodní pomoci slouží Cambodia Development Cooperation Forum, které zprostředkovává jednání mezi nestátními neziskovými organizacemi a ministerstvy<sup>74</sup> (CDC, 2008). Státní systém pro přijímání pomoci je však složitý, zdlouhavý a proto málo využívaný. Všechny české projekty, provozované v Kambodži, probíhají mimo vládní úroveň (Nowaczyk, 2011, str. 3-9). Pro dovoz zboží určeného k rozvojové nebo humanitární pomoci odpadá organizacím celní povinnost (NGO Law, 2011, čl. 30). Pro vývoz zboží z Kambodži do České republiky platí nařízení Everything but Arms vztahující se také na oděvní výrobky<sup>75</sup>.

Pro práci komerčních podniků jsou podmínky dány Zákoníkem práce z roku 1997. Vznik podniku musí být ohlášen alespoň 30 dnů před otevřením Ministerstvu práce, kterému se dále oznamují také jména všech zaměstnanců a vnitřní pravidla podniku (Labor Law, 1997, čl. 17). Zvláštní zákon má Kambodža po místní i zahraniční investory, kterým jsou udělovány mnohé výhody v podobě odpuštění daní, a to především, jsou-li zisky investovány v Kambodži, odpuštění cel na stavební materiály, výrobní prostředky a suroviny. Zákon zaručuje přístup do země manažerům, odborným a technickým pracovníkům, nařizuje však zaměstnávání občanů Kambodži a jejich postupné dosazování na vedoucí pozice. Za rozvoj, rehabilitaci a investice je v zemi zodpovědný Council for the Development of Cambodia, který také rozhoduje o všech investičních aktivitách na základě žádosti investora (Law of Investment, 1994, čl. 1-20). Jak upozorňuje portál Business in Asia (2011), navazování partnerství s Council for the Development

---

<sup>72</sup> Pokud zahraniční organizace nespolupracuje s žádnou místní vládní organizací, může požádat o spolupráci přímo s Ministerstvem zahraniční spolupráce (NGO Law, 2011, čl. 14).

<sup>73</sup> Výroční zprávu posílají organizace nejpozději do dvou měsíců po skončení fiskálního roku a pět let ji archivují ve svém sídle (NGO Law, 2011, čl. 25).

<sup>74</sup> Více o sdruženích nestátních neziskových organizací viz část 3.4.

<sup>75</sup> Více o systému preference viz část 2.1.1.

of Cambodia s cílem těžit z nabízených výhod je složitý a zdlouhavý proces. Běžné investiční projekty lze vyřídit rychle a většinou začít podnikat během jednoho měsíce.

Zákon o nestátních neziskových organizacích přímo nařizuje, aby místní i zahraniční organizace v co nejvyšší míře zaměstnávaly místní personál (NGO Law, 2011, čl. 23). Zaměstnávání pracovníků ve všech sektorech podléhá Zákoníku práce. Ten zakazuje organizacím a podnikům diskriminaci pracovníků a nařizuje sepsat vnitřní pravidla a uveřejnit je na pracovišti stejně jako platné pracovní právo. Zaměstnanci mohou být zaměstnáni na dobu určitou i neurčitou<sup>76</sup>, vždy ale na základě pracovní smlouvy, která může být uzavřena ústně nebo písemně. Každý zaměstnanec je držitelem zaměstnanecké karty, v níž je uveden druh práce, kontraktu, mzdy a způsob vyplácení. Zákon také podporuje podniky v uzavírání kolektivních smluv mezi zaměstnavateli a zaměstnanci, s cílem zlepšit existující pracovní podmínky. Podniky s více než 60 zaměstnanci mají povinnost zřizovat desetinu pracovních míst pro učně a zajistit jim kvalifikovaného instruktora (Labor Law, 1997, čl. 5-101).

Zákoník práce stanovuje pracovní dobu na osm hodin denně a 48 hodin týdně. Přesčasy jsou placeny s poloviční přírůžkou, práce o víkendu a v noci pak dvojnásobně. Každý pracující musí mít týdně alespoň celých 24 hodin volno a 1,5 dne dovolené za každý odpracovaný měsíc. Obvykle bývá volným dnem neděle, zákon však připouští také výjimky. Mzda pracovníka je úměrná majetku a ziskům podniku, přičemž nesmí být nižší než životní náklady pracovníka a jeho rodiny (Labor Law, 1997, čl. 102-120). Minimální mzda je určována Ministerstvem práce a pro léta 2010-2014 je její základní sazba stanovena na 61 amerických dolarů<sup>77</sup> (Wage indicator, 2012). Tato částka je však příliš nízká na důstojný život, minimální mzda dostačující na pokrytí životních nákladů v Kambodži byla výzkumem stanovena na 90 amerických dolarů za měsíc<sup>78</sup> (Chandararot, Dannel, 2009, str. 22).

Dětská práce je povolena od 15 let, děti však musejí mít mezi jednotlivými směny alespoň jedenáctihodinovou přestávku. Mladší děti mohou pracovat maximálně tři hodiny denně jako součást odborné přípravy. Ženy mají mít k práci zajištěné dobré podmínky, zákon jim zaručuje

---

<sup>76</sup> Ta je omezena délkou dvou let (Labor Law, 1997, čl. 54)

<sup>77</sup> Nižší minimální mzda je stanovena pro učně (30 amerických dolarů) a zaměstnance ve zkušební lhůtě (56 amerických dolarů). Pracovníci mají k minimální mzdě dostávat také bonus 7 amerických dolarů za docházku a 1 dolar za každý odpracovaný rok v továrně (Wage indicator, 2012)

<sup>78</sup> Výzkum předpokládal čtyřčlenné domácnosti se dvěma vydělávajícími, mzda tedy pokrývá minimální životní náklady pro dvě osoby. Výzkum byl zaměřen přímo na pracovníky oděvního průmyslu, a to v Phom Penhu, kde jsou životní náklady o něco vyšší než na venkově (Chandararot, Dannel, 2009, str. 22-23).

devadesátidenní mateřskou dovolenou a hodinové přestávky na kojení do prvního roku života dítěte (Labor Law, 1997, čl. 172-187).

Povinností podniku je zajistit svým zaměstnancům základní zdravotní péči, hygienické prostředí a bezpečné podmínky při práci, veškerá technika má být v nejlepším stavu. Zákon také přesně upravuje zakládání a působení pracovních unií, jejichž členem mohou být pouze zaměstnanci, a jejichž aktivity nemohou zaměstnavatelé nijak kontrolovat. Pracovníkům je také dáno právo na stávku, která však musí být klidná a ohlášená, na což dohlíží pracovní inspekce (Labor Law, 1997, čl. 188 – 286).

## **6.2. Lidské zdroje**

Úspěšnost projektu stojí na dobré spolupráci s místními obyvateli a na dobrém výběru cílové komunity. V Kambodži žije asi 8 miliónů obyvatel v produktivním věku (Business in Asia, 2011), z nichž je přibližně 74% zaměstnáno v zemědělství a 8% v průmyslu (UN, 2012). Jak upozorňuje Mohd Noor Mohd, Chea a Juhari (2010), klíčová je především dobrá volba manažerů a v tomto případě tedy také spolupráce s přirozenými autoritami v komunitě. Jako důležité kompetence vedoucích pracovníků byly zjištěny kreativita, cílevědomost a jednotnost. Je proto potřeba zaměřit se před realizací projektu především na spolupráci s budoucími vedoucími pracovníky vybranými z cílové komunity a zajistit jejich proškolení a motivovat je. V podniku pracujícím se sociálně znevýhodněnými je úlohou manažera nejen řízení provozu a výroby, ale také podpora zaměstnanců a dobrých pracovních podmínek (Fokus Praha, 2007b, str. 4). DeCieri (2003, str. 7) doporučuje udržovat komunikační tok s vedoucími pracovníky prostřednictvím pravidelných návštěv země a ke komunikaci se zahraničím je vyškolit k práci s komunikačními technologiemi.

Školení a rozvoj je potřeba zajistit také pro ostatní pracovníky v podniku, a to srozumitelně a v souladu s jejich kulturou a hodnotovým systémem. Při samotné práci je důležitý neustálý důraz na rovné a slušné pracovní podmínky (ILO, 2011) a rovný přístup ke všem zaměstnancům. Jak upozorňuje Fokus Praha (2007b, str. 4), pokud jsou ze strany zaměstnavatele podporovány přátelské vztahy na pracovišti, spolupráce v rámci jedné směny přispívá k utváření vazeb a podporuje tak přirozené vztahy v komunitě.

Obyvatelé rozvojových zemí jihovýchodní Asie jsou ovlivněni nedávnou ekonomickou krizí, která kladla velký důraz na jejich flexibilitu a produktivitu a způsobila trvalou pracovní nejistotu mezi zaměstnanci (DeCieri, 2003, str. 3). Podle průzkumů z jihovýchodní Asie má zúčastněné a přátelské vedení podniku lepší výsledky, pokud koresponduje s místní kulturou. Motivací pro zaměstnance mezinárodních podniků může být především propojení zájmů podniku a jejich vlastních a také možnost spolupráce zaměstnanců a svépomoci (Rowley, Warner, 2010, str. 15).

Je tedy potřeba zdůrazňovat pozitivní vliv podniku a jeho zisků na lokální komunitu a dosáhnout v této oblasti rychle alespoň malých výsledků, které budou zaměstnance dále motivovat. Jak dále zdůrazňují Rowley a Warner (2010, str. 12), přiměřený systém odměn pomáhá zvedat produktivitu práce, je však potřeba zaručit zaměstnancům stabilní příjem, a to i v případě nemoci nebo pracovní neschopnosti<sup>79</sup>.

Jak upozorňuje DeCieri (2003, str. 1-7), zaměstnávat co nejvíce místních obyvatel v mezinárodních podnicích je přímo nutností. To je umožněno díky zdokonalování systému vzdělání v rozvojových zemích. V Kambodži existuje mnoho oborů na vysokých školách zaměřených na rozvoj zemědělství, management, ekonomiku a právo. Na Královské univerzitě v Phom Penhu lze také studovat obor sociální práce, v zemi tedy tato profese existuje a rozvíjí se (Royal University of Phom Penh, 2011). Problémem zřejmě bude najít kvalifikované pracovníky mezi obyvateli chudých vesnických oblastí. Řešení vidím ve školení vybraných obyvatel cílových komunit místními profesionály vzdělanými v oboru, s nimiž je potřeba navázat spolupráci.

V Kambodži existuje několik právních forem, které je možné využít při realizaci projektu. Založení české neziskové organizace a navázání vládní spolupráce prostřednictvím memoranda je lákavé především z hlediska finančních výhod a možnosti spolupráce se státními institucemi znamenající možnost spolupodílet se na rozhodování o situaci v zemi. Během prvních tří let rozvoje projektu by byla místní komunita vedena k založení vlastní komunitní organizace, její registrace a převzetí oděvní výroby do svých rukou. Po vypršení tříleté platnosti memoranda by se tedy česká organizace stala pouze zprostředkovatelem prodeje a výroba a rozvoj by byly plně v rukou místních obyvatel.

Další možností je podobná spolupráce bez podepsání vládního memoranda, tedy pouze roční oficiální působení české organizace. Tuto možnost by bylo možné zvolit, pokud by se navázání oficiální spolupráce ukázalo jako příliš náročné nebo zdlouhavé. Tato možnost by znamenala nutnost vytvoření lokální organizace, která by do roka převzala oficiální odpovědnost za vznikající podnik.

Pokud by se podařilo navázat hlubokou spolupráci s cílovou komunitou, v níž by již fungovala komunitní organizace, bylo by od začátku možné využívat českou organizaci pouze jako obchodního partnera a veškerá legální zodpovědnost by ležela na místní organizaci a autoritách. Česká strana by v tomto případě poskytovala pouze materiální pomoc, pomáhala

---

<sup>79</sup> V asijských organizacích zapojených do systému Fair Trade dostává stálý plat pouze 10% zaměstnanců, ostatní jsou placeni za jednotlivé výrobky (Boonmann, 2010, str. 31). Tento systém podle mého názoru podporuje pracovní nejistotu zaměstnanců a v případě nemoci nebo zranění zaměstnance činí jeho rodinu velmi zranitelnou.

s koordinací, managementem a především zajišťovala prodej oděvů, jednání s úřady by od začátku probíhalo pod hlavičkou lokální organizace.

Celý projekt by bylo také možné od začátku vystavět jako investiční variantu. Výhodou by bylo především vstřícnější jednání ze strany místních úřadů a větší možnost navázat partnerství s ostatními oděvními továrnami v zemi. Tato možnost se mi jeví jako přijatelná, jestliže by se podařilo navázat partnerství s vhodnou nestátní neziskovou organizací v místě, jejíž sociální služby by zisky z prodeje podporovaly.

V oblasti lidských zdrojů je především potřeba zajistit vhodné profesionály pro spolupráci a školení obyvatel komunity. Pokud by se nepodařilo navázat spolupráci s místními obyvateli vzdělanými v oblasti sociální práce, rozvoje zemědělství, práva a oděvních technologií, je možné zapojit do projektu české odborníky v těchto oborech. Požadavkem kambodžské vlády i mezinárodní sociální práce je však maximální využívání lokálních lidských zdrojů, proto toto řešení považuji pouze a krajní variantu.

Samotné oblasti výroby se v této práci věnovat nebudu, je však potřeba ji mít na paměti jako jednu z nejdůležitějších pro úspěšný rozvoj projektu. Před zahájením je třeba provést v cílové oblasti výzkum dostupnosti oděvních technologií a materiálů a zajistit personál, který bude zajišťovat technickou stránku výroby. Je potřeba sehnat potřebné vybavení dílny a materiál, z něhož se budou oděvy vyrábět, a to s maximálním důrazem na jeho bezpečnost a environmentální standardy.

## **7. Podmínky v České republice**

V závěrečné kapitole své práce se zaměřím na českou část navrhovaného projektu. Ta bude zajišťovat především prodej oděvů vyrobených v Kambodži, dále pak osvětu mezi spotřebiteli a šíření myšlenek etického obchodování. V první části kapitoly popíšu situaci na trhu týkající se eticky vyrobených oděvů a z ní vyvodím doporučení pro prodej. Dále se zaměřím na právní rámec a možné právní formy organizací, které by bylo možné při realizaci využít.

### **7.1. Prodej výrobků**

Eticky vyrobené oděvy jsou pro českého zákazníka dostupné prakticky pouze na internetu, a to od zahraničních dovozců<sup>80</sup>, považuji je tedy za zboží, které na českém trhu chybí. Ke zjištění poptávky po tomto zboží jsem využila krátkou internetovou anketu<sup>81</sup>, díky níž jsem zjistila názor

---

<sup>80</sup> Více v části 2.2.1.

<sup>81</sup> Kompletní výsledky viz příloha 2

109 respondentů<sup>82</sup>. Výsledky ukazují, že pokud by bylo eticky vyrobené oblečení dostupné na českém trhu, mělo by o něj zájem téměř 82% respondentů, z nichž mírně převažují ženy. Naprostá většina z těchto potenciálních zákazníků své oblečení nakupuje v běžných kamenných obchodech a řídí se při svém výběru především vzhledem (71%), cenou (53%) a kvalitou (34%). Tyto výsledky ukazují, že je nutné oděvy prodávat především v kamenných obchodech a zaměřit se na jejich módní vzhled. K tomu je nutné navázat spolupráci s oděvními designéry a vyrábět oděvy, které nebudou svým alternativním vzhledem určené pouze úzkému okruhu zákazníků.

V Evropě funguje rozsáhlá síť tzv. World shops, v nichž se prodávají eticky vyrobené produkty (Boonman, 2010, str. 28), v Česku tuto funkci zajišťují obchody NaZemi, spravované stejnojmennou organizací, které jsou však zatím pouze tři (NaZemi, 2010). S těmito prodejny je dobré navázat spolupráci a dodávat do nich oděvy, vzhledem k jejich velikosti však považují za nutné zřídit také vlastní síť prodejen. Ty mohou kromě samotného prodeje sloužit jako informační a osvětová centra pro komunikaci se zákazníky, poskytování informací o eticky vyrobených oděvech a pořádání osvětových a propagačních akcí. Prodej na internetu považují za vhodné doplnění, které bude navíc dostupné i zahraničním zákazníkům<sup>83</sup>.

Jak uvádí Štěrba (2004, str. 6), zájem o eticky vyrobené zboží v České republice narůstá, a to především v souvislosti s rozvojem informačních kampaní. Šíření informací a osvětu tedy považují za základ pro úspěšný obchod s eticky vyrobenými oděvy. V této oblasti lze v Česku navázat spolupráci s organizací NaZemi pořádající kampaň Ušili to na nás<sup>84</sup>. Z ankety vyplývá, že 37% potenciálních zákazníků se již nyní zajímá o původ svého zboží. Tento podíl by mohl být vyšší díky osvětovým kampaním a propagačním aktivitám, v nichž může česká část organizace hrát výraznou roli.

Z mé ankety dále vyplývá, že 32% potenciálních zákazníků vyžaduje, aby eticky vyrobené oblečení svůj původ dokládalo nějakou značkou. Vyšší prestiže je tedy možné dosáhnout zapojením se do mezinárodně uznávaného systému certifikace, a usilovat o získání značek Fair Trade nebo certifikace Fair Wear. Zatímco značka Fair Trade bývá udělována pouze dílnám produkujícím ručně dělané řemeslné výrobky, certifikaci Fair Wear je možné získat pro velkou

---

<sup>82</sup> Nepovažuji tuto anketu za dostačující průzkum trhu a analýzu poptávky, pouze za orientační ukazatel, zda je o eticky vyrobené oděvy vůbec zájem.

<sup>83</sup> Největší zájem o eticky vyrobené produkty je v Nizozemí a Francii (Boonman, 2010, str. 28), smysl by tedy mohla mít propagace zaměřená na zákazníky ze západní Evropy, především z těchto zemí.

<sup>84</sup> Viz část 2.2.1.

továrnu produkující pomocí technologií velké série oblečení<sup>85</sup>. Volba způsobu značení tedy závisí na rozsahu a charakteru výroby, kterého se podaří dosáhnout. Pro lepší identifikaci zákazníci považují za nutné založení vlastní značky oděvů, zahájení prodeje podpořit reklamní kampaní zdůrazňující etický původ zboží, neziskový charakter a během celého projektu se zasazovat o rostoucí PR značky.

Podle mé ankety je 65% zákazníků ochotno zaplatit za eticky vyrobené oblečení vyšší částky. Akerlofem (podle Easterly, 2010, str. 88) popisovaný systém negativního výběru<sup>86</sup> platí ukázkově také pro oděvní průmysl, proto je potřeba prezentovat eticky vyrobené oblečení jako znak prestiže, zdůrazňovat původ zboží a aktivity organizace v Kambodži a soustavně pracovat na propagaci a budování PR značky. I přesto je nutné snažit se udržet cenu výrobků na úrovni přijatelné pro většinu spotřebitelů. Toho může být dosaženo například efektivní logistikou, využitím práce dobrovolníků a zajištěním finanční podpory.

Stejně jako v Kambodži i v České republice se může stát úspěšně fungující model etického obchodování vzorem pro ostatní firmy působící v této oblasti. Pokud se podaří rozvinout síť výrobců v Kambodži, je možné nabízet jejich služby i ostatním komerčním oděvním firmám a tím výrazně přispět ke zlepšení pracovních a obchodních podmínek v této oblasti.

## **7.2. Právní rámec**

V České republice existují organizace a podniky věnující se etickému podnikání ve třech formách – neziskové, komerční a tzv. sociální firmy.

Neziskové organizace<sup>87</sup> mají právní formu obecně prospěšné společnosti zaměřující se na mezinárodní rozvojovou a humanitární spolupráci. Výhodou je záruka využití zisků k obecně prospěšným cílům, která může motivovat zákazníky k nákupu. Organizace také mohou snadno dosáhnout na finance od státních orgánů, mezinárodních organizací, nadací i soukromých dárců. České organizace působící v této oblasti jsou financovány zejména Ministerstvem zahraničních věcí, Evropským sociálním fondem, fondy EHP/Norska, soukromými nadacemi a soukromými dárci (Berkat, 2008), (Člověk v tísni, 2012). Záruka finančního zajištění může v tomto případě snižovat motivaci k rozvoji podniku a reakci na potřeby trhu, na druhou stranu umožňuje větší zaměření na sociální rozměr projektu. Zákon O obecně prospěšných společnostech, kterým se

---

<sup>85</sup> Informace sdělená Annou Lazorovou z organizace NaZemi při osobním rozhovoru 12.1.2012

<sup>86</sup> Kvalitní statky jsou vytlačovány nekvalitními a cena zboží je neustále stlačována níž, protože kupci nemají informace o jeho kvalitě, tudíž předpokládají, že je nekvalitní (Easterly, 2010, str. 88)

<sup>87</sup> V České republice k nim patří Berkat a Člověk v tísni, jejichž aktivity jsou popsány v části 1.2.2. a organizace Na Zemi

tyto organizace řídí, umožňuje podnikání pouze jako doplňkovou činnost a uvádí, že „obecně prospěšná společnost se nesmí účastnit na podnikání jiných osob“ (248/1995, §17). Tyto podmínky mohou být omezující pro rozvoj podniku a svazující pro jeho investice do rozvoje podnikání.

Při využití komerčního modelu podnikání mají firmy právní formu živnosti, řídí se tedy Živnostenským zákonem. Ten řadí výrobu a prodej textilu, oděvů a oděvních doplňků k živnostem volným (455/1991, příloha 4). Výhodou je svobodné rozhodování o nakládání se zisky, nevýhodou je však nízká transparentnost a nedůvěryhodnost vůči zákazníkům a především úplná závislost projektu na ziscích z prodeje oděvů.

Výhody živnosti i obecně prospěšné společnosti v sobě spojuje model sociální firmy. I přesto, že se žádná ze sociálních firem v České republice podobnou činností nezabývá, považují tuto formu za vhodnou pro realizaci popsaného projektu. Tato forma podnikání není v českých zákonech zakotvena, vzniká tedy zpravidla jako živnost, avšak garantující svým zákazníkům sociální a etický rozměr podnikání. Platformou sociálního podnikání v České republice je organizace Fokus Praha, která sdružuje české sociální firmy a věnuje se propagaci tohoto modelu. Sociální firma je taková, která zaměstnává alespoň 25% osob znevýhodněných na trhu práce a přitom pokryje alespoň 50% nákladů vlastními příjmy. Sociální firmy se řídí standardy<sup>88</sup> zdůrazňujícími etický a sociální rozměr podnikání (Fokus Praha, 2007a), transparentnost těchto organizací pak zaručuje snazší získávání finanční podpory, a to jak od státní a samosprávních celků, tak od soukromých dárců a Evropské unie (Defourny, nedatováno, str. 6-12).

Eticky vyrobené oděvy jsou nedostatkovým zbožím na českém trhu, o něž mají zákazníci zájem, avšak žádná česká firma se jeho výrobou a prodejem nezabývá. Díky spotřebitelské kampani Ušili to na nás se pracovní podmínky v oděvním průmyslu zemí jihovýchodní Asie dostávají do povědomí spotřebitelů, je proto výzvou nabídnout je zákazníkům a jejich prodejem získat finance pro mezinárodní sociální práci.

Právní forma organizace, která popsaný projekt zaštítí, závisí především na rozsahu a druhu spolupráce, kterou se podaří navázat v Kambodži, a možnostech finančního krytí projektu. Financování projektu je samostatnou kapitolou, kterou se v této práci zabývat nebudu, je však potřeba mít na paměti finanční náklady spojené s rozvojem projektu, a to především se zahájením výroby a prodeje. V České republice existuje mnoho možností financování projektů zahraniční pomoci, a to ze soukromých zdrojů, státního rozpočtu nebo zdrojů Evropské unie, možností je

---

<sup>88</sup> Standardy sociální firmy uvedeny v části 1.1.3.



také využití zdrojů OSN nebo Asijské rozvojové banky. Jednou z variant financování projektu je také postupné získávání financí, nejprve pouze prostřednictvím prodeje výrobků již existujících výrobců z Kambodži a postupný rozvoj vlastní výroby a dalších popsanych aktivit. K tomuto účelu může být založena obecně prospěšná společnost nebo živnost jednající jako sociální podnik, popřípadě může projekt zaštitit již existující organizace.

## Závěr

Propojení etické výroby a obchodu s oděvy s mezinárodní sociální prací se jeví jako možný způsob boje s chudobou v komunitách Kambodži. Přístup, který lze charakterizovat heslem „Trade not Aid“ využívají k podpoře chudých komunit mnohé zahraniční organizace, v Česku však ještě není příliš rozšířený. Předností tohoto přístupu je možnost propojení výhod ziskového i neziskového sektoru, tedy dynamičnosti a nezávislosti na jedné straně a transparentnosti, důvěryhodnosti a možnosti finanční podpory na straně druhé. Základním předpokladem pro úspěch a pozitivní dopad je důraz na člověka, jeho důstojnost a potřeby, tedy dodržení zásad sociální práce. Ekonomický rozměr projektu, tedy touha po maximalizaci zisku, nesmí převážet nad prvotním cílem spolupráce. Etické podnikání musí být tedy opravdu pouze prostředkem pro výkon mezinárodní sociální práce.

Problematika chudoby zranitelných komunit v Kambodži a pracovních podmínek v oděvním průmyslu má své kořeny v systému vládnutí, mezinárodní spolupráce a mezinárodního práva a jednání nadnárodních oděvních společností. Vzhledem ke komplexnosti problému je tedy naivní očekávat výraznější dopady na široký okruh beneficentů. Primárně je projekt určen pro podporu konkrétní zranitelné komunity a jedinců uvnitř ní. V cílové komunitě projekt podpoří ekonomickou nezávislost, budování kapacit, zajištění zdroje obživy, budování institucí a infrastruktury. Dopad projektu však může být širší. V České republice se může projevit formou osvěty a propagace etických pravidel podnikání, v Kambodži pak ovlivňovat širší společenství a přispět k prosazování lepších pracovních podmínek, podpořit rozvoj infrastruktury, a tím přilákat do oblasti další investory. Většího dopadu projektu může být docíleno zapojením se do sítě ostatních iniciativ v oblasti etického obchodování s oděvy, tedy do systému certifikace, spotřebitelských kampaní a asociací sdružujících sociální a „férové“ podniky. Účast na těchto aktivitách může být také pro samotný podnik formou propagace a zvyšovat jeho důvěryhodnost v očích spotřebitelů.

Věřím, že cíl práce se mi podařilo naplnit, a zmapovat základní podmínky pro realizaci projektu využívajícího etickou produkci oděvů v Kambodži. Ve své práci jsem se zaměřila pouze na základní aspekty a sociální rozměr projektu. Vzhledem k rozsahu by však k jeho úspěšné realizaci bylo potřeba na problém nahlédnout i z jiných úhlů pohledu, především hlouběji posoudit jeho technologickou, ekonomickou a právní stránku. Plánování, příprava, realizace i průběh projektu jsou podmíněny spoluprací s odborníky v oblasti oděvních materiálů, výrobních technologií, environmentalistiky, logistiky, designu, marketingu a dalších, a to s důrazem na maximální využívání místních lidských zdrojů. Právě lidský faktor a navázání spolupráce s lokální

komunitou považuji v tomto případě za klíčové. Zatímco moje práce vychází pouze z teorie a zprostředkovaných poznatků, pro samotnou realizaci by bylo nutné intenzivně spolupracovat a zkoumat situaci v terénu, a to jak v Česku, tak především v Kambodži.

V práci se mi podařilo zasadit poznatky etiky podnikání do kontextu mezinárodní sociální práce a nastínit možnost propojení podnikatelského a neziskového sektoru. Tento model obecně se jeví jako aplikovatelný i do kontextu jiných zemí, než je Kambodža, s přihlédnutím k místnímu kontextu a podmínkám. Tato práce může být inspirací pro neziskové organizace, zabývající se oblastmi rozvojové spolupráce, mezinárodní sociální práce či pracovních podmínek, i pro komerční firmy, působící v oblasti oděvního průmyslu. Vzhledem k rostoucí tendenci k finanční nezávislosti neziskových organizací a k propojení ziskové i neziskové sféry, doufám, že tato má práce je pouhým „odrazovým můstkem“ pro další hlubší bádání, a snad i přechod od teorie k praxi.

## Použité zdroje

Afesip Cambodia (2009). *Vacational Skills Training*. [online]. Dostupné 9.4.2012 z [http://www.afesip.org/index.php?option=com\\_content&view=article&id=51&Itemid=60](http://www.afesip.org/index.php?option=com_content&view=article&id=51&Itemid=60).

Alwood, J. M. a kol. (2006). *Well Dressed? The present and Future Sustainability of Clothing and Textiles in the United Kingdom*. Cambridge: University of Cambridge Institute for Manufacturing.

Amnesty International (2011). *Cambodia, Annual Report 2011*. [online]. Dostupné 15.1.2012 z <http://www.amnesty.org/en/region/cambodia/report-2011>.

Arnold D, Han Shih T. (2010). A Fair Model of Globalisation? Labour and Global Production in Cambodia. *Journal Of Contemporary Asia*, 10/2010.

Artisans Association of Cambodia. (2011). *About AAC*. [online]. Dostupné 9.4.2012 z <http://www.aac.org.kh/aacabout.html>.

Beaugé, F. (2010). *Cambodia garment workers strike for minimum wage hike*. [online]. The Guardian, 21.9.2010. Dostupné 28.3.2012 z <http://www.guardian.co.uk/world/2010/sep/21/Cambodia>.

Berkat (2008). *Výroční zpráva 2008*. [online]. Občanské sdružení Berkat. Dostupné 9.4.2012 z [http://www.berkat.cz/download/vyrocní\\_zpravy/vyrocní\\_zprava-elektronicka\\_verze-cast1.pdf](http://www.berkat.cz/download/vyrocní_zpravy/vyrocní_zprava-elektronicka_verze-cast1.pdf).

Berkat (nedatováno). *Šťastné létající koberec*. [online]. Občanské sdružení Berkat. Dostupné 9.4.2012 z [http://www.berkat.cz/index.php?option=com\\_content&view=section&layout=blog&id=3&Itemid=4&lang=cs](http://www.berkat.cz/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=3&Itemid=4&lang=cs).

Better factories Cambodia - International Labour Organization (2008): *Cambodian Garment Industry: Challenges and Opportunities*. [online]. Dostupné 25.11.2011 z <http://www.betterfactories.org/content/documents/Fact%20sheet%20April%202008%28En%29.pdf>.

Better Factories Cambodia, International Labour organization (2011a): *Twenty sixth Synthesis Report on Working Conditions in Cambodian's Garment Sector*. [online]. Dostupné 6.11.2011 z <http://www.betterfactories.org/content/documents/1/26th%20Synthesis%20Report%20%28Eng%29.pdf>.

Better Factories Cambodia (2011b). *Cambodia's Garment Industry Rebounds from the Global Economic Downturn*. [online]. Dostupné 6.11.2011 z

[http://www.betterfactories.org/content/documents/Industry%20Data%20Sheet%202011\\_Marc%202011%20%28EN%29.pdf](http://www.betterfactories.org/content/documents/Industry%20Data%20Sheet%202011_Marc%202011%20%28EN%29.pdf)

Boonman, M. a kol. (2010): *Fair Trade Facts & Figures*. [online]. Dostupné 3.12.2011 z <http://www.european-fair-trade-association.org/efta/Doc/FT-E-2010.pdf>.

Borrmann, S.– Klassen M. – Spatscheck Ch. (2007). *International social work. Social problems, Cultural Issues and Social Work education*. Opladen and Farmington Hills: Barbara Budrich Publishers.

Bunthoeurn, K. (2011). Legal Framework of NGOs in Cambodia. *International Journal Of Not-For-Profit Law*, 4/2011.

Businessinfo (2010): *Souborná teritoriální informace*. [online]. Dostupné 12.11.2011 z [www.businessinfo.cz/cz/rubrika/kambodza/1000946/](http://www.businessinfo.cz/cz/rubrika/kambodza/1000946/).

Business in Asia (2011). *Business in Cambodia*. [online]. Dostupné 12.11.2011 z <http://www.business-in-asia.com/cambodia.htm>.

Cambodia Institut of Development Study (2009). *Living Wage Survey for Cambodia's Garment Industry*. CIDS.

Cambodian Centre for Human Rights (2010): *Programm Business and Human Rights*. [online]. Dostupné 14.12.2011 z [http://www.cchrcambodia.org/index.php?url=project\\_page/project\\_page.php&p=project\\_profile.php&id=3&pro=BHRP](http://www.cchrcambodia.org/index.php?url=project_page/project_page.php&p=project_profile.php&id=3&pro=BHRP).

Cambodian development research centre (2011): *Annual Development Review 2010-11*. [online]. Dostupné 26.12.2011 z <http://www.cdri.org.kh/webdata/download/adr/adr06e1011.pdf>.

Cambodia Economic Studies (2000). *Cultural and demographic risks in Cambodia*. Dostupné 7.1.2012 z Business Source Complete, Ipswich, MA.

Clean Clothes Campaign (2011). *Working conditions*. [online]. Dostupné 4.12.2011 z <http://www.cleanclothes.org/resources/ccc/working-conditions>.

CSR online (2008). *Proč být společensky odpovědným podnikem*. [online]. Dostupné 5.12.2011 z <http://www.csr-online.cz/Page.aspx?proc>.

Česká rozvojová agentura. (2009). *Kambodža*. [online]. ČRA. Dostupné 9.4.2012 z <http://www.czda.cz/cra/projekty/kambodza.htm>.

Člověk v tísni (2011). *Kambodža*. [online]. Dostupné 9.4.2012 z <http://www.clovekvtisni.cz/index2.php?id=786>.

Člověk v tísní (2012). *Hlavní partneri*. [online]. Dostupné 9.4.2012 z <http://www.clovekvtisni.cz/index2.php?id=196>.

D'Neher, C. (2002). *Southeast Asia in the New International Era*. Oxford: Westview Press.

DeCieri, H. (2003). *International human resource management: Asia-Pacific challenges*. [online]. Dostupné 29.12.2011. z <http://www.buseco.monash.edu.au/mgt/research/working-papers/2003/wp07-03.pdf>.

Defouny, J. (nedatováno). *Sociální podniky v rozšířené Evropě: Koncept a skutečnosti*. [online]. Dostupné 9.4.2012 z [http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCcQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.scmvd.cz%2Fdownload%2FSocialnipodniky\\_Defourny\\_EMES1.doc&ei=3o6FT6WzGovRsgao6Yn8Bg&usq=AFQjCNHKdw1\\_xRxljTGFglbnx1Z2KPHQw&sig2=BgFl8KdfurNig3LipCSJZA](http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCcQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.scmvd.cz%2Fdownload%2FSocialnipodniky_Defourny_EMES1.doc&ei=3o6FT6WzGovRsgao6Yn8Bg&usq=AFQjCNHKdw1_xRxljTGFglbnx1Z2KPHQw&sig2=BgFl8KdfurNig3LipCSJZA)

Easterly, W. (2010) *Břímě bílého muže: Proč pomoc západu třetímu světu selbává?* Praha: Academia.

Ecovoice. (nedatováno). *O společnosti Ecovoice*. [online]. Dostupné 9.4.2012 z <http://www.ecovoice.cz/o-nas/>.

European commission trade (2009): *Everything but Arms*. [online]. Dostupné 12.1.2012 z <http://ec.europa.eu/trade/wider-agenda/development/generalised-system-of-preferences/everything-but-arms/>.

Everygreen Butik. (nedatováno). *Everygreen Butik: Biomóda*. [online]. Dostupné 9.4.2012 z <http://www.etique.cz/>.

Fairtrade labeling organization (2011). *About us. Fair Trade International*. [online]. Dostupné 26.3.2012 z [http://www.fairtrade.net/about\\_us.html](http://www.fairtrade.net/about_us.html).

Fair Wear Foundation (2009). *About*. [online]. Dostupné 9.4.2012 z <http://www.fairwear.org/22/about/>.

Fiala, B. (2005). *Podnikatelská etika*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Fokus Praha, o.s. (2007a): *Standardy sociální firmy*. [online]. Dostupné 8.12.2011 z [www.fokus-praha.cz](http://www.fokus-praha.cz).

Fokus Praha, o.s. (2007b): *Sociální firma – výzva v podnikání 21. století*. [online]. Dostupné 8.12.2011 z [www.fokus-praha.cz](http://www.fokus-praha.cz).

FitzGerald, I. – Sovannarith, S. (2007). *Moving Out of Poverty Trends in Community Well-Being and Household Mobility in Nine Cambodian Villages*. [online]. Cambodia

Development and Research Institute. Dostupné 9.4.2012 z <http://www.cdri.org.kh/webdata/confpap/mops.htm>.

Galland, A. (2010). *Toward a Safe, Just Workplace: Apparel Supply Chain Compliance Programs*. San Francisco: As you sow.

Garment Manufacturers Assotitation in Cambodia. (nedatováno). *About GMAC*. [online]. Dostupné 9.4.2012 z [http://www.gmac-cambodia.org/about\\_gmac/default.php](http://www.gmac-cambodia.org/about_gmac/default.php).

Glen, M. – Nigel, T. (2007). 'Don't grind an egg against a stone'— children's rights and violence in Cambodian history and culture. *Child Abuse Review* Nov/Dec/2007.

Harrison, J. (2010). *2010 Ruggie Report on Business and Human Rights*. [online]. International Law Observer. Dostupné 9.4.2012 z <http://internationallawobserver.eu/2010/04/29/2010-ruggie-report-on-business-and-human-rights/>.

Hendersonová H. (2001). *Za horizontem globalizace. Utváření udržitelné globální ekonomiky*. Praha: Dharma Gaia.

Horký, O. (2010). *Česká rozvojová spolupráce, diskursy, praktiky, rozpory*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON.

Hoshi, B. - Winslade, B. (2010). *Business and Human rights in Cambodia – Construction of the three Pillars*. Phon Penh: Cambodian centre for Human rights.

Hralová, E. a kol. (2009). *Víš, co nosíš? Studie o environmentálních aspektech odívání*. Praha: British council.

Chandararot, K. – Dannet, L. (2009). *Living Wage Survey for Cambodia's Garment Industry*. [online]. Cambodia Institute of Development Study. Dostupné 9.4.2012 z <http://ap-irnet.ilobkk.or.th/resources/living-wage-survey-for-cambodias-garment-industry>.

Chantum, Ch. (nedatováno). *The Effects of Poverty on Health and Education in Cambodia*. [online]. Dostupné 9.4.2012 [http://www3.pids.gov.ph/ris/wbi/Country%20report\\_Cambodia.PDF](http://www3.pids.gov.ph/ris/wbi/Country%20report_Cambodia.PDF).

*International issues in social work and social welfare : selections from CQ researcher*. (2010). California: SAGE Publications.

International Labour Organization, Regional Office for Asia and the Pacific. (2009). *Asian Decent Work Decade resource kit: competitiveness, productivity and jobs*. Bangkok: ILO.

Kořenek, J. – Bugel, W (Eds.). (2008). *Společenská odpovědnost podniků v současné Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Olomouc: Cyrilometodějská teologická fakulta UP.

- Kurzy měn (2012). *KHR kambodžský riel, historie kurzů měn*. [online]. Dostupné 9.4.2012 z <http://www.kurzy.cz/kurzy-men/historie/KHR-kambodzske-riel/>.
- Lee Hock, G. (2004). *Civil Society in Southeast Asia*. Singapore: Institute of Southeast Asia studies.
- Lee, S. H. (2007). *Gender and Prestige in Khmer Buddhism*. [online]. All Academic. American Sociological Association. Dostupné 10.11.2011 z [http://research.allacademic.com/meta/asa07\\_p\\_index.html?filter=G&PHPSESSID=zvblelcnc](http://research.allacademic.com/meta/asa07_p_index.html?filter=G&PHPSESSID=zvblelcnc).
- Listina základních práv a svobod*. [online]. Parlament České republiky. Dostupné 9.4.2012 z <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>.
- Mabbett, I. – Chandler, D. (2000). *Khmerové*. Praha: Lidové noviny.
- Magna (2011). *Kambodža*. [online]. Magna, děti v tísní, o.p.s. Dostupné 9.4.2012 z <http://www.magnadetivtisni.cz/cz/kambodza/>.
- Marigold. (nedatováno). *About us*. [online]. Marigold Fair Trade Clothing. Dostupné 9.4.2012 z [http://www.marigoldfairtradeclimbing.com/about\\_story.asp](http://www.marigoldfairtradeclimbing.com/about_story.asp).
- Mohd Noor Mohd, S. – Chea, P. – Juhari, A. (2010). Moderating Effect of Government Policy on Entrepreneurship and Growth Performance of Small-Medium Enterprises in Cambodia. *International Journal of Business and Management Science*, 1/2010.
- Nama (2012). *O projektu*. [online]. Člověk v tísní, o.p.s. Dostupné 9.4.2012 z <http://www.nama.cz/o-projektu/historie-a-soucasnost-projektu/>.
- NaZemi (2010a). *Ušili to na nás*. Brno: NaZemi.
- NaZemi (2010b). *Svět v nákupním košíku*. Brno: NaZemi.
- Nomads (nedatováno). *Our Fair Trade Standards*. [online]. Nomads original. Dostupné 10.4.2012 z <http://www.nomadsclothing.com/>.
- Nožina M. (2007). *Dějiny Kambodže*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Nowaczyk, M. (2011). *Democratic Ownership in Cambodia: Progress and Challenges*. Alliance 2015.
- Oka, Ch. (2009). Accounting for the Gaps in Labour Standard Compliance: The Role of Reputation-Conscious Buyers in the Cambodian Garment Industry. *European Journal of Development Research*, 1/2010.
- Paled, M. (2005). *China blue*.



Princová, K. (2011). *Pomoc lidem vzdáleným. Etická témata v zahraniční pomoci*. (disertační práce). Praha: Univerzita Karlova.

Princová, K. – Oláh, M. (2009). Sociální práce a rozvojová pomoc. *Sociální práce*, 4/2009.

Putnová, A. (nedatováno). *Výuka podnikatelské etiky na vysokých školách (případová studie FP VUT v Brně)*. [online]. Dostupné 13.1.2012 z [www.bata-konference.utb.cz/2001/czech/referaty/putnova.doc](http://www.bata-konference.utb.cz/2001/czech/referaty/putnova.doc).

Rogovsky, M. – Schuler, R. S. (2007): *Socially Sensitive Enterprise, Restructuring in Asia – Country Context and Examples*. [online]. Survey on Socially Sensitive Enterprise Restructuring—Asian Experiences. Asian Productivity Organization. Dostupné 14.4:2012 z <http://www.apo-tokyo.org/publications/files/ind-21-sser.pdf>.

Rolný, I. - Lacina L. (2004). *Globalizace, etika, ekonomika*. Druhé rozšířené vydání. Věrovany: Nakladatelství Jan Piszkiwicz.

Rowley, Ch. – Warner, M. (2010). *Whither management in South-East Asia? Directions and themes*. Taylor and Francis.

Royal University of Phnom Penh (2011). *Faculty of Social science and humanities*. [online]. Dostupné 13.1.2012 z <http://www.rupp.edu.kh/fssh/socialwork/socialwork.php>.

Schmied, P. (2011). *Cambodia Program Strategy 2011-2014*. Člověk v tísni.

Světová zdravotnická organizace (2009): *Pomoc traumatizovaným válkou v Kambodži*. [online]. Dostupné 9.4.2012 z [http://www.rozvojovka.cz/pomoc-traumatizovanym-valkou-v-kambodzi\\_233\\_53.htm](http://www.rozvojovka.cz/pomoc-traumatizovanym-valkou-v-kambodzi_233_53.htm).

Špačková, Š. – Daněk, P. (2005). *Důsledky globalizace oděvního průmyslu pro rozvojové země a iniciativy za jejich zmírnění*. (diplomová práce). Brno: Masarykova univerzita.

Štěrba, L. – Johanisová, N. (2004). *Historie, současnost a perspektivy Fair trade v Evropě a jeho možnosti v České republice*. (diplomová práce). Brno: Masarykova univerzita.

The Kingdom of Cambodia. (2011). *Law on Assotiation and Non-Govermental Organization*. [online]. The Interantional Centre for Not-for-Profit Law. Dostupné 9.4.2012 z <http://www.icnl.org/news/2011/12-Dec.pdf>.

The Kingdom of Cambodia. (nedatováno). *Law of Investment on Cambodia*. [online]. Embassy of Cambodia in Washington D.C. Dostupné 9.4.2012 z <http://www.embassy.org/cambodia/invest/investmentlaw.html>.

Thearith, T. (2005). *At the factory gates*. ILO. Better Factories Cambodia.

United Nations (2011). *Cambodia*. [online]. United Nations Statistics Division. Dostupné 9.4.2012 z <http://data.un.org/CountryProfile.aspx?crName=Cambodia>.

Minogue, K. R. (2005). *Vlády a vládcové*. Praha: Fortuna Print.

Wage indicator (2012). *Minimum wages in Cambodia for the period from 2010 to 2014*. [online]. Dostupné 23.1.2012 z <http://www.wageindicator.org/main/minimum-wages/Cambodia>.

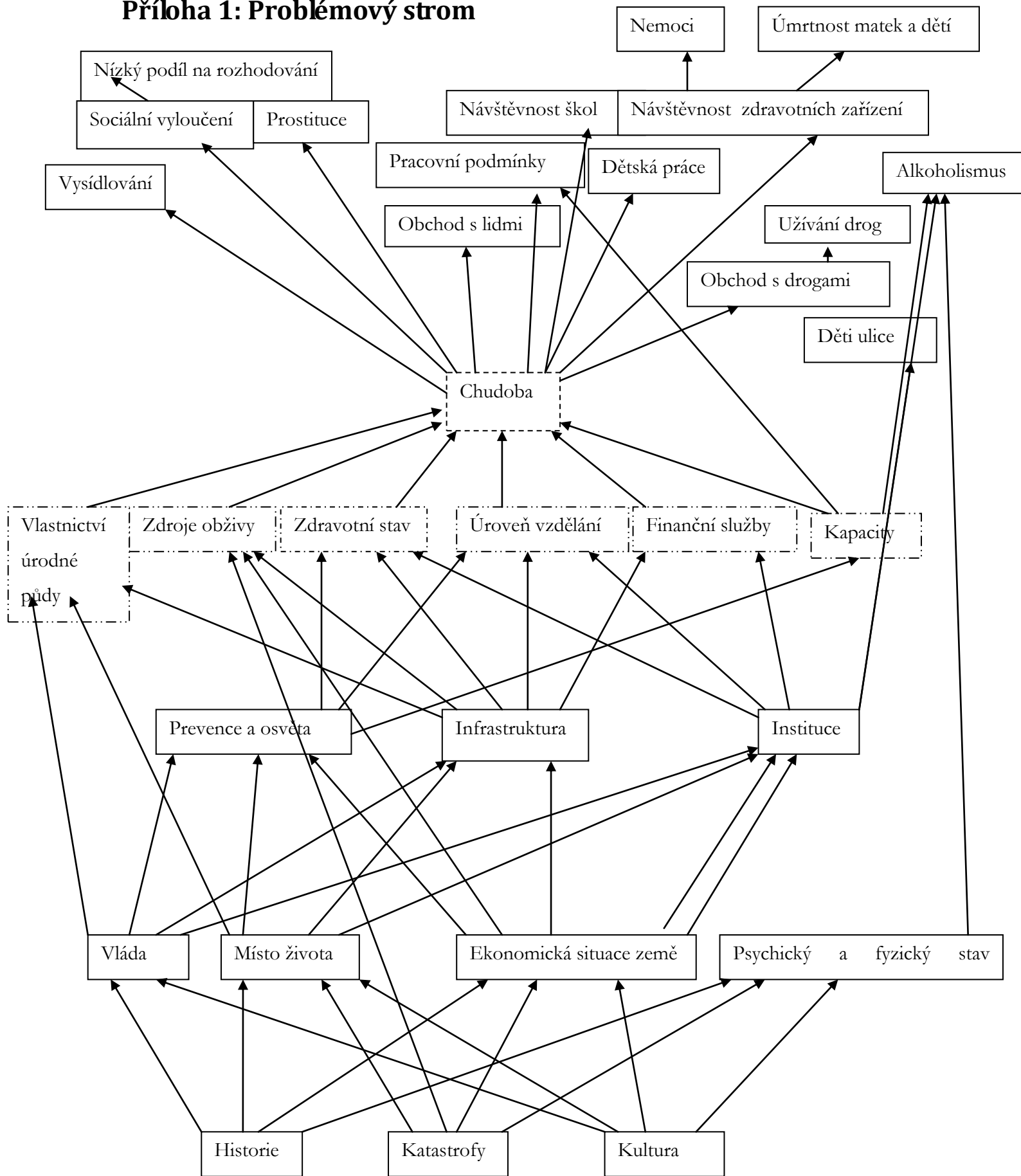
World Fair Trade Organization (nedatováno). *About us*. [online]. Dostupné 26.3.2012 z [http://www.wfto.com/index.php?option=com\\_content&task=view&id=889&Itemid=290](http://www.wfto.com/index.php?option=com_content&task=view&id=889&Itemid=290).

*Živnostenský zákon*. Zákon č. 455/1991 Sb.

*Zákon o obecně prospěšných společnostech*. Zákon č 248/1995 Sb.

Zelenda, J. (2009). *Kambodža, Stručná historie státu*. Praha: Libri.

# Příloha 1: Problémový strom



## Příloha 2: Výsledky ankety

Anketa probíhala na internetu v období listopadu 2011 – února 2012, zúčastnilo se jí celkem 105 respondentů.

Při nákupu oblečení se řídím hlavně jeho		
	Vzhledem	79
	Kvalitou	39
	Cenou	56
	Původem	9
Oblečení nakupuju		
	Přes internet	16
	V kamenných obchodech	100
Zajímáte se o původ vašeho oblečení?		
	Ano	38
	Ne	65
Kdyby bylo na trhu dostupné oblečení, které by garantovalo etický způsob výroby (tzn. dobré pracovní podmínky, zdraví neohrožující pracovní prostředí, dostatečná mzda, ekologická šetrnost), zajímali byste se o něj?		
	Ano	85
	Ne	20
Oblečení s garancí etického původu bych si chtěl/a koupit, jen pokud by		
	Bylo stejně drahé jako v ostatních obchodech	39
	Bylo kvalitnější	26
	Se mi líbilo, jak vypadá	68
	Svůj původ dokládalo nějakým certifikátem	29
	Ani jedna z možností	2
Jste		
	Muž	49
	Žena	56